
BONT VOOR DIEREN?

HOE DE PELSDIERHOUDERIJ ZICH TRACHT TE WAPENEN TEGEN EEN
OPRUKKEND DIERENACTIVISME IN NEDERLAND 1990 –HEDEN.

Masterthesis: Juni 2011
Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Historische en
Kunstwetenschappen
Ter attentie van Dhr. Prof. Dr. Henri Beunders

Thomas Post
Stroveer 24
3032GA Rotterdam
Studentnummer: 290125

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1. INLEIDING	4
HOOFDSTUK 2. EEN VERANDEREND DENKEN OVER DE RELATIE TUSSEN MENS EN DIER	7
2.1. INLEIDING.....	7
2.2. VAN DE KLASSIEKE OUDHEID TOT EN MET DE RENAISSANCE.....	8
2.3. DRIE KLASSIEKE FILOSOFEN: VOLTAIRE, BENTHAM EN SCHOPENHAUER	9
2.4. CHARLES DARWIN EN ZIJN VOLGELINGEN HUXLEY EN GRAY	12
2.5. HEDENDAAGSE DIERENETHICI: PETER SINGER EN TOM REGAN	16
2.6. BESLUIT	19
HOOFDSTUK 3. DIER EN MAATSCHAPPIJ. DE INVLOED VAN DIERENETHIEK OP DE NEDERLANDSE SAMENLEVING 1960-2010	20
3.1. INLEIDING.....	20
3.2. DE DIERENBESCHERMINGSBEWEGING IN NEDERLAND 1864-2010	21
3.3. OPKOMST EN ONTWIKKELING VAN DE PARTIJ VOOR DE DIEREN	26
3.4. DIERENRECHTENEXTREMISME IN NEDERLAND	32
3.5. BESLUIT	35
HOOFDSTUK 4. LOBBYEN IN NEDERLAND	37
4.1. INLEIDING.....	37
4.2. LOBBYEN, EEN DEFINITIE	38
4.3. LOBBYEN IN NEDERLAND, EEN KORTE GESCHIEDENIS.....	39
4.4. LOBBYEN VERKLAARD.....	41
4.5. PUBLIC AFFAIRS MANAGEMENT (PAM).....	44
4.5.1. Noodzaak van een eigen PAM.....	46
4.5.2. De uitvoering van Public Affairs Management.....	49
4.6. BESLUIT	55
HOOFDSTUK 5. CASUS NEDERLANDSE FEDERATIE VAN EDELPELSDIERENHOUDERS	56
5.1. INLEIDING.....	56
5.2. DE PELSDIERHOUDERIJ IN NEDERLAND.....	57
5.2.1. De leefomstandigheden van de gekooide nerts	58
5.2.2. De fokcyclus van een nerts	59
5.3. DE NEDERLANDSE FEDERATIE VOOR EDELPELSDIERENHOUDERS (NFE).....	60
5.4. OPKOMST VAN DE ANTI-BONT-BEWEGING.....	62
5.5. POLITIEKE STRIJD 1990 – 2010.	64
5.5.1. Periode 1991 – 1998.....	64
5.5.2. Periode 1999 – 2004.....	68
5.5.3. Periode 2006 – heden.....	72
5.6. BESLUIT	80
HOOFDSTUK 6. HET PUBLIC AFFAIRS MANAGEMENT BIJ DE NFE	81
6.1. INLEIDING.....	81
6.2. DE NOODZAAK VAN PUBLIC AFFAIRS MANAGEMENT VOOR DE NFE	81
6.3. ANALYSE VAN HET PAM VAN DE NFE IN DE PERIODE 1991-1998	82
6.4. ANALYSE VAN HET PAM VAN DE NFE IN DE PERIODE 1999-2004	89
6.4. ANALYSE VAN HET PAM VAN DE NFE IN DE PERIODE 2006-HEDEN	94
6.5. BESLUIT	101
HOOFDSTUK 7. CONCLUSIES.....	102
LITERATUURLIJST	107

GEBRUIKTE SCHEMA'S.....	110
BIJLAGEN.....	114

HOOFDSTUK 1. INLEIDING

Toen ik een onderwerp voor deze masterthesis moest bedenken, wist ik al vrij snel dat ik iets met dierenactivisme wilde gaan doen. Door de jaren heen had ik uit de media met enige regelmaat berichten de revue zien passeren waarin vele duizenden dieren werden vrijgelaten uit fokkerijen en laboratoria. Ook keek ik met enige verbazing naar het optreden van de onder Nederlandse vlag varende lieden van Sea Sheppard die tot het uiterste gaan om de walvissen te beschermen tegen de walvisvaarders. De drijfveren van deze mensen leken mij een interessant uitgangspunt om te onderzoeken. Uiteindelijk is het toch een heel ander verhaal geworden dat grotendeels verteld wordt vanuit een door activisten belaagde sector, want via mijn thesisbegeleider, professor Henri Beunders kwam ik bij de Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders terecht, oftewel de belangenorganisatie van de nertsenhouders in Nederland. Toegegeven, voor dat ik mijn onderzoek startte had ik nooit echt een mening over bont en de enige associatie die ik daarmee had, waren de eerder genoemde berichten over de vrijgelaten nertsen en beelden van fraai geklede mannequins op de catwalk. Door de bestudering van een veelvoud aan parlementaire stukken en mediaberichten heb ik gedurende mijn onderzoek een inkijk gekregen in een sector die telkens in zwaar weer verkeert, doordat verschillende politieke partijen de sector willen verbieden. In mijn onderzoek probeer ik dan ook het verhaal te vertellen van haar strijd om te overleven. Hoewel ik door mijn studie naar de sector veel sympathie voor deze ondernemers heb gekregen, volg ik ze op gepaste afstand en probeer ik u, de lezer, een objectief verhaal te bieden over de strijd van een kleine agrarische sector die een politieke speelbal blijkt te zijn.

Het ‘Zwaard van Damocles’ lijkt de pelsdierensector dus boven het hoofd te hangen. Dit ondanks vele gedane investeringen om het dierenwelzijn op hun bedrijven te verbeteren en daarbij gegeven politieke garanties die het voortbestaan van de sector zouden waarborgen. De pelsdierhouderij is een relatief kleine, maar succesvolle agrarische sector in Nederland die de afgelopen twee decennia onder grote maatschappelijke en politieke druk is komen te staan. Dierenactivisten vinden het namelijk onethisch dat in een beschaafd land als Nederland dieren worden gehouden vanwege hun vacht die verkocht wordt als een luxeproduct, terwijl hiervoor voldoende alternatieven aanwezig zijn. Deze maatschappelijke stemming heeft ervoor gezorgd dat de pelsdierhouderij op de politieke agenda is komen te staan en tot aan het huidige wetsvoorstel toe een voortdurend punt van debat is geweest.

De doelstelling van dit onderzoek is meer inzicht te verkrijgen in de manier waarop de belangenorganisatie van de pelsdierhouders in Nederland, de Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders (NFE), omgaat met alle voordurende maatschappelijke en politieke onrust rondom hun sector. Bovenstaande ontwikkelingen leiden tot de volgende vraagstelling die centraal staat in dit onderzoek: *‘Wat is de reactie van de NFE op een steeds vijandiger wordende omgeving in Nederland in de periode 1990-2010?’*

De nertsenfokkerij in Nederland staat sinds betrekkelijk korte tijd onder grote maatschappelijke en politieke druk. De afkeer van deze sector lijkt vooral gebaseerd op ethische gronden, want de hedendaagse maatschappij schijnt het niet meer te kunnen verkroppen dat een dier in Nederland voor het productiedoel bont wordt gehouden. Deze ethische omslag is echter niet plotsklaps ontstaan, maar is te wijten aan een eeuwenlang proces van veranderende opvattingen over de relatie tussen mens en dier. In het eerste gedeelte van deze scriptie wil ik dan ook starten met een rondreis door de westerse wereldgeschiedenis. Vanaf de klassieke oudheid tot aan het heden is onder invloed van filosofen als Bentham, Schopenhauer en het opkomend darwinisme een kentering ontstaan inzake het denken over het dier. Eerst werd het gezien als productiegoed, nu heerst de gedachte dat de mens onderdeel uitmaakt van het dierenrijk en daardoor niet meer het recht heeft om de dieren te exploiteren. Deze vroege ideeën worden overgenomen door hedendaagse ethici als Singer en Regan en zij passen deze beelden waar mogelijk toe in de strijd voor dierenrechten die zij voeren vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw.

Deze veranderende dierenethiek zorgde ervoor dat velen in de Nederlandse maatschappij anders tegen dieren aan gingen kijken vanaf de jaren zeventig. Burgers meenden nu dat dieren niet langer onbeperkt geëxploiteerd konden worden. Het dierenactivisme begon de kop op te steken en dierproeven, de bio-industrie en de jacht op wilde dieren werden hiervan de speerpunten. De rol van het dierenactivisme werd zichtbaar in het publieke debat. Actiegroepen lieten duidelijk merken dat iets moest gebeuren aan praktijken waarbij dieren werden ‘onteerd’. Journalisten zagen hier vervolgens nieuws in. Kamerleden van verschillende politieke partijen stelden daarop vragen aan ministers en die zetten weer hun ambtenaren aan het werk om het dierenwelzijn onder de loep te nemen. In het derde hoofdstuk wil ik deze kentering schetsen aan de hand van drie thema’s. Ten eerste, de dierenbeschermingsorganisaties. Deze vinden weliswaar hun oorsprong in de negentiende eeuw, maar werden voor de jaren zeventig niet of nauwelijks gehoord door de overheid. Zoals gezegd komt daar in de jaren zeventig een verandering in en wil ik aan de hand van hun grootste successen een kleine geschiedenis schetsen. Vervolgens richt ik mij op de politiek in

Nederland. Ik start met de belangrijkste politieke besluitvormingen en daarna richt ik mij specifiek op de partij voor de Dieren, aangezien de vertegenwoordiging van deze dierspecifieke partij een mondiaal unicum is en tevens uitgelegd kan worden als de grootste overwinning van het dierenactivisme. Tenslotte eindig ik met het dierenrechtenextremisme. Dit is een uitwas van het legitieme activisme, maar is een niet te verwaarlozen factor binnen de strijd om dierenrechten in Nederland.

In het tweede gedeelte richt ik me op het lobbyen in Nederland. Deze beïnvloeding van regeringsfunctionarissen staat weliswaar enigszins in een kwaad daglicht, maar is desondanks in betrekkelijk korte tijd een niet te negeren methode geworden die organisaties hanteren om invloed te kunnen uitoefenen op de politieke besluitvorming. In het nertsendebat is lobbyen een niet te missen instrument dat door zowel de anti-bont-beweging als de NFE wordt gehanteerd in hun beider politieke strijd. In dit gedeelte zal ik ten eerste ingaan op de oorsprong en ontwikkeling van het lobbyen. Vervolgens presenteer ik verschillende methoden en technieken van lobbyen die in mijn casus over de NFE worden toegepast ter beantwoording van mijn onderzoeksvraag. Het standaardwerk *Lobbyen in Nederland* van de hand van de politicoloog Rinus van Schendelen is daarbij onmisbaar gebleken.

Het derde gedeelte van deze thesis bestaat uit een casus over de NFE en heeft als doel te beschrijven hoe de NFE omgaat met alle voordurende maatschappelijke en politieke onrust rondom de bontsector. Deze casus is opgedeeld in twee delen. In het vijfde hoofdstuk geef ik eerst een schets van de pelsdierhouderij in Nederland: Hoeveel bedrijven er actief zijn en wat hun economisch belang is; op welke wijze nertsen worden gehouden op de fokkerijen en hoe het fokproces in elkaar steekt. Daarna ga ik verder in op de NFE en komen de kernactiviteiten en doelstellingen van deze organisatie aan bod. Na dit in kaart gebracht te hebben, zal ik me richten op de opkomst van een maatschappelijk ongenoegen dat de laatste twee decennia de kop op steekt jegens de bontsector. Dit heeft er toe geleid dat er een langsepende politieke strijd gaande is, welke bij het schrijven van deze thesis nog niet gestreden is. Deze politieke strijd wordt aan de hand van drie periodes beschreven.

In hoofdstuk zes komt de reactie van de NFE op deze steeds vijandiger wordende omgeving aan bod en dit wordt hand van de uit deel twee opgedane lobbymethoden en technieken weergegeven. Ik probeer hierbij specifiek te letten op de wijze waarop zij zich probeert te wapenen tegen een dreigend fokverbod van nertsen en hoe zij een beter imago van de eigen sector tracht te creëren om zo minder weerstand te ondervinden in de maatschappij.

Tot besluit zullen de opgedane inzichten uit dit onderzoek in een concluderend hoofdstuk worden gepresenteerd.

HOOFDSTUK 2. EEN VERANDEREND DENKEN OVER DE RELATIE TUSSEN MENS EN DIER

2.1. Inleiding

Sinds de prehistorie is al sprake van een relatie tussen mens en dier. Dieren zijn net als mensen onderdeel van het ecosysteem op aarde. Door de eeuwen heen is de mens op de dieren gaan jagen, ze gaan houden voor de voedselproductie, ze gaan houden als gezelschapsdier in huis, ze gaan bewonderen in de natuur en ze gaan beschermen. Het denken over de mens-dier relatie is in de loop der eeuwen aan verandering onderhevig geweest. Mede als gevolg van grote bevolkingsgroei en de stijgende welvaart zijn de landbouw en veeteelt sterk geïntensiveerd in de twintigste eeuw. Voorts is de mens als gevolg van industrialisering en de daarop gevolgde urbanisering vervreemd geraakt van de agrarische sector en de voedselproductie. Daarnaast zorgt de toename van het aantal mensen ervoor dat het leefgebied van de dieren steeds kleiner wordt en dat diersoorten in hun voortbestaan bedreigd worden. Dit heeft ertoe geleid dat in de loop van de twintigste eeuw mensen zich steeds meer zorgen zijn gaan maken over de wijze waarop de mens met dieren omgaat. Sommige van hen namen het besluit kiest om hiertegen in actie te komen.

Op 25 mei 2010 kwam naar voren dat demissionair minister Camiel Eurlings van Verkeer en Waterstaat een nieuwe wet wilde, waardoor het makkelijker zou worden om bij ernstige misdrijven van opvarenden de Nederlandse nationaliteit van een zeeschip in te trekken. Om dit te bereiken beoogde hij een stelselherziening, die al in voorbereiding was, te versnellen. Recente acties van milieuorganisatie Sea Shepard brachten Eurlings tot dit voornemen. De organisatie voert haar actie tegen de walvis- en zeehondenjacht sinds 2007 namelijk onder Nederlandse vlag. De organisatie schuwt het bij de protesten niet om harde middelen in te zetten, zoals het rammen van schepen, het vernielen van netten en het blokkeren van de vaarroutes. Ook hebben actievoerders van Sea Shepard onlangs schepen gesaboteerd die in de haven lagen. De minister was van mening dat ieder schip dat onder Nederlandse vlag vaart zich te houden heeft aan de regels en verdragen die gelden voor de scheepvaart. Hij waarschuwde Sea Shepard dan ook dat bij volgende overtredingen de nationaliteit van het schip ontnomen kan worden.¹

¹http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1382697.ece/Eurlings_wil_Sea_Shepard_Nederlandse_vlag_ontnemen (27/5/2010).

Dit recente voorbeeld geeft aan dat dierenactivisme in Nederland een zeer actueel thema is. Niet alleen op de verre wereldzeeën, maar ook dichterbij huis zijn verschillende organisaties, variërend van dierenbevrijdings groepen tot politieke partijen, bezig om het welzijn voor dieren te verbeteren. De strijd om dierenrechten blijft echter een heet hangijzer in de huidige maatschappij, want dierenwelzijn zou een vereiste moeten zijn, maar tegen welke prijs? Zijn mensen bereid om geen vlees meer te eten of dierlijke producten te gebruiken? Moeten dieren dezelfde rechten krijgen als mensen? Om een beeld te krijgen in het vraagstuk omtrent dierenwelzijn wil ik aan de hand van een aantal toonaangevende auteurs een kleine geschiedenis te schetsen van de mening over de relatie tussen mens en dier.

2.2. Van de Klassieke Oudheid tot en met de Renaissance

In de klassieke oudheid wordt voor het eerst gewag gemaakt van het denken over mens-dier relaties. In het oude Griekenland zijn twee dominante stromingen aan te duiden als het gaat om de houding ten opzichte van niet-menselijke wezens. In de eerste plaats die van Pythagoras die vegetariër was en zijn volgelingen aanraadde om dit ook te worden. Zijn houding komt waarschijnlijk voort uit zijn geloof dat de zielen van de doden voortleefden in de dieren. De tweede en dominante stroming komt voort vanuit het denken van Aristoteles. Hij vond dat dieren slechts bestonden om de mens van nut te zijn. Hij zag de mens weliswaar als rationeel dier, maar verbond daar weinig diervriendelijke conclusies aan.

De hedendaagse houding van de mens ten opzichte van de dieren heeft een lange geschiedenis met overwegend religieuze wortels. In de drie grote monotheïstische godsdiensten, jodendom, christendom en islam is het toch altijd de mens die centraal staat en hoog boven de dieren verheven is. Volgens het boek *Genesis* is de mens verheven boven alle dieren en mag hij deze aan zich onderwerpen. De renaissancefilosoof Montaigne is eigenlijk de eerste auteur die deze houding van de mens aan de kaak stelt. Uit zijn betoog komt impliciet naar voren dat het voornamelijk de mens zelf is die zich deze verheven positie toebedeelt.

Een derde wereldbeschouwelijke traditie is die van het renaissancehumanisme. Ook in deze traditie wordt de mens te midden van de natuur op een voetstuk geplaatst. De centrale idee in deze traditie is immers dat de mens de maat van alle dingen is. Hierdoor verkreeg de mens weer zijn dominante positie ten opzichte van de dieren. Twee beroemde dissidenten

binnen deze geldende gedachte zijn Leonardo da Vinci die vegetariër was, omdat hij zich bekommerde om het lot van de dieren. Daarnaast is de astronoom Giordano Bruno een belangrijke figuur. Hij was zo onder de indruk van de oneindigheid van de kosmos dat hij tot de volgende conclusie kwam: “Als de aarde niet meer het middelpunt is, dan wellicht ook niet haar bewoners. De mens is niet meer dan een mier ten overstaan van de oneindigheid.”²

Vanuit dit vroege wetenschappelijke denken kunnen drie wetenschappelijke revoluties worden aangewezen die er toe hebben bijgedragen dat er een bescheidener beeld ontstond van de mens en zijn verheven positie boven de dieren. In de eerste plaats is dat de astrologische revolutie waar de eerder genoemde Bruno en Copernicus belangrijke adepten van waren. Zij plaatsten de aarde, als woonplaats van de mens, niet langer in het midden van het universum, waardoor ook de positie van de mens wankelde. In de tweede plaats wordt gewezen op de revolutie in het denken, waarvan Freud de belangrijkste adept is. Hierin werd de menselijke rede ietwat gebagatelliseerd en werd aangegeven dat we het dierlijke in de mens alleen ten koste van onze geestelijke gezondheid kunnen ontkennen. Ten slotte is er de darwiniaanse revolutie die de continuïteit tussen mens en dier beter dan elke andere wetenschapstheorie in kaart heeft gebracht. In 1838 beschreef Darwin deze continuïteit als volgt in zijn dagboek: ‘De mens denkt in zijn arrogantie dat hij het werk is van een God, maar veel bescheidener en ook meer in overeenstemming met de waarheid zou het zijn te zeggen: hij is geschapen uit de dieren’³

2.3. Drie klassieke filosofen: Voltaire, Bentham en Schopenhauer

Er zijn drie filosofen die grote verdiensten hebben gehad als voorlopers van de dierenrechtenbeweging: Voltaire, Bentham en Schopenhauer. Ze hadden weliswaar alle drie verschillende opvattingen, maar hadden ook een belangrijk punt gemeen. In hun werk gingen zij in het geweer tegen de verhevenheid van de mens boven alle andere levende wezens. In zijn *Dictionnaire Philosophique* uit 1764 bekritiseert Voltaire de handelwijze van Descartes en zijn volgelingen. Descartes ging ervan uit dat de dieren machines waren zonder gevoel en hij voerde dan ook gruwelijke experimenten op hen uit. Voltaire zij hierover: ‘Wat afschuwelijk, wat een banaliteit om te zeggen dat dieren machines zijn zonder verstand en gevoel, die altijd maar hun handelingen op dezelfde wijze verrichten, die niets opnemen, niets

² P. Cliteur, *Darwin, dier en recht* (Amsterdam 2001) 20-23.

³ J. Rachels, *Created from Animals. The Moral Implications of Darwinism* (Oxford 1990) 1. Gevonden op <http://www.jamesrachels.org/CFA.htm> (20-1-2011).

verbeteren.' Voltaire wijst erop hoe onwaarschijnlijk het is dat dieren louter mechanisch zouden reageren. 'Zien we niet allen dat zij kunnen leren? Een hond die een kunstje heeft geleerd doet toch iets anders dan vóór die lessen? Hoe is dat te rijmen met het hem toegeschreven mechanisch functioneren?' en over de vivisectie van Descartes schrijft Voltaire: 'Het zijn barbaren die een dier, een wezen dat in vriendschap de mens verre overtreft, aan een tafel vastspijkeren en het opensnijden om te zien hoe zijn ingewanden en zenuwen in elkaar zitten. Je vindt er precies dezelfde organen met gevoel als bij jezelf.'⁴

Een belangrijke voorloper van de dierenrechtenbeweging is Joey Bentham, de grondlegger van het utilisme. Dit is een stroming binnen ethiek die zegt dat het zedelijk goede afgemeten wordt aan de mate van geluk die een handeling of regel oplevert aan degene die hem betreft. Een revolutionair idee binnen dit utilisme is de erkenning van belangen van niet-menselijke dieren. Bentham schreef over de erkenning van de belangen van het dier het volgende: 'De dag zal nog komen waarop de rest van de dierlijke schepselen die rechten verwerven welke nooit anders dan door tirannie aan hen onthouden zijn. De Fransen hebben al ontdekt dat het zwart van een huid geen reden vormt om een mens zonder pardon aan de wreedheid van een folteraar over te leveren. Eens zal erkend worden dat het aantal benen, de beharing van de huid of de lengte van het heilig been even onvoldoende redenen zijn om een wezen met gevoel aan een vergelijkbaar lot over te laten. Wat is er dan nog dat de onoverkomelijke grens kan markeren? Is het vermogen van de rede, of misschien het spraakvermogen? Maar een volwassen paard of hond is zowel een onvergelijkbaar rationeler als communicatiever dier dan een zuigeling van een dag, week of maand oud. Maar gesteld dat dit niet zo was, wat zou dat uitmaken. De vraag is niet, "kunnen ze redeneren?", noch "kunnen ze spreken?", maar "kunnen ze lijden"?'⁵ Deze gedachte van Bentham zal in de twintigste eeuw een belangrijke basis vormen voor auteurs uit de dierenrechtenbeweging zoals Peter Singer en Tom Regan.

Zoals Bentham aangaf waren het de Fransen die ten tijde van hun revolutie ervan overtuigd raakten dat de huidskleur een irrelevant criterium is om onderscheid te maken tussen mensen. Een volgende stap die Bentham in zijn betoog zet, is dat als het uiterlijk er niet toe doet, de vraag wordt waarom we mensen dan wel rechten toekennen en dieren niet. Waarop is die overtuiging gebaseerd? Bentham trekt een 'insuperable line' tussen mens en dier

⁴ Voltaire, *The Philosophical Dictionary* (New York 1924) gevonden op <http://history.hanover.edu/texts/voltaire/volanima.html> (10-1-2011).

⁵ J. Bentham, *An introduction to the Principles of Moral and Legislation* (Oxford 1907) VII, 122. gevonden op http://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML18.html#Chapter_XVII,Of_the_Limits_of_the_Penal_Branch_of_Jurisprudence (10-1-2011).

en noemt hierin vijf punten waarop mensen van dieren verschillen. Het verschil kan gezocht worden in drie uiterlijke kenmerken. In de eerste plaats het aantal benen. De mens loopt rechtop, op twee benen, in tegenstelling tot het dier, dat - doorgaans althans – op vier benen loopt; in de tweede plaats, de verschillende soorten huid van mensen en dieren; tenslotte, het al dan niet doorlopen van het laatste deel van de wervelkolom. Hierna noemt Bentham nog twee innerlijke kenmerken die mensen van dieren onderscheiden. Ten eerste, mensen hebben het vermogen van de rede: ‘the faculty of reason’; Ten tweede, mensen kunnen spreken; zij hebben het vermogen tot spraak: ‘the faculty of discourse’, zoals Bentham zegt. Bentham laat echter met een duivels dilemma zien dat we in werkelijkheid nauwelijks gebruik maken van deze criteria. Hij maakt de vergelijking tussen een volwassen hond of paard met een pasgeboren kind van nog geen maand oud. Beide dieren zijn in hun ontwikkeling veel verder dan het kind, zelfs in hun vermogen tot redeneren of het vermogen tot spraak. Desondanks kennen we meer rechten toe aan een pasgeboren kind of zelfs aan foetus. Bentham suggereert dat we hier te maken hebben met een inconsequentie. Om deze te vermijden voert hij aan dat we kinderen pas rechten beginnen toe te kennen vanaf het moment dat ze kunnen spreken en redeneren. Indien het spraak- en redeneervermogen inderdaad die ‘insuperable line’ zouden zijn die de mensen van de dieren zou moeten onderscheiden, dan zou dat inderdaad een logisch gevolg zijn. Het mag duidelijk zijn dat er weinig mensen zijn te vinden die hiermee akkoord gaan. Zodoende is de enige mogelijkheid die rest, dieren dezelfde rechten toe te kennen als mensen.⁶

De Duitse filosoof Arthur Schopenhauer onderschrijft dit denken van Bentham, maar hij gaat hierin verder en verkondigt dat men in empirische zin kan doordringen tot de kern van een ander wezen, dus ook tot die van het dier. Geïnspireerd door zijn eigen hoofdwerk uit 1818 *Die Welt als Wille und Vorstellung* schreef Schopenhauer in 1840 *Über die Grundlage der Moral*. Dit essay bleek een de basis te zijn voor een vernieuwende ecologische ethiek. In dit werk stelt Schopenhauer dat de mens verwant is aan de rest van de natuur. De mens is dus een wezen dat deel uitmaakt van de dierenwereld. Er zijn weliswaar verschillen aan te wijzen tussen mens en dier, maar dit zijn slechts graduele verschillen en geen essentiële verschillen. Schopenhauer neemt het in dit werk dan ook op voor de dieren. Hij schrijft: ‘De vermeende rechteloosheid van dieren, de waan dat onze omgang met hen zonder morele betekenis is, of, zoals het in de taal van de moraal luidt, dat er ten opzichte van dieren geen plichten zijn, is een weerzinwekkende grofheid en barbarij van het Westen waarvan de oorsprong in het

⁶ Bentham, *An introduction*, VII, 122.

Jodendom ligt.⁷ Schopenhauer geeft laat hiermee duidelijk zien dat de dieren in de monotheïstische godsdiensten een ondergeschikte rol spelen ten opzichte van de mens. Het is volgens *Genesis* namelijk de mens die is geschapen naar Gods evenbeeld en daarom is voorbestemd om te heersen over al het andere op aarde. Het zijn echter niet alleen de Godsdiensten waar Schopenhauer zijn pijlen op richt, ook medefilosofen moeten er aan geloven. In eerste instantie richt Schopenhauer zich op, de eerder door Voltaire verguisde, Descartes, maar hij zet zich voornamelijk af tegen zijn vroegere leermeester Immanuel Kant. Schopenhauer toetst het ethisch perspectief van Kant aan diens houding ten opzichte van de dieren. Volgens Schopenhauer kan de ethiek van Kant deze toets niet doorstaan aangezien hij in zijn werk van mening is dat alles wat redeloos is, zoals de dieren, slechts zaken of dingen zijn die men als middelen voor menselijke behoeftes mag gebruiken. Kant vindt dat de mens geen andere verplichtingen kan hebben, dan de verplichtingen tegenover mensen, al ziet hij in dat dierenmishandeling afkeurenswaardig is. Hij ziet echter alleen de schade die zulk laakbaar gedrag teweeg zou kunnen brengen in intermenselijke relaties. Hij schrijft hierover: ‘Dan moeten we de afwijzing van die dierenmishandeling opvatten als een plicht van de mens tegenover zichzelf omdat zonder medeleven met hun lijden, in de mens datgene afstompt waardoor een voor de moraal in de verhouding tot andere mensen zeer nuttige natuurlijke aanleg geschaad wordt.’⁸ Schopenhauer concludeert hieruit dat Kant van mening is dat men eigenlijk alleen zou moeten waken voor dierenmishandeling als oefening voor juist gedrag tegenover medemensen, dus dat dieren op zichzelf vogelvrij zijn. Het zijn in wezen dingen waar men in principe alles kan uitvoeren. De houding van Kant ten opzichte van het dier wordt door Schopenhauer nadrukkelijk neergezet als een tekortkoming van zijn gehele ethische theorie. Schopenhauer geloofde in een nieuw moreel besef ten aanzien van de houding tegenover dieren. Hij voorzag dat dit in Europa zou kunnen leiden tot meer rechten voor het dier en dat het beeld van het dier als een voor mensen nuttig gebruiksvoorwerp langzaam zou verdwijnen. Schopenhauer weigerde echter het vegetarisme te omarmen, aangezien hij niet geloofde dat mensen konden overleven zonder vlees te eten. Hij vond echter wel dat het slachten van dieren pijnloos diende plaats te vinden.⁹

2.4. Charles Darwin en zijn volgelingen Huxley en Gray

⁷ A. Schopenhauer, *Über die Grundlage der Moral*, geciteerd in Cliteur, *Darwin*, 43.

⁸ I. Kant, *Metaphysischen Anfangsgründen der Tugendlehre*, geciteerd in Cliteur, *Darwin*, 45.

⁹ Cliteur, *Darwin*, 40-50.

Charles Darwin blonk tijdens zijn studieloopbaan niet uit in discipline en leek aanvankelijk predikant te willen worden. De fameuze wereldreis met het schip HMS Beagle bracht hier echter verandering in en Darwin zou een van de meest vooraanstaande biologen uit de wereldgeschiedenis en grondlegger van de moderne evolutieleer worden. Darwin introduceerde een gedachte die de meest verstrekkende omwenteling ten gevolge had: het idee van de mens over de verhouding tussen hem en de natuur en zelfs die tussen hem en God. Darwin zelf had een afkeer van het trekken van al te radicale conclusie in zijn werk. Aan het einde van zijn befaamde magnum opus *The Origin of Species by Means of Natural Selection* uit 1859 schreef hij: 'Light will be thrown on the origin of man and his history'.¹⁰ In de tweede druk durft Darwin te onderkennen dat er veel licht geworpen zou worden op de oorsprong van de mens. Deze beroemde zin sprak direct tot de verbeelding. Het was Darwins vriend Leonard Jenyns die een reactie op het boek verwoordt die vele andere vroege lezers gehad zullen hebben. "Ik begon te denken dat je geheel voorbij zou gaan aan de kwestie van de mens, totdat ik bijna aan het eind las dat er licht zou worden geworpen op de oorsprong van de mens en zijn geschiedenis. Daarmee wordt, denk ik, bedoeld dat de mens kan worden beschouwd als een gemodificeerde en ongetwijfeld sterk verbeterde orang-oetang".¹¹ Jenyns had de boodschap van Darwin goed begrepen, maar Darwin koos er toch voor om dit precieze onderwerp te vermijden in zijn publicaties. Pas in zijn *The Descent of Man* uit 1871 durft Darwin bewijzen aan te voeren dat er geen fundamentele verschillen bestaan tussen de mentale vermogens van de mens en hogere zoogdieren. In de tussenliggende periode hadden verscheidene andere Darwin-volgers al uitvoerig gepubliceerd over dit onderwerp. Darwin was bezorgd over de uitwerking die zijn publicaties teweeg zouden kunnen brengen en is als het ware een revolutionair tegen wil en dank te noemen. Hij had graag gewild dat men aan hem voorbij zou gaan, maar door het grote belang en de logica van zijn ontdekkingen ontkwam hij niet aan deze aandacht.¹¹

Een van de bekendste voorvechters van het Darwinisme in de negentiende eeuw was Thomas Huxley die zich geksterkend ook wel 'Darwins Bulldog' liet noemen. Waar Darwin met grote voorzichtigheid zijn evolutieleer ten gehore probeerde te brengen was Huxley meer een olifant in een porseleinkast te noemen die dwars tegen de geldende opvattingen van zijn tijd inging en op elk mogelijk podium de evolutieleer verdedigde. Tegenwoordig zou Huxley als een wetenschapsapostel worden neergezet. Hij pleitte dan ook vurig voor een grotere rol

¹⁰ C. Darwin, *Het ontstaan van soorten door natuurlijke selectie ofwel het bewaard blijven van rassen die in het voordeel zijn in de strijd om het bestaan* (Amsterdam/Antwerpen 2010).

¹¹ Cliteur, *Darwin*, 6.

van de (natuur)wetenschappen in de opvoeding. Uit publicaties van Huxley blijkt dan ook dat het Victoriaanse geloof in vooruitgang een belangrijke rol speelt in zijn wereldbeeld.

Het moderne wereldbeeld dat Huxley voorstond kwam in de negentiende eeuw hevig in conflict met traditioneel joods-christelijke en klassiek-Griekse opvattingen over de mens en de wereld. De idee van de mens als onderdeel van het dierenrijk, in wat voor verheven positie dan ook, stond pontificaal tegenover de heersende idee in de Bijbel, waarin de mens wordt neergezet als een naar goddelijk evenbeeld geschapen wezen dat begiftigd is met spraak en rede en daardoor heerser is over alle wezens. Ondanks dit dispuut probeerde Huxley zijn tijdgenoten voor te leggen dat het geen gevolgen zou hebben voor de verheven positie van de mens indien bleek dat deze af zou stammen van de dieren. Huxley miskent hier echter de consequenties van het darwinisme indien hij beweert dat alles moreel bij het oude zou blijven indien men van dieren afstamt. Het is immers waarschijnlijker dat door de principiële gelijkheid van mens en dier inderdaad de gehele verhouding tussen, mens, natuur en God zou veranderen. Ondanks zijn radicale ideeën probeert Huxley zich wel enigszins aan de heersende opvattingen te conformeren. Over het idee of een mens gelijkwaardig is aan een dier zegt Huxley namelijk nadrukkelijk: 'Niemand is meer overtuigd van de enorme kloof tussen de beschaafde mens en de wilde dieren dan ik.' Hij spreekt ook van de 'geweldige gaven van rede en spraak' waardoor de mens aan de top van de evolutie staat, 'ver boven het niveau van zijn nederige verwanten'.¹²

In zijn boek *Darwin, dier en recht* onderscheidt Paul Cliteur drie potentiële perspectieven op het darwinisme. In de eerste plaats ziet hij een traditionele reactie die vindt dat het darwinisme de mens omlaag haalt. Op dit perspectief kunnen echter weer twee andere reacties volgen. Ten eerste, de reactie van degenen die genieten van deze gedachte zoals bijvoorbeeld Nietzsche in de negentiende eeuw. Nietzsche hield de mens steeds zijn dierlijke gedrag voor en stelde de mens daarmee eigenlijk gelijk aan het dier. Ten tweede, de reactie van degenen die deze reactie bestrijden zoals de meeste religieuze organisaties in de negentiende eeuw. Zij vonden het in strijd met het woord van God zoals we eerder bij Huxley hebben gezien.

In de tweede plaats noemt Cliteur de eerdergenoemde Huxley die vindt dat ondanks het darwinisme eigenlijk alles bij het oude blijft. Deze twee perspectieven zijn al uitgebreid aan bod gekomen, waardoor het interessanter is om een blik te werpen op het derde perspectief dat Cliteur noemt. In dit derde perspectief komt naar voren dat het darwinisme

¹² Cliteur, *Darwin*, 6-14.

absoluut ingrijpende filosofische, ethische en levensbeschouwelijke consequenties heeft, maar dat men deze consequenties juist positief zou moeten waarderen. Volgens deze reactie is het niet dat het darwinisme de mens omlaag haalt, maar juist de rest van de natuur omhoog. De mens is geen naakte primate, maar het dier is juist een nog niet aangeklede mens. Volgens Cliteur zou dit misschien wel de belangrijkste boodschap zijn van het darwinisme voor onze tijd: 'dat we het dier en de rest van de natuur zouden moeten aankleden'.¹³

Volgers van dit derde perspectief zijn ook terug te vinden onder Darwins tijdgenoten, zoals de Amerikaanse botanicus Asa Gray. Gray was een van de belangrijkste verspreiders van het gedachtegoed van Darwin in de Verenigde Staten. Als gelovig christen probeerde Gray voornamelijk het darwinisme te combineren met de christelijke traditie. Gray gaf dan ook regelmatig lezingen over de relatie tussen religie en de natuurwetenschappen. In het kader van dit vraagstuk heeft Gray een aantal belangrijke opmerkingen gemaakt over de consequenties die het darwinisme heeft voor de relatie tussen mens en dier. Gray vond net als Huxley dat een mens met het vermogen tot reflexief en abstract denken verschilt van het dier, maar daarbij maakt Gray gelijktijdig een aantal kanttekeningen die de mens een veel bescheidener plaats geven in de wereld. In de eerste plaats vraagt Gray zich af waarom mensen zich zo verzetten tegen de leer van de evolutie. Waarom maken mensen zich daarover zulke zorgen? Gray vermoedt dat mensen bezwaren koesteren tegen de evolutieleer vanwege de implicaties voor de moraal en in het bijzonder voor de wijze waarop mensen dieren behandelen. Immers wanneer mensen zouden erkennen dat ze van dieren afstammen, dan zou het moeilijk worden om te ontkennen dat dieren in principe gelijke rechten hebben als mensen. Wij willen de dieren echter niet dezelfde morele claims geven als mensen. Cliteur ziet hierin een serieuze consequentie van het darwinisme die nog steeds toepasbaar is voor onze tijd. Als de mens afstamt van het dier, kan het niet meer vanzelfsprekend zijn dat de mens rechten heeft en het dier rechteloos is. Een volgend belangrijk punt dat Gray noemt is dat de verhoging van de mens eigenlijk altijd ten koste gaat van het dier. Een voorbeeld hiervan is dat wolven sociale dieren zijn, maar in uitdrukkingen als 'de mens is de mens een wolf' komt het dier altijd terecht aan de ethische ondergrens. Gray betoogt dat deze verhoging van de mens ten koste van het dier discutabel is. Hij stelt dat het een beetje kinderachtig is om ons zo van de dieren af te willen zetten. Mensen zouden volgens hem meer 'menselijk' zijn indien zij zich dit realiseren. Uit het gedachtegoed van Gray valt op te maken dat het darwinisme ons niet verlaagt tot dieren, het maakt van de mensen geen beesten, maar het kan

¹³ Cliteur, *Darwin*, 14-15.

ons menselijker maken in de erkenning dat we veel met deze dieren overeen komen en ons daardoor realiseren dat we hen ook het een en ander verschuldigd zijn.¹⁴

De aanhangers van Darwin zijn eigenlijk in twee groepen in te delen. Enerzijds zijn er de rechts-darwinianen en anderzijds de links-darwinianen. De rechts-darwinianen wijzen in hun idee op het dierlijke in de mens. Zij staan dan ook doorgaans sceptisch tegenover de mogelijkheid van verandering in het menselijk gedrag. Zij betogen dat de mens, net als het dier, door instinct is geprogrammeerd. De mens moet zich dan ook geen illusies maken over veranderende verhoudingen tussen mens en dier. Hier tegenover staan de links-darwinianen die pleiten voor een perspectief waarin het darwinisme vergaande consequenties heeft voor de traditionele manier waarop we over het menselijk gedrag denken.

2.5. Hedendaagse dierenethici: Peter Singer en Tom Regan

Zoals eerder aangegeven is het vooral het gedachtegoed van Bentham en Schopenhauer dat grote invloed heeft uitgeoefend op hedendaagse dierenethici. Ik wil me echter beperken tot Peter Singer en Tom Regan, aangezien hun werk in mijn optiek de grootste invloed heeft uitgeoefend op de moderne dierenrechtenbeweging.

In zijn hoofdwerk *Animal Liberation* uit 1975 houdt de Australische filosoof Peter Singer een pleidooi voor de bevrijding van alle dieren. Hij probeert de mensen duidelijk te maken dat de mens zijn mededieren eeuwenlang op een genadeloze manier heeft uitgebuit. Hij ziet daarom de bevrijding van dieren als een belangrijke sociale strijd die zich zou kunnen meten met bijvoorbeeld de burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten. Het kernbegrip dat Singer gebruikt om de scheve verhouding tussen mens en mededier aan te geven is ‘speciesism’. Hij bedoelt hiermee de discriminatie van het dier door de mensen. De mens voelt zich verheven boven de dieren en mag ze inzetten voor zijn eigen gewin. Uit *Animal Liberation* blijkt dat Singer een navolger is van Bentham. Het centrale thema in zijn werk is dat dieren gevoelige wezens zijn en dat daarom voor hun belangen dient te worden opgekomen. Aangezien het dieren aan spraakvermogen ontbreekt en daardoor niet zoals andere bevrijdingsbewegingen zelf kunnen protesteren tegen hun behandeling, moeten anderen hun protest laten horen. Een belangrijk probleem dat Singer hierbij aangeeft is dat het overgrote gedeelte van de mensen zelf deel uitmaakt van de groep die dieren uitbuit, aangezien veel mensen vlees eten of gebruikmaken van allerlei dierlijke producten. Hierdoor

¹⁴ Cliteur, *Darwin*, 16-17.

is het vrijwel ondoenlijk om de bevrijding van de dieren te realiseren.¹⁵ Singer geeft in *Animal Liberation* twee voorbeelden van de hedendaagse exploitatie van dieren. In de eerste plaats schetst hij de wereld van de proefdieren. Hij geeft hierbij verschillende voorbeelden van onderzoeken waarbij dieren aan lange, pijnlijke tests worden blootgesteld. Singer stelt het nut van deze proefnemingen aan de kaak, aangezien ze lang niet altijd leiden tot belanghebbende resultaten. In navolging van Bentham vraagt Singer zich af waarom we dieren gebruiken voor dergelijke proeven en geen baby's of ernstig verstandelijk gehandicapten aangezien deze qua ontwikkeling hogere zoogdieren niet voorbij streven. Na deze provocatie pleit Singer voor serieuzere alternatieven, maar deze ontstaan volgens hem niet omdat wetenschappers zich het leed van de dieren niet aantrekken en doordat grote farmaceutische bedrijven deze duurdere, diervriendelijke wetgeving door middel van politieke lobby's weten tegen te houden.

In de tweede plaats richt Singer zich op de bio-industrie. Hij schetst deze situatie op basis van wetenschappelijke artikelen in agrarische vakbladen en op eigen observaties tijdens verschillende bedrijfsbezoeken. Hij pleit hier tegen de omvorming van boerderijen tot vlees- en zuivelfabrieken waarin dieren op grote schaal en onder erbarmelijke omstandigheden worden geëxploiteerd. De dieren krijgen bijvoorbeeld zo min mogelijk bewegingsruimte om zo de opbrengst per vierkante meter zo hoog mogelijk uit te laten vallen. Na een ellendig leven op een dergelijk boerenbedrijf worden de dieren opeengepakt weggevoerd naar de slacht. Hij wijt de opkomst van de bio-industrie aan de intrede van grote ondernemingen in de agrarische sector. Deze hadden niet zoals de traditionele boer een hart voor de dieren, maar zijn louter gebrand op het maken van zo veel mogelijk winst. Ook is er volgens Singer vaak sprake van belangenverstrengeling tussen voerproducenten en veehouders.

De oplossing die Singer in *Animal Liberation* aandraagt is dat de mensen moeten stoppen met het eten van vlees. Volgens hem beginnen kinderen met het eten van vlees voordat ze daadwerkelijk doorhebben wat ze eten. Kinderen worden hierbij op grote schaal misleid, aangezien ze een beeld bij het vlees krijgen voorgeschoteld van vrolijke, loslopende koeien en varkens. Singer vindt het daarbij vreemd dat dierenrechtenorganisaties wel op grote schaal in het geweer komen tegen de jacht op zeehondjes en stierenvechten, maar gelijktijdig de bio-industrie in het eigen land weinig in de weg te leggen. Hij wijt dit aan het feit dat deze organisaties onderdeel uitgaan maken van het establishment en daardoor gedwongen worden tot het sluiten van compromissen. Daarbij zijn ze volgens Singer ook vaak slecht geïnformeerd over de werkelijke situatie. Hij voert aan dat de mens zich weliswaar verheven

¹⁵ P. Singer, *Animal Liberation*, *A New ethics for our treatment of animals* (Londen 1975) Introductie.

voelt boven zijn mededieren, maar in het geval van vlees ontleent hij het instinct van het dier. Singer roept dan ook op om vlees te boycotten, want alleen een vermindering van de vraag naar vlees kan leiden tot een verminderde productie. Een verminderde vleesproductie zou leiden tot meer voedsel, aangezien er voor de productie van een kilo vlees een aantal kilo's graan nodig zijn. Dit zou volgens Singer een gedeelte van het wereldwijde voedselprobleem op kunnen lossen.

In navolging van Singer is Tom Regan een belangrijke auteur geworden van de dierenrechtenbeweging. In zijn hoofdwerk *The Case of animal rights* wil Regan twee stellingen verdedigen. In de eerste plaats dat dieren bepaalde basale rechten hebben en ten tweede dat deze rechten een indringende verandering teweeg zouden moeten brengen in de wijze hoe mensen de dieren behandelen. Regan geeft hierbij aan dat de dierenrechtenbeweging niet tegen de mensenrechtenbeweging is gekant, maar dat de dierenrechtenbeweging onderdeel is van de mensenrechtenbeweging. Net als Singer roept Regan mensen op om voor de belangen van de dieren op te komen, aangezien zij zelf hiertoe niet in staat zijn. Hij maant echter wel tot voorzichtigheid in deze, want dieren kunnen immers niet aangeven wanneer zij ontevreden zijn over hun menselijke vertegenwoordigers.¹⁶

Regan onderscheidt in zijn werk twee groepen die opkomen voor de belangen van dieren. In de eerste plaats is dat de beweging die opkomt voor dierenwelzijn. Deze groep hecht veel belang aan het welzijn van dieren en is er op tegen dat deze pijn worden gedaan. Echter indien er menselijke belangen in het spel zijn, zoals dat het geval is bij medische proeven, dan prevaleren ze het menselijke boven het dierlijke belang. In de tweede plaats noemt Regan de dierenrechtenbeweging. Deze groep komt ook op voor het dierenwelzijn, maar plaatst het menselijke niet boven het dierlijke belang. In hun optiek horen dieren in de eerste plaats niet thuis in een laboratorium aangezien dit in strijd is met hun rechten.

Volgens Regan, die duidelijk meer sympathie heeft voor deze laatste beweging, uit het verschil tussen de twee groepen zich in grotere kooien bij de dierenwelzijnbeweging en lege kooien bij de dierenrechtenbeweging. Regan is dus van mening dat er geen medische experimenten op dieren gedaan mogen worden. In zijn betoog volgt hij Bentham en Singer als het gaat om de vraag of bepaalde groepen mensen zoals jonge baby's, dementerende ouderen en zware geestelijke gehandicapten verder ontwikkeld zijn dan dieren en of deze dan ingezet moeten worden in de medische wetenschap in de hoop dat er belanghebbende ontdekkingen gedaan worden die de gehele mensheid ten goede komen. In ons wereldbeeld is dit natuurlijk

¹⁶ T.Regan, 'The Rights of Humans and Other Animals' in *Ethics & Behavior* vol. 7(2)(1997) 108.

volstrekt ondenkbaar, waarmee Regan aan wil geven dat we daardoor ook de dieren niet moeten exploiteren in onze laboratoria.¹⁷

2.6. Besluit

Na een rondreis door de westerse wereldgeschiedenis van de klassieke oudheid tot aan het nu wordt duidelijk dat de verhouding tussen mens en dier aan verandering onderhevig is. Waar mensen de dieren vroeger beschouwden als objecten die onbeperkt voor hun gewin ingezet konden worden, is er een kentering ontstaan in dit beeld. Onder invloed van filosofen als Bentham en Schopenhauer en het opkomend darwinisme ontstaat er een heersende gedachte dat de mens onderdeel uitmaakt van het dierenrijk en daardoor niet meer het recht heeft om de dieren te exploiteren. Deze ideeën vinden hun weerslag bij hedendaagse ethici als Singer en Regan en zij passen deze beelden dan ook waar mogelijk toe in hun strijd voor dierenrechten. Zo schrijft Singer ‘Deze tirannie heeft in het verleden al een grote hoeveelheid pijn en lijden veroorzaakt en dat gaat door tot op de dag van vandaag’¹⁸ Gezien de activiteiten van actiegroepen als Greenpeace van Sea Shepard is deze strijd voor de dierenrechten nog niet gestreden.

¹⁷ Regan, ‘The Rights’, 107-110.

¹⁸ Singer, *Animal liberation*, Introductie.

HOOFDSTUK 3. DIER EN MAATSCHAPPIJ. DE INVLOED VAN DIERENETHIEK OP DE NEDERLANDSE SAMENLEVING 1960-2010

3.1. Inleiding

Na in het voorgaande hoofdstuk het veranderende denken tussen de mens-dier relaties in kaart gebracht te hebben, wil ik in dit derde hoofdstuk bekijken wat de weerslag van deze veranderende dierenethiek is geweest op de Nederlandse maatschappij.

Hoewel de eerste Nederlandse dierenbeschermingsorganisatie reeds in 1864 werd opgericht, kreeg deze beweging nooit echt vaste voet aan de grond. Hier en daar werden wel kleine successen geboekt, maar tot grote dierenwelzijnveranderingen kwam het niet. Vanaf medio jaren zestig van de twintigste eeuw ontstaat echter een grote omslag in het denken over de relatie mens en natuur. Onder invloed van de ontzuiling gaan mensen die voorheen verenigd waren in de kerk op zoek naar individuele autonomie. Het veranderende wereldbeeld dat op die wijze ontstaat, zorgt ervoor dat burgers op zoek gaan naar eigen idealen, zoals armoedebestrijding, de vredesbeweging en milieubescherming. De ontkerkelijking in Nederland voltrok zich met rasse schreden, waardoor hier een sterk groeiend verantwoordelijkheidsbesef ten aanzien van mededier en natuur ontstond. Dit uitte zich in 1972 toen honderdduizenden Nederlanders het rapport *Grenzen aan de Groei* van de Club van Rome aanschafte. Dit betekende de doorbraak van de milieubeweging in Nederland.¹⁹ Doordat Nederlandse burgers hierdoor in de gaten kregen dat de dieren niet langer onbeperkt geëxploiteerd konden worden werd de impasse die de dierenbescherming doormaakte uiteindelijk doorbroken in de jaren zeventig. Men voelde dat er iets moest gebeuren en de geboorte van het Nederlandse dierenactivisme was een feit.

Deze omslag in het denken in de mens-dier relaties vanaf de jaren zestig, wordt aan de hand van drie onderwerpen geschetst. In de eerste plaats wil ik de dierenbeschermingsbeweging in kaart brengen. Deze beweging is opgebouwd uit verschillende organisaties die elk op hun eigen manier op legitieme wijze actie voeren ter verbetering van het dierenwelzijn. Vervolgens richt ik me op de rol die de overheid speelt in de dierenbescherming. Deze beschrijving loopt uiteen van verscherpte welzijnswetgeving in de afgelopen decennia tot en met de opkomst van de Partij voor de Dieren in de Nederlandse politiek. Door de verkiezing van deze partij in het parlement wordt de

¹⁹ H.Beunders, 'De ziekelijke behoefte aan engelen en duivels' in H.Knoop, *Een nerts zou nooit links stemmen* (Harmelen 2003) 4.

dierenbeschermingsbeweging nu ook politiek vertegenwoordigd, hetgeen als de grootste overwinning van de dierenbeschermingsbeweging kan worden aangemerkt. Ten slotte besteed ik kort aandacht aan het dierenrechtenextremisme. Deze beweging bestaat uit verschillende ondergrondse organisaties welke zich de bevrijding van de dieren ten doel hebben gesteld, waarbij de illegale actie niet wordt geschuwd.

Ten besluit van dit derde hoofdstuk zal ik in enkele concluderende woorden de weerslag van dierenethiek op de hedendaagse Nederlandse maatschappij proberen te vatten.

3.2. De dierenbeschermingsbeweging in Nederland 1864-2010

Ten aanzien van dierenbescherming was Nederland niet bepaald een gidsland te noemen in Europa. Het was een van de laatste landen op het Europese vasteland, toen in 1864 de oprichting van de eerste vereniging, de 's-Gravenhaagsche Vereeniging tot Bescherming van Dieren, plaatsvond. Deze vereniging zou geleidelijk aan tot de tegenwoordige Dierenbescherming uitgroeien. In de beginjaren had de Dierenbescherming nogal een elitaire inslag, hetgeen doorwerkte in haar doeleinden en stijl van opereren. De vereniging streefde geen radicale verandering in de omgang met dieren na, maar een verbetering van het juridisch instrumentarium en een verzachting van de toen heersende mentaliteit.

Het repertoire van de dierenbeschermers bestond niet uit de demonstratie, de protestbijeenkomst of de harde actie, maar uit de brief, de petitie, de propagandabrochure en het welgeplaatste woord in de wandelgang. De strijd voor de dieren moest vooral beschaafd blijven.

Het eerste succes dat de jonge organisatie boekte was de invoeging van een verbodsbepaling op het 'moedwillig kwellen, pijnigen of mishandelen' van een hond of kat in de *Wet tot vaststelling van bepalingen en het voorkomen van hondsdelheid* van juni 1875. In de jaren hierop boekte de Dierenbescherming nog een aantal kleine successen, totdat in 1886 een voorlopig hoogtepunt in de dierenbeschermingswetgeving werd bereikt. Met de invoering van artikel 254 van het Wetboek van Strafrecht in 1886, werd voor het eerst in heel Nederland de mishandeling van een dier strafbaar gesteld.

Dat de dierenbeschermers in een betrekkelijk korte tijd succesvol waren, kwam mede door de steun van andere organisaties, die daar met het oog op hun eigen belangen voordeel in zagen. De *Wet van 25 mei 1880 tot bescherming van diersoorten nuttig voor landbouw en houtteelt*, was bijvoorbeeld mede op aandrang van landbouworganisaties tot stand gekomen.

Belangrijker was echter, dat door de elitaire achtergrond van de leden van de Dierenbescherming, hun netwerken tot in de hoogste kringen van de overheid reikten.²⁰

Hoewel het leek dat de Dierenbescherming de successen aan elkaar reeg in het fin de siècle, bleken dit in werkelijkheid eerder papyrusoverwinningen te zijn. Artikel 254 was nauwelijks van kracht geworden, of het bleek al dat de juridische garanties van dit artikel ontoereikend waren. De Hoge Raad voorzag het begrip ‘mishandeling van een dier’ van een heel beperkte interpretatie. Volgens het college was van ‘mishandeling’ alleen sprake als een dier met opzet wreed werd behandeld en de wreedheid een doel op zichzelf was, en niet slechts een middel tot een redelijk doel. Destijds was opzet over het algemeen moeilijk te bewijzen. Dit voorbeeld symboliseert de tendens waarin de dierenbescherming verzeild raakte. Enerzijds leek de vereniging wel successen te boeken, maar anderzijds bleken de behaalde successen juridisch gezien weinig om het lijf te hebben.

De overheid had wel oog voor dierenwelzijn, maar dit mocht niet ten koste gaan van de baten van de mens. Toen de Dierenbescherming in de jaren dertig plannen begon te smeden voor een nieuwe ‘dierenwet’, waarin alle eerdere wetten en bepalingen waren opgenomen, verzocht zij de overheid om een interdepartementale commissie te installeren die zich zou buigen over deze kwestie. Minister-president Colijn liet de dierenbeschermers echter weten niet van plan te zijn zo’n commissie op te richten, aangezien het door de ‘nood der tijden’ onverantwoord was geld of ambtenarenuren voor deze kwestie vrij te maken. Destijds kon de Dierenbescherming niet rekenen op voldoende steun in het parlement om de regering een andere koers te laten varen. Weliswaar stonden de liberalen en sociaaldemocraten positief tegenover de vereniging, maar de confessionele partijen konden zich minder vinden haar gedachtegoed en dit was toen de dominante factor in de kamer.

Na de Tweede Wereldoorlog keerden de kansen. De Dierenbescherming kon steunen op een grotere achterban, waaronder ook veel leden van confessionele huize. Zodoende kon de vereniging op meer gezag rekenen toen ze in 1951 een eigen voorstel voor een Dierenbeschermingswet aan de minister van Justitie stuurde. Ook de tijdgeest leek in haar voordeel, want anders dan in de crisisjaren was de regering wel bereid om in 1955 een interdepartementale commissie in te stellen om een wetsontwerp over de dierenbescherming te voorbereiden. Bij de indiening van het wetsontwerp was de Dierenbescherming maar gematigd tevreden. Het lukte niet om de verlangens van de vereniging die niet in het regeringsontwerp waren opgenomen, alsnog in de wet te krijgen. Zo kwam er geen verbod op

²⁰ K. Davids, ‘Dierenbescherming in Nederland vanaf 1864’, in *Justitiële verkenningen* vol. 9 (27) (2001)10- 13.

legbatterijen en werd over het gebruik van proefdieren met geen woord gerept. De *Wet op de Dierenbescherming* van 1961 kwam eigenlijk te vroeg. De tegenkrachten uit de agrarische sector, de medische wereld en de stroperigheid van het ambtenarenapparaat konden toen nog niet worden bedwongen.²¹

Aan het einde van de jaren zestig veranderde dit, toen het besef groeide bij de Nederlandse burgers dat de ongeremde exploitatie van de dieren niet langer op dezelfde voet door kon gaan. Er ontstond een groeiend dierenactivisme, hetgeen zich uitte door de opkomst van verschillende organisaties die zich op tal van terreinen bezig gingen houden met de bescherming van de dieren. De Dierenbescherming werd dusdoende onderdeel van de grotere allesomvattende dierenbeschermingsbeweging in Nederland. Dierproeven, de bio-industrie, jacht op dieren in de vrije natuur binnen en buiten Nederland – dat werden alsmaar meer vertrouwde thema's in het publieke debat.

Allerlei aspecten van de mens-dier relaties werden opeens bespreekbaar. Actiegroepen lieten duidelijk merken dat iets moest gebeuren aan praktijken waarbij dieren werden 'onteerd'. Journalisten zagen hier vervolgens nieuws in voor hun krant dan wel omroep. Kamerleden van verschillende politieke partijen stelden daarop vragen aan ministers en die zetten weer hun ambtenaren aan het werk om het dierenwelzijn te onderzoeken. Hierdoor bleven dierproeven niet langer buiten het zicht van de overheid en werd voor het eerst enig officieel onderzoek gedaan naar de aard en de omvang van de vivisectie in Nederland en naar vergelijkbare regelgeving in het buitenland.

Gelijktijdig werd de intensieve veehouderij onder loep genomen. De verregaande ontwikkelingen in de bio-industrie zorgde ervoor dat het ministerie van Landbouw en Visserij in 1974 een nota uitbracht, waarin werd onderzocht of deze ontwikkelingen nieuwe regelgeving ten aanzien van dierenbescherming vereiste. Hierop werd in datzelfde jaar een commissie geïnstalleerd die advies uit moest brengen over aanvullingen en wijzigingen van de *Wet op de Dierenbescherming*.

De dierenbeschermingsbeweging speelde nu een actieve rol in deze omslag van de overheid. De beweging was zelf ook veranderd naar de maatstaven van die tijd. De rechtvaardiging voor haar doel was niet langer gestoeld op morele of religieuze overwegingen. Dit was van groot belang in deze periode, waarin de secularisering binnen de Nederlandse samenleving in een hoog tempo plaatsvond en het beschavingsargument aan overtuigingskracht won. De dierenbeschermingsbeweging hanteerde in het vervolg een

²¹ K. Davids, 'Dierenbescherming in Nederland', 14-18.

nieuwe maatstaf: de gedachte van de ‘intrinsieke waarde van het dier’. Ook de stijl van opereren van de beweging was aan verandering onderhevig. Ze besloot tot een intensievere samenwerking met wetenschappers. In vroegere dagen waren het vooral juristen en dierenartsen geweest die de dierenbeschermers van advies voorzagen, nu benutte ze steeds vaker de expertise van ethici, ethologen, economen en landbouwkundigen. Door dit gevarieerde advies kon de beweging haar voorstellen en activiteiten steeds meer met wetenschappelijke argumenten onderbouwen. De beweging begon haar draagvlak te verbreden en haar invloed op wetgevende en besluitvormende instanties op nationaal en Europees niveau te vergroten door netwerken te vormen met dierenbeschermingsbewegingen in andere Europese landen, overleg te plegen met landbouworganisaties, contacten met ambtenaren op de relevante ministeries te versterken, connecties met de mediawereld te cultiveren en goede relaties met Kamerleden te onderhouden. Hierdoor veranderde ook het repertoire van de beweging bij haar streven naar een betere dierenbeschermingswetgeving. Ze probeerde nu systematisch de publieke opinie te mobiliseren door advertentiecampagnes, protestdemonstraties en handtekeningenacties op touw te zetten.²²

Dit nieuwe elan van de dierenbeschermingsbeweging kwam voor het eerst tot uiting in de jaren tachtig tijdens de totstandkoming van een nieuwe dierenwet. Een eerste wetsvoorstel *Gezondheidswet voor dieren* uit 1980 werd door de beweging weggehoond, aangezien aan het dierenwelzijn werd voorbijgegaan en de intrinsieke waarde van het dier niet werd erkend. Het initiatiefwetsvoorstel werd door een meerderheid in de Tweede Kamer verworpen en er diende een nieuw voorstel ontworpen te worden. De dierenbeschermingsbeweging wantrouwde de nieuwe wetgeving, daar het vorige wetsvoorstel geheel voorbij ging aan de problematische ontwikkelingen die zich voordeden met betrekking tot het dierenwelzijn. Hierop besloot de Dierenbescherming het voortouw te nemen en met een alternatief wetsvoorstel te komen. Het uitgangspunt van dit voorstel was dat dieren levende wezens zijn en op grond daarvan een intrinsieke waarde hebben. In 1985 werd *Een Wet voor het Welzijn van Dieren* bij de Tweede Kamer ingediend. Het voorstel van de Dierenbescherming steunde op vijf speerpunten: Wettelijke garanties die dierenleed voorkomen; Het toetsen van huisvestingssystemen voor dieren op hun geschiktheid voor het welzijn van dieren, voordat ze in de praktijk worden gebracht; Het bij onjuiste behandeling van dieren, de belangen van dieren ook voor de burgerlijke rechter kunnen vertegenwoordigen; Een Raad voor het welzijn

²² K. Davids, ‘Dierenbescherming in Nederland’, 15-21.

en de gezondheid van dieren met een eigen adviesrecht instellen; De bescherming van alle diergroepen in de nieuwe wet.

Vrijwel gelijktijdig was de toenmalige regering met een herzien ontwerp van de *Gezondheids- en welzijnswet* voor dieren gekomen. Ook nu bleken beide voorstellen mijlenver uit elkaar te liggen en dit betekende de opmaat voor een massale campagne van de Dierenbescherming om haar alternatief onder de aandacht te brengen. Middels advertentiecampagnes en de media werd het Nederlands publiek op de hoogte gebracht van de essentiële verschillen tussen de beide wetsvoorstellen. De slogan “Ja, ik teken voor een betere dierenwet” resulteerde in 600.000 handtekeningen en in het kielzog daarvan vele donaties en boze brieven aan de overheid. De Dierenbescherming sprak ook de politiek rechtstreeks aan. De verantwoordelijke minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij Braks en zijn staatssecretaris Ploeg werden in de campagne confronterend aangepakt. Zij werden persoonlijk aangesproken op de afwezigheid van goede wetgeving ten aanzien van dierenwelzijn door middel van affiches en advertenties. Ook de leden van de Tweede Kamer werden rechtstreeks benaderd met de slogan om “het karwei af te maken”. Deze campagne was een eclatant succes aangezien tijdens de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel het accent meer kwam te liggen op het dierenwelzijn. Dit leidde uiteindelijk tot de *Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren* (GWWD) die in november 1992 in het Staatsblad werd gepubliceerd.²³

In de jaren negentig heeft de uitbraak van besmettelijke veeziekten grote invloed gehad op de dierenwelzijnskwestie in Nederland. In 1996 brak de besmettelijke koeienziekte uit, welke in 1997 werd gevolgd door de uitbraak van de klassieke varkenspest. Het ministerie van Landbouw Natuur en Visserij besloot hierop stevig in te grijpen en ging over tot het ‘ruimen’ van niet alleen de besmette veebedrijven, maar ook van nabij gelegen bedrijven die weliswaar niet besmet waren, maar wel in de gevarenzone lagen. Vele tienduizenden dieren werden zonder pardon afgemaakt. De media berichtten over deze ramp die zich op de boerenbedrijven in het Zuiden van Nederland voltrok. De beelden riepen sterke emoties op in de Nederlandse maatschappij, aangezien de bevolking zich sindsdien realiseerde wat zich in de intensieve veehouderij afspeelde. Toen kort daarop in 2001 mond- en klauwzeer had toegeslagen, ging er opnieuw een schok door de Nederlandse veehouderij. Het ministerie besloot over te gaan tot de zelfde daadkrachtige maatregelen en wederom werden vele

²³ N.Witte, ‘Tussen idealisme en eigenbelang. Een vergelijkend onderzoek naar de opkomst en verdere ontwikkeling van de dierenbeschermingsbewegingen in Engeland en Nederland, 1824-1997’ (Rotterdam 1997)104-107.

duizenden dieren geruimd. Gedurende de Mond- en Klauwzeercrisis had de media evenzeer veel invloed. Cijfers en feiten kregen hierdoor een gezicht, aangezien de beelden van de “moord” op duizenden onschuldige dieren refereerden aan een der donkerste perioden in de geschiedenis. Mede door de ongerustheid van de burgers rondom deze veecrises wist de dierenbeschermingsbeweging veel terrein te winnen en werd zij steeds meer betrokken bij beleidsvoering omtrent dierenwelzijn.²⁴

Anno 2010 zijn in Nederland, naast grote zus de Dierenbescherming die zich met vrijwel alle facetten van dierenbescherming bezighoudt, een aantal andere belangrijke spelers op de markt die zich intensiever bezighouden met de in de jaren zeventig belangrijk geworden thema's: bio-industrie, vivisectie en bonthandel - en de Dierenbescherming daar in lijken te overvleugelen. Zo zet Stichting Proefdiervrij zich in voor de verbetering van de positie van proefdieren en strijdt zij voor een geleidelijke overgang naar diervriendelijke methoden. Stichting Wakker Dier neemt het op voor de dieren in de bio-industrie en probeert het gedrag van consumenten te beïnvloeden, zodat deze overgaan op de consumptie van minder en duurzamer vlees. De Stichting Bont voor Dieren probeert de consument te bewegen over te gaan tot een boycot van bontproducten en de overheid te overtuigen om de bontsector in Nederland te verbieden. Een bestuurslid van deze laatste twee stichtingen bleek over politieke ambities te beschikken en haar kennen wij nu als boegbeeld van de enige politieke partij in de wereld die specifiek opkomt voor dierenrechten. In de komende paragraaf wil ik dan ook uitgebreid ingaan op Marianne Thieme en haar Partij voor de Dieren.

3.3. Opkomst en ontwikkeling van de Partij voor de Dieren

Zoals eerder aangegeven, dateert de eerste concrete invulling van een overheidsverantwoordelijkheid op het terrein van dierenwelzijn uit 1886. In het toenmalige wetboek van Strafrecht werd in artikel 254 vastgelegd dat het mishandelen van dieren verboden is. Hierbij ging het om de nadere omschrijving van een norm gebaseerd op de moraal, zonder dat daarbij werd geformuleerd hoe de mens met dieren om diende te gaan. Lange tijd bleef het hierbij, totdat de intensivering van de landbouw ervoor zorgde dat de discussie over dierenwelzijn een nieuwe impuls kreeg. Een cruciaal moment ten aanzien van de overheidsrol is de *Nota Rijksoverheid en Dierenbescherming*, waarin de overheid de intrinsieke waarde van het dier erkent. Hieruit ontstond in de jaren tachtig de discussie

²⁴ I.Jansen, 'De strijd om dierenwelzijn. De doorbraak en invloed van de Partij voor de Dieren' (Rotterdam 2009)7.

rondom de wet voor zowel gezondheid als het welzijn van dieren, welke uiteindelijk als *Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren* (GWWD) in 1992 in werking is getreden. De afgelopen twintig jaar hebben, mede op basis van deze wet, veel verbeteringen plaatsgevonden op het gebied van dierenwelzijn. Zo is bekeken welke dieren geschikt zijn om als productiedieren te houden, hetgeen geleid heeft tot een in regelgeving vastgelegde limitatieve lijst. Sommige productiedieren die destijds wel gehouden werden, maar niet aan de toets van de GWWD voldeden, kwamen niet op deze lijst terecht en het houden daarvan werd verboden. Voor dergelijke dieren is een overgangsbepaling opgenomen, zoals voor vossen en chinchilla's, die vanaf 2008 niet meer gehouden mochten worden, terwijl het verbod al uit 1995 stamt. Een andere belangrijke verbetering waaraan de GWWD heeft bijgedragen, is de ingrepen bij dieren. De wet stelt namelijk dat het in principe verboden is ingrepen bij dieren toe te passen, tenzij het expliciet is toegestaan. Hierdoor zijn vele ingrepen die het dierenwelzijn ernstig aantastten, inmiddels niet meer toegestaan. Tegenwoordig geldt dat de meeste Nederlandse regelgeving voor de huisvestings- en verzorgingseisen van landbouwhuisdieren op Europese Unieregelgeving is gebaseerd. Deze regelgeving heeft als doel binnen de EU een basisniveau aan welzijn voor productiedieren te waarborgen. Via inspecties in de verschillende lidstaten dient de handhaving van deze regelgeving te worden gewaarborgd.²⁵

Ondanks dat de laatste decennia dus forse stappen op het terrein van dierenwelzijn waren gezet, werd op 28 oktober 2002 de oprichtingakte getekend die de "Partij voor de Dieren (PvdD) van een noodzakelijke droom omvormde tot een politieke realiteit".²⁶ Een groep dierenbeschermers besloot zich politiek te gaan organiseren toen het eerste kabinet-Balkenende een aantal diervriendelijke maatregelen terugdraaide, waarvoor zij jaren hadden gestreden. Daarnaast vonden zij dat de betrokkenheid van politici bij dierenwelzijn en dierenrechten te verwaarlozen was en dat deze onderwerpen onvoldoende werden behandeld door de zittende politieke partijen. Er moest dus een partij komen die dierenrechten- en welzijn tot hoofdthema maakte om echt iets te veranderen op het gebied van dierenwelzijn in Nederland. De oprichting van de PvdD was hiermee een feit.²⁷

In haar *Beginselverklaring* stelt de PvdD dat de mens onderdeel is van het aardse ecosysteem. Door zijn mentale ontwikkeling en de daaruit voortgekomen cultuur is de mens in staat om zijn eigen belangen ten koste van andere levensvormen intensiever en

²⁵ Nota Dierenwelzijn 2007. <http://edepot.wur.nl/118502> (04-01-2011) 4-6.

²⁶ <http://www.partijvoordedieren.nl/departij/organisatie> (04-01-2011).

²⁷ Ibidem.

grootschaliger te behartigen. Hierdoor heeft hij de vrijheid om aan de natuur en andere levensvormen geen onnodig leed of schade toe te brengen. Dit respect voor alle levensvormen op aarde dient als basis voor een vreedzamere manier waarop mensen met elkaar, met de dieren en met de natuur in het algemeen kunnen omgaan. Volgens de PvdD is dit respect bij de hedendaagse mens ver te zoeken, hetgeen er toe leidt dat de mens zich onnodig ruw en onzorgvuldig gedraagt ten aanzien van zijn medeaardebewoners. Dit heeft ervoor gezorgd dat natuurgebieden verdwijnen, diersoorten uitsterven en het wereldwijde ecosysteem zwaar wordt belast. De PvdD vindt de intensieve exploitatie van de natuur door de mens, waardoor de leefomstandigheden van mens en dier op aarde verslechteren, moreel onacceptabel. Daarom vindt ze het van groot belang dat de mens zichzelf aanzienlijke ecologische beperkingen oplegt, welke gericht dienen te zijn op het gebruik van ruimte, grondstoffen, energie, planten en dieren.

Aan de hand van drie bestaande manifesten voorziet de PvdD kansen op een aarde waarop mens, dier en natuur in harmonie samen kunnen leven. Ten eerste, *het Handvest van de Aarde* dat is voortgekomen uit een initiatief van de Verenigde Naties in 1987. Hierin wordt de bescherming van de 'levensvatbaarheid, diversiteit en schoonheid van de aarde' als een 'heilige taak' van de mensheid opgevat. Vooral artikel 15 van dit handvest heeft grote invloed op het gedachtegoed van de PvdD, want hierin worden respect en mededogen in de omgang met dieren als een aparte doelstelling geformuleerd. Het artikel bepaalt dat wredehanden tegen door mens gehouden dieren moet worden voorkomen en jacht- en vismethoden die onnodig lijden veroorzaken, moeten worden verboden. Dit handvest voldoet echter niet geheel, aangezien het uitgaat van het duurzame gebruik van de natuur door de mens. De intrinsieke waarde van andere levensvormen wordt weliswaar erkend en de mens dient er met respect mee om te gaan, maar hem wordt geen uitdrukkelijke beperkingen opgelegd ten aanzien van het doel van het gebruik van dieren.

Deze beperkingen worden de mens wel opgelegd in de *Universele Verklaring van de Rechten van het Dier* van de International League of Animal Rights in 1977. In deze verklaring wordt niet alleen bepaald dat alle levende wezens op aarde met respect behandeld moeten worden, maar daarbij wordt het zonder noodzaak doden van een dier en elke beslissing die hiertoe leidt, als een 'misdad tegen het leven' betiteld. Ten slotte ziet de PvdD de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* uit 1948 als een geschikt fundament, aangezien deze de voorwaarden creëert waaronder de mens in vrijheid en zonder onderdrukking en geweld kan leven en zich kan ontwikkelen. De mens dient echter wel

rekening te houden met zijn medeschepselen. Zijn vrijheid houdt op waar die van de ander in het gedrang komt.

Deze drie handvesten tezamen vormen voor de PvdD het praktische uitgangspunt voor de wijze waarop mensen met elkaar, met de dieren en met de natuur behoren om te gaan. Dit uitgangspunt wordt nader uitgewerkt in haar verkiezingsprogramma's en bepaalt de politieke opstelling van de partij in actuele kwesties.

De PvdD wil aan het gebruik van dieren verregaande beperkingen stellen. Dit houdt in dat bij iedere vorm van omvang en gebruik van dieren steeds een zorgvuldige afweging plaats moet vinden tussen de zwaarte van het menselijke belang en het gevolg voor het dier. Naarmate het menselijk belang minder zwaar weegt en het gevolg voor het dier schadelijker is, vermindert de morele rechtvaardiging om zijn welzijn te schaden. Vanuit deze gedachte wil de PvdD het gebruik van dieren voor niet-vitale belangen terugdringen en zo mogelijk uitbannen. Dit komt tot uiting in haar campagne tegen onder andere de bontproductie, het circus, stierenvechten, hengelsport en andere dieronvriendelijke vormen van vermaak met dieren. Voorts vindt ze dat godsdienstige en culturele tradities, die er voor zorgen dat dieren in hun welzijn worden aangetast, zich op dit punt moeten vernieuwen, aangezien dit geen onveranderlijke verschijnselen zijn, maar aan nieuwe opvattingen en morele normen van mensen kunnen worden aangepast. Ook ten aanzien van het gebruik van proefdieren voor de fabricering van medicijnen en het gebruik van dieren voor de menselijke consumptie, dient telkens de ethische afweging te worden gemaakt tussen de verschillende belangen van mens en dier. Daarom stelt de PvdD dat de toepassing van alternatieven voor dierproeven en dierlijke producten de volle aandacht dient te krijgen.²⁸

Kort na haar oprichting volgt de eerste mogelijkheid voor de PvdD om haar ideeën in de politiek te kunnen uitdragen als er op 22 januari 2003 Tweede Kamerverkiezingen zijn. De PvdD doet in 18 van de 19 districten mee, als gevolg van een organisatorische fout kon de partij niet meedoen in Overijssel. Ze weet bij die verkiezingen 47.664 stemmen te halen wat niet voldoende is voor een zetel in de Tweede Kamer. Een jaar later probeert de PvdD het opnieuw, ditmaal bij de verkiezingen voor het Europees parlement in juni 2004. De partij weet bij deze verkiezingen 3,2% van de stemmen te behalen, hetgeen bij de Tweede Kamerverkiezingen vijf zetels zou betekenen. Voor het Europees Parlement dient echter 3,7% van de stemmen te zijn vergaard, dus ook nu blijft de PvdD met lege handen achter. Mede door deze twee mislukte pogingen laat de PvdD de gemeenteraadsverkiezingen van maart

²⁸ <http://www.partijvoordedieren.nl/departij/beginselverklaring> (05-01-2011).

2006 aan zich voorbijgaan. De partij wil zich optimaal voorbereiden op de Tweede Kamerverkiezingen die een jaar later in mei zullen plaatsvinden. In de tussentijd probeert de partij zich te versterken en wordt ze ook uitgebreid met jongerenorganisatie PINK. Door de val van het tweede kabinet-Balkenende op 30 juni 2006 moet de partij zijn originele plan laten varen en zich voorbereiden op de verkiezingen die in november dat jaar zouden vinden. De partij is nu beter voorbereid en heeft een grootaantal bekende Nederlanders gestrikt als lijstduwers, zoals de auteurs Jan Wolkers, Kees van Kooten en Maarten 't Hart. De campagne blijkt aan te slaan en de PvdD weet ditmaal 179.988 stemmen te behalen en komt hierdoor met twee zetels in de Tweede Kamer. Hiermee zijn Marianne Thieme en Esther Ouwehand wereldwijd de eerste vertegenwoordigers van een partij die uitgaat van dierenrechten in een nationaal parlement. Ook tijdens de Provinciale Statenverkiezingen die kort daarop in maart 2007 worden gehouden is de PvdD uitermate succesvol. Ze doet mee in elf provincies en weet in acht daarvan een zetel te behalen en in totaal komt de partij op negen zetels uit, waardoor de partij ook in de Eerste Kamer vertegenwoordigd zal worden.²⁹

Enkele dagen na dit succes komt de PvdD echter in opspraak nadat in *NRC Handelsblad* een artikel is verschenen waarin de krant bekend maakt dat de belangrijkste financier van de PvdD, Nicolaas Pierson, zijn vermogen heeft verdiend met de verkoop van waterafstotend klamboes waarvan de chemicaliën zijn getest op dieren. Voorts zou het bedrijf van Pierson ook nog samenwerken met het chemie- en farmaceutisch concern Bayer dat op grote schaal dierproeven uitvoert. In een reactie liet partijleider Thieme weten dat Pierson op eigen titel geld doneerde en dat een bijdrage van zijn bedrijf niet geaccepteerd zou worden. Hierbij noemde ze de dierproeven voor de chemicaliën op de klamboes een “noodzakelijk kwaad”.³⁰

Kort daarna is het wederom onrustig binnen de gelederen van de PvdD, wanneer lijstduwer Maarten 't Hart aan partijleider Thieme en kandidaat Eerste Kamerlid Niko Koffeman vraagt om terug te treden vanwege hun lidmaatschap van de orthodox-protestantse zevendedagsadventisten. De aanleiding voor deze oproep komt voort uit een artikel dat verschenen is in *De Telegraaf*. In dit artikel bestempelt Thieme het eten van vlees als zondig, aangezien Adam en Eva pas na de zondeval in het paradijs vlees zouden zijn gaan eten. 't Hart reageerde hier fel op in een column en liet weten met een dergelijke visie niks te maken te willen hebben. In haar repliek geeft Thieme aan dat de PvdD als seculiere partij geen behoefte heeft om een verklaring te geven over het ontstaan van leven: “Het is niet het leven

²⁹ <http://www.liberalemidia.nl/politiek/713-serie-uitgelicht-partij-voor-de-dieren-pvdd> (06-01-2011).

³⁰ http://vorige.nrc.nl/binnenland/article1777497.ece/Je_bent_voor_of_je_bent_tegen (06-01-2011).

van lang geleden dat ons boeit, maar het leven van weerloze wezens dat op dit moment met voeten getreden wordt.”³¹ Thieme en Koffeman wijzen de oproep van 't Hart af en blijven en functie en op 29 mei 2007 wordt Koffeman gekozen als eerste PvdD-senator.

De partij blijft groeien binnen het Nederlandse politieke speelveld en bij de volgende waterschapsverkiezingen in november 2008 is de PvdD in zes waterschappen vertegenwoordigd en krijgt acht leden in het dagelijks bestuur. Een tweede poging om ook Europese invloed te verkrijgen dient zich aan bij de Europese Parlementsverkiezingen van 4 juni 2009. Wederom weet de partij niet voldoende stemmen te halen, waardoor Europese vertegenwoordiging achterwege blijft. In tegenstelling tot vier jaar eerder, doet de PvdD wel mee aan de gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010. De partij kiest ervoor om in Amsterdam, Apeldoorn, Buren, Den Haag, Groningen en Leiden mee te doen en weet in al deze gemeenten een zetel te behalen.

Doordat ook het vierde Kabinet-Balkenende valt, zijn er vervroegde verkiezingen op 9 juni 2010. In de aanloop naar deze verkiezingen ontstaat consternatie over de conceptkieslijst voor de Tweede Kamerverkiezingen. Kamerlid Ouwenhand is zonder vermelding van reden genegeerd op deze lijst, waardoor de partijtop verweten werd ondemocratisch gedrag te vertonen, waarbij vooral de dubbelfunctie van Thieme als partijleider en partijvoorzitter wordt bekritiseerd. De werkgroepen Zeeland en Noord-Holland dreigen geen campagne te willen voeren zolang Ouwenhand van de lijst zou worden geweerd. Tijdens het partijcongres van 25 april werden de plooiën echter glad gestreken. Ouwenhand kwam als nummer twee op de lijst. Deze ophef zorgde ervoor dat Thieme enige tijd later haar partijvoorzitterschap opgaf en ze werd vervangen door Luuk Folkerts. De gelederen waren na dit partijcongres weliswaar gesloten, maar tijdens de Tweede Kamerverkiezingen haalt de PvdD bijna 57.000 stemmen minder dan de vorige verkiezingen in 2006. Dit blijft echter wel genoeg voor twee zetels in de Tweede Kamer die ook nu door Thieme en Ouwenhand bezet worden.³²

De PvdD wordt vaak verweten een single-issue partij te zijn. Gelet op de moties die ze in de voorbije jaren heeft ingediend, kan gesteld worden dat dit beeld toch zeker voor een groot gedeelte opgaat, daar een absolute meerderheid betrekking heeft op dierenwelzijn, dan wel minimaal aan dierenwelzijn is gelinkt. Zo gingen de laatste moties achtereenvolgens over het klonen van dieren, de compensatie van slachtoffers van Q-koorts en over het beëindigen van de zelfregulering van veetransporten.³³ Uit haar laatste verkiezingsprogramma voor de

³¹ http://vorige.nrc.nl/opinie/article1786905.ece/De_zondeval_van_Thieme (06-01-2011).

³² <http://www.liberalemidia.nl/politiek/713-serie-uitgelicht-partij-voor-de-dieren-pvdd> (06-01-2011).

³³ <http://www.partijvoordedieren.nl/tweedekamer/moties> (06-01-2011).

Tweede Kamerverkiezingen van juni 2010 komt echter naar voren dat de PvdD wel degelijk oog heeft voor andere zaken binnen de Nederlandse maatschappij. Onder de noemer *Een meerderheid voor mededogen* laat de partij zien breed georiënteerd te zijn in allerlei facetten van de samenleving. De verhouding tussen dierenwelzijn en overige standpunten is met veertig tegenover negen pagina's weliswaar ruim in het voordeel voor de dieren, maar dat is niet meer dan dat van een Partij voor de Dieren verwacht mag worden.³⁴

3.4. Dierenrechtenextremisme in Nederland

Toen op kerstnacht 1979 twaalf beagles werden bevrijd uit een proefdierenlaboratorium van TNO in Zeist, betekende dit het startpunt van het radicale dierenactivisme in Nederland. Via een achtergelaten kerstkaart liet het Dierenbevrijdingsfront (DBF) voor de eerste keer van zich horen. De eerste acties van deze organisatie leken redelijk onschuldig en konden dan ook op goedkeuring rekenen van media en publiek. Aan het begin van de jaren tachtig veranderde de aard en omvang van de acties van het DBF: ze werden steeds groter, heftiger en gedurfter. Desondanks ondervonden ze veel steun in de samenleving. In 1987 bereikte deze steun aan het DBF echter een keerpunt, toen werd ingebroken bij een grote bonthandelaar in het Gelderse Nederasselt. Een aanwezige medewerker werd daar gekneveld en een zak over het hoofd gedaan. Door deze actie verloor het DBF veel sympathie onder de bevolking en de originele kern stapte uit de organisatie. Een nieuwe generatie dierenbevrijders nam het stokje over en deze had aanzienlijk minder moeite met het aanvallen van mensen die ze als obstakels op de weg naar een betere wereld beschouwden, waarin de dieren van het menselijk juk zouden zijn bevrijd. In de jaren negentig namen radicale dierenactivisten steeds vaker hun toevlucht tot brandstichtingen en bedreigingen. Proefdierlaboratoria veranderden hierdoor in zwaarbewaakte bunkers en al snel slonk de resterende sympathie voor de dierenextremisten. Zeker sinds Volkert van der Graaf de Rotterdamse politicus Pim Fortuyn vermoordde op 6 mei 2002 staat elke radicale dierenbeschermer te boek als potentiële terrorist, aangezien de dader een lang verleden kende als dierenactivist.³⁵

Het groeiende besef dat zich onder de dierenrechtenactivisten in Nederland personen bevinden die er in hun strijd voor de dieren niet voor afschrikken om middelen te gebruiken die in strijd zijn met de Nederlandse wet, heeft er in de laatste jaren toe geleid dat een maatschappelijk en met name ook politiek debat op gang kwam over de vraag of

³⁴ <http://www.partijvoordedieren.nl/downloads/verkiezingsprogramma2010.pdf> (06-01-2011).

³⁵ Andere Tijden, 'Dierenbevrijdingsfront' (4-10-2007).

uitwassen binnen het dierenrechtenactivisme niet krachtiger zouden moeten worden bestreden. Hierbij werden in de Tweede Kamer parallellen getrokken tussen de gewelddadige uitingen van dit activisme en vormen van terrorisme.

In dit licht kreeg de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) in 2004 de opdracht om het radicale dierenrechtenactivisme onder de loep te nemen. In de nota *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest* die de AIVD daarop presenteert komt naar voren dat het dierenrechtenactivisme in Nederland zowel divers als diffuus te noemen is. Het wordt vanuit meerdere invalshoeken en motieven bedreven, waarbij in sommige gevallen sprake is van ideologische overlappingsen, zoals dierenrechtenactivisme en anti-imperialisme. Dierenrechtenactivisten zijn echter in meerderheid niet actief vanuit een politieke ideologie maar worden gedreven door een grote mate van betrokkenheid bij het welzijn van dieren. Het kan worden aangemerkt als een single-issue activisme, zoals abortus, en kernenergie dat eerder waren. Het gaat dus veelal om apolitieke activisten die met symbolische of demonstratieve acties politieke schade of verandering tot stand willen brengen.

Het overgrote deel van de dierenrechtenactivisten zet zich op legitieme wijze in voor dierenrechten en bedient zich daarbij van actievormen die binnen de Nederlandse samenleving in brede kring als toelaatbaar worden beschouwd. Vrijwel niemand zal aanstoot nemen aan demonstraties, aan het uitdelen van pamfletten en aan openlijke discussies met het publiek. Daarnaast kunnen directere actievormen, zoals wegblokkades en vreedzame bezettingen ook nog op enig begrip rekenen in de samenleving. Naast deze groep legitieme activisten onderscheidt de AIVD echter een radicalere variant: “Een klein deel van de dierenrechtenactivisten tracht op heimelijke wijze en met gewelddadige middelen beleid en praktijk op het terrein van dierenwelzijn te veranderen. Analooq aan, en onder invloed van, de situatie in het Verenigd Koninkrijk schuift deze kleine kern van radicale dierenrechtenactivisten met tegen mensen gericht geweld gevaarlijk op naar de grens van wat beschouwd moet worden als terrorisme.”³⁶

Waar de dierenrechtenextremisten in de jaren tachtig nog opereerden in organisaties als het DBF of het Animal Liberation Front (ALF), lijken deze laatste tegenwoordig vooral een conglomeraat van ideeën te zijn. Eenieder die de doctrine van het ALF ondersteunt, kan onder zijn vlag acties voeren tegen dierenleed. Door deze fragmentatie is het voor de AIVD moeilijk te bepalen hoeveel dierenrechtenextremistische groeperingen momenteel in

³⁶ De AIVD-nota, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest*(Leidschendam 2004) 18.

Nederland actief zijn. Het gaat in wezen maar om enkele tientallen actievoerders die nu naar Angelsaksische evenknie voornamelijk opereren tegen proefdiercentra, nertsenfokkerijen en bio-industriebedrijven. Hoewel het maar om een bescheiden groep gaat neemt de hoeveelheid en intensiteit van hun acties gestaag toe. Deze dierenrechtenextremisten grijpen daarbij steeds vaker naar gewelddadige actiemethoden. Naast verbaal geweld maken ze zich in toenemende mate ook schuldig aan bedreigingen van personen en het toebrengen van grote materiële schade.³⁷

In een geactualiseerde nota uit 2009 kwam naar voren dat sinds 2004 drie nieuwe groeperingen een sleutelrol begonnen te spelen op het gebied van dierenrechtenextremisme in Nederland. Dit zijn achtereenvolgens Respect voor Dieren (RvD), Anti Dierproeven Coalitie (ADC) en de Nederlandse dependance van het Britse Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC). Deze drie groeperingen kennen een sterke verbondenheid, zo werd RvD in beginsel opgericht als een Nederlandse dochterorganisatie van SHAC en richtte de ADC zich voornamelijk op doelen van het SHAC die bestaan uit aan Huntingdon Life Science gelieerde bedrijven. Huntingdon voorziet mondiaal in het grootste aantal dierproeven en is daardoor doelwit nummer één van het internationale dierenrechtenextremisme.

Ook bedrijven die zijdelings een relatie hebben met Huntingdon krijgen de laatste jaren te maken met acties van extremisten. RvD, ADC en SHAC behoren tot de radicaalste dierenorganisaties in Nederland. Weliswaar keuren ze formeel het gebruik van geweld af, maar ze zeggen hun individuele leden niet altijd onder controle te hebben. Voorts valt er een duidelijke internationalisering van de actiegroeperingen waar te nemen. De Nederlandse groeperingen staan duidelijk onder Britse invloed en zijn voor hun financiering ook deels van hen afhankelijk. Dit uit zich met name door de acties tegen Huntingdon die vanuit Groot-Brittannië gecoördineerd worden. Naar Brits voorbeeld is karakter van de acties grimmiger en ook gewelddadiger geworden. In veel gevallen worden werknemers van gewraakte ondernemingen in hun persoonlijke levenssfeer aangetast en daarbij hun persoonlijke eigendommen vernield. De zogenaamde 'home visits' zijn in Nederland in formele zin meestal niet strafbaar, gezien het recht op demonstratie of vallen onder de noemer lichte vergrijpen, waardoor justitie er nauwelijks tegen optreedt. Deze persoonsgerichte acties

³⁷ De AIVD-nota, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest*(Leidschendam 2004)7- 25.

hebben daarentegen wel grote impact op de slachtoffers en hun omgeving en kunnen daarom grote invloed hebben op bedrijfsvoering of besluitvormingsprocessen.³⁸

De acties van deze organisaties nemen de laatste jaren in heftigheid toe. Zo werden projectontwikkelaars van Science Link, een nabij Venray gelegen wetenschapspark waar ook dierproeven uitgevoerd zouden worden, thuis bezocht en werden rouwkransen voor hun deur gelegd. Hierop besloot de gemeente met het plan te stoppen. De landbouwuniversiteit Wageningen kreeg te maken met een serie bommeldingen, omdat zij hun experimenten op dieren ten bate van de vleesindustrie niet wilde staken. Het meest verregaande voorbeeld van het hedendaags dierenrechtenextremisme vond plaats in november 2008 toen in Hilversum de auto's van een directielid van Euronext met brandbommen werden opgeblazen. De auto's stonden op slechts een paar meter van een woonhuis waar op dat moment kinderen sliepen. Er vielen geen slachtoffers, maar het risico van doden leek te zijn ingecalculeerd. Euronext is een handelsbedrijf dat ondermeer aandelen van Huntingdon in portefeuille had. Met de actie wilde de activisten de bestuurder dermate angst in boezemen dat zij deze handel zouden staken.³⁹

De laatste jaren mag de overheid de dierenrechtenextremisten weliswaar beter in het vizier hebben en lijkt de intensiteit van de acties afgenomen, maar gezien de onzichtbaarheid van de kleine gefragmenteerde cellen is het afwachten of deze betrekkelijke rust ook gehandhaafd blijft.

3.5. Besluit

Na lange tijd min of meer buitenspel gestaan te hebben, wist de dierenbeschermingsbeweging vanaf de jaren zeventig te profiteren van een mentaliteitsverandering onder de Nederlandse bevolking. Doordat de burgers meer oog kregen voor dierenwelzijn wist de beweging in betrekkelijk korte tijd een serieuze gesprekspartner te worden van de overheid en zo grote invloed uit te oefenen op beleid ten aanzien van dierenwelzijn. Doordat de overheid in de jaren negentig naar de mening van de dierenbeschermingsbeweging ten aanzien van dierenwelzijn in gebreke bleef, besloot een aantal vertegenwoordigers van de stichtingen Bont voor Dieren en Wakker Dier dat het tijd was om zelf maar het politieke heft in hand te nemen

³⁸ De AIVD-nota, *Dierenrechtenextremisme in Nederland. Gefragmenteerd maar groeiende* (Leidschendam 2009)4-10.

³⁹ E.Eskens, "There is no justice, just us. Hoe de overheid dierenextremisme in de hand werkt."in *Justitiële verkenningen* vol. 7 (35)(2009) 33-34.

en richtte in 2002 de Partij voor de Dieren op. Na twee eerdere mislukte pogingen wist de PvdD bij de verkiezingen in 2006 met twee zetels in de Tweede Kamer te komen. Zodoende is de PvdD wereldwijd de eerste politieke partij die dierenrechten als hoofdthema heeft.

HOOFDSTUK 4. LOBBYEN IN NEDERLAND

4.1. Inleiding

Niccoló Machiavelli is het voorbeeld voor alle lobbyisten. Hij was de eerste vroegmoderne wetenschapper op dit vakgebied en was gefocust op de twee belangrijkste vragen binnen de lobbypraktijk. Namelijk, hoe verkrijg je daadwerkelijk invloed en hoe zorg je ervoor dat deze invloed effectiever wordt? Zijn korte antwoord op deze vragen is anno 2010 nog steeds actueel en luidt: door het vertonen van intelligent en bedachtzaam gedrag.⁴⁰

De beïnvloeding van regeringsfunctionarissen staat tegenwoordig enigszins in een kwaad daglicht en lijkt een zweem van corruptie om zich heen te hebben hangen. Zo ook eind september 2010 toen een aantal oud-eurocommissarissen in opspraak kwam, omdat zij tegen de geldende gedragscode in aan het werk gingen bij bedrijven die veel profijt konden hebben van hun Europese kennis en netwerk.⁴¹

Ondanks de negatieve stemming omtrent lobbyen is het in betrekkelijk korte tijd een niet te negeren methode geworden die organisaties hanteren om enigszins invloed te kunnen uitoefenen op de politieke besluitvorming. In dit vierde hoofdstuk zal ik daarom ingaan op het lobbyen in Nederland en dit dient als een theoretisch kader dat mij kan helpen met de beantwoording van mijn hoofdvraag: *Wat is de reactie van de NFE op een steeds vijandiger wordende omgeving in Nederland gedurende de periode 1992-2010?* De beschreven methoden en strategieën zullen in de casestudy voeding moeten geven voor een theorie over het lobbyen, welke ik zal toepassen op de NFE in haar strijd tegen het alsmaar dreigende verbod op de nertsenfokkerij in Nederland.

In de volgende paragraaf probeer ik eerst een bruikbare definitie te geven van het begrip lobby die ik in het vervolg van deze thesis hanteer. Vervolgens ga ik in op wat lobbyen nu eigenlijk is. De derde paragraaf geeft een korte geschiedenis weer van de oorsprong van deze beïnvloedingsmethoden in Nederland en zal ingaan op de manier waarop de lobbypraktijk zich in Nederland heeft ontwikkeld. De vierde paragraaf behandelt het doel van de lobbypraktijk ofwel: waarom wordt er eigenlijk gelobbyd in Nederland? De vijfde paragraaf beschrijft het public affairs management (PAM) zoals het lobbyen tegenwoordig vaak wordt genoemd. In deze paragraaf worden enerzijds de randvoorwaarden behandeld waaraan een organisatie moet voldoen en zullen anderzijds ook de belangrijkste

⁴⁰ M.P.C.M van Schendelen, *Machiavelli in Brussels: the art of lobbying in the EU* (Amsterdam 2002) 11-12.

⁴¹ J. Trommelen, 'Oud-eurocommissarissen weten: hun netwerk is goud waard', *Volkskrant*, 27 september 2010.

lobbystrategieën beschreven worden die in de casus over de NFE worden toegepast. Dit hoofdstuk eindigt met een korte conclusie waarin ik de belangrijkste bevindingen de revue laat passeren.

4.2. Lobbyen, een definitie

De term lobbyen vindt zijn oorsprong in de negentiende-eeuwse Britse en Amerikaanse politiek waar vertegenwoordigers van verschillende instellingen en organisaties zich ophielden in de wandelgangen en nissen (lobbies) om langslowpende parlementariërs in het voorbij gaan aan te spreken en op hun belangen te wijzen. Tegenwoordig is de lobbypraktijk een stuk complexer geworden en een toepasbare definitie is dan ook niet snel gevonden, maar aan de hand van politicoloog Rinus van Schendelen wil ik lobbyen tenminste definiëren als: het informeel pogen om formele gezagsdragers te beïnvloeden.⁴² Een maximale definitie ontleen ik aan de hand van de Beroepsvereniging Voor Public Affairs (BVPA). In zijn handvest definieert hij de lobby als: ‘het strategische proces van inspelen op politieke besluitvorming, op veranderingen in de maatschappij en in de publieke opinie, die van invloed zijn op het functioneren van de eigen organisatie’.⁴³

Een lobby is dus kort gezegd een methode voor organisaties om invloed uit te kunnen oefenen op overheidsfunctionarissen en wordt gekenmerkt door een aantal factoren. Ten eerste wordt een lobby gekenmerkt door informaliteit en worden officiële kanalen gemedend. Al behoort een vervlechting met formele kanalen dikwijls tot de mogelijkheden. Ten tweede gebeurt lobbyen meestal op een low profile basis en is de inhoud van de lobby vertrouwelijk. Als de lobby echter niet het gewenste resultaat oplevert, kiest de lobbyist vaak juist voor ruchtbaarheid. De lobby is gericht op formele gezagsdragers wat niet betekent dat overheidsfunctionarissen elkaar niet trachten te beïnvloeden, een praktijk die tussen de verschillende ministeries veelvuldig voorkomt. Tegenwoordig zijn de maatschappelijke en de interne lobby twee belangrijke begrippen geworden. De maatschappelijke lobby richt zich op invloedspogingen tussen private en publieke organisaties onderling, zoals milieuorganisaties of energiemaatschappijen. De interne lobby richt zich op informele beïnvloeding binnen de eigen organisatie om bijvoorbeeld de achterban te mobiliseren.⁴⁴

⁴² M.P.C.M. van Schendelen, ‘Lobbyen in Nederland: Het bestuderen en bedrijven waard’, in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* (’s-Gravenhage 1998) 11-12.

⁴³ http://bvpa.nl/page/downloads/BVPA_Handvest.pdf (10-9-2010).

⁴⁴ Schendelen, ‘Lobbyen in Nederland’, 12.

4.3. Lobbyen in Nederland, een korte geschiedenis

Nederland kent een rijk verleden van lobbyen, want in het 's-Gravenhage van de zeventiende en achttiende eeuw wordt al melding gemaakt van zogenaamde solliciteurs en agenten die de belangen van hun steden of districten zo goed mogelijk probeerden te behartigen bij de verschillende bestuurscolleges en uitvoeringsorganen van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Zo ver terug gaat deze korte geschiedenis van de lobby echter niet, maar zal starten in 1964 als het woord lobbyen naar alle waarschijnlijkheid zijn intrede doet in het Nederlandse taalgebied.⁴⁵

In de jaren vijftig ontstaat er in de Verenigde Staten veel interesse in public affairs management (PAM). In de opvolgende jaren komen uitgebreide studies uit over de manieren hoe private en publieke instellingen het best om konden gaan met bedreigingen en kansen die door overheidsbeleid ontstonden en PAM wordt dan ook een veel gebruikt instrument in pogingen om overheidsingrijpen te beïnvloeden. PAM vindt in de jaren zeventig ook zijn weg naar Europa en krijgt eerst vaste voet aan de grond in het Verenigd Koninkrijk waar onder invloed van Margaret Thatcher's *company-state*, waarin veel staatsbedrijven werden afgestoten en veel subsidies aan andere bedrijven onttrokken werd, grote Britse bedrijven PAM omarmden om een zo gunstig mogelijke regelgeving te behouden. In de loop van de jaren tachtig zal PAM uiteindelijk in heel Noordwest-Europa zijn intrede doen.⁴⁶

Het Nederlandse politieke speelveld bood lange tijd weinig ruimte voor PAM. Het politieke systeem werd gekenmerkt door de verzuiling. De zuilen functioneerden als de hoofdsegmenten van een pluraal gestructureerde samenleving. Belangrijke bevolkingsgroepen - voornamelijk katholieken, protestanten en sociaal-democraten - creëerden binnen hun zuil een omvangrijk complex van maatschappelijke activiteiten en instituties, zoals ook politieke partijen. De verschillende zuilen koesterden hun autonomie en verlangden van de politiek een terughoudende opstelling die zich beperkte tot compromisvorming tussen en facilitering van de zuilen. De posities in hun politieke partijen werden ingenomen door de elites van de zuilen, waardoor ze controle op het politieke speelveld konden uitoefenen en weinig tegen hun zin werd ondernomen. Het politieke domein was beperkt naar reikwijdte en intensiteit.⁴⁷ Onder invloed van de ontzuiling in de jaren zestig veranderde dit echter. De verzuilde partijen konden minder steunen op hun achterban die meer verlangde naar meer en betere

⁴⁵ W.J. Annard, 'Het manieeren, besolliciteren en bevorderen van alle voorvallende zaken. Professioneel lobbyen aan het Binnenhof in de zeventiende en achttiende eeuw.', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998) 93-96.

⁴⁶ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 44-45.

⁴⁷ J.de Beus, J. van Doorn, P. de Rooy, *De ideologische driehoek: Nederlandse politiek in historisch perspectief* (Amsterdam/Meppel 1996, 2^e gewijzigde druk) 46.

overheidsvoorzieningen en ontzuidde beslisregels, dan naar de traditionele ideologieën. ‘Die tijden komen nooit meer terug’, zei PvdA Premier Joop den Uyl, terugblikkend op het oude verzuilde systeem. Het aantreden van zijn kabinet op 11 mei 1973 luidde een ingrijpende verandering in van de Nederlandse politiek en onder leiding van Den Uyl expandeerde de reikwijdte en intensiteit van het politieke domein, omdat zijn regering het aantal overheidsinvesteringen fors uitbreidde.⁴⁸

Dit resulteerde erin dat begin jaren tachtig Nederland binnen West-Europa het hoogste niveau van overheidsbestedingen en overheidswerkverschaffing als percentage van het nationaal inkomen had. De productie van wet- en regelgeving groeide eveneens explosief in deze periode en alleen Italië bleef Nederland hierin voor.⁴⁹ Door deze ontwikkelingen in het politieke speelveld groeit de behoefte aan PAM gestaag binnen de Nederlandse maatschappij. Na de ontzuiling ontstaan talrijke nieuwe organisaties die gevormd worden op basis van nieuw uitgesproken belangen van sectoren, beroepsgroepen en sociale bewegingen, al dan niet gefundeerd op idealen uit de jaren zestig. Gelijktijdig ontwikkelen overheidsonderdelen, zoals gemeenten en ministeries, zich steeds meer tot belangenorganisaties. Hierdoor ontstaat een danig beleidscompetitief politiek stelsel dat een paradijs is voor actief politiek gedrag, aangezien alle belanghebbende organisaties veel te winnen hebben bij bepaalde politieke besluitvorming.

Medio jaren tachtig blijkt de overheid echter uit de jas te zijn gegroeid en moet op grote schaal bezuinigd worden. Onder het eerste kabinet-Lubbers (1982-1986) wordt een begin gemaakt met de zogenaamde Grote Operaties. De motivatie van dit regeringsbeleid was de schepping van een ‘kleinere maar betere overheid’, oftewel sanering, verbetering en een betere beheersbaarheid van de publieke sector in Nederland. Deze operaties bestonden uit: Heroverweging Overheidsuitgaven, Reorganisatie van de Rijksdienst, Decentralisatie van Rijksoverheidstaken, Deregulering, Debureaucratisering van het Overheidsapparaat.⁵⁰

Met de komst van het eerste paarse kabinet-Kok in 1994 worden deze Grote Operaties geïntensiveerd en met drie andere uitgebreid: Departementale Ontkooking, Meer Marktwerving en Politiek Primaat. Deze negen operaties tezamen hebben grote invloed op veel essentiële producten en productiemethoden. Het leek er dan ook op dat de rol van de lobbyist in de Nederlandse politiek sterk beperkt zou worden, aangezien minder winst of

⁴⁸ J.Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. (Amsterdam/Meppel 1995) 208.

⁴⁹ Schendelen, ‘Lobbyen in Nederland’, 17.

⁵⁰ J.G.A. van Mierlo, ‘Grote Operaties in de publieke sector. Bestuurlijke vernieuwing of politieke symboliek.’ in J.M.H.J. Hemels en W.L.A. van Tuyl van Serooskerken (red.), *Besturen en innovatie: handboek voor bestuurders en managers* (Houten 1993) 5-6.

verlies te behalen was. Dit komt tot uiting op een aantal fronten: In de eerste plaats neemt door deregulering de wet- en regelgeving af. Vanwege bezuinigingen blijft minder budget over dat verdeeld kan worden. Door een toenemende marktwerking kan minder privilegiëring plaatsvinden. Ontkokering zorgt voor een smallere ruimte voor de vorming van beleidskartels. Door het politiek primaat wordt minder naar belangenorganisaties geluisterd. Ten slotte zorgt decentralisatie er voor dat organisaties sneller naar andere overheden worden doorverwezen.

Hiertegenover staat dat toenemende autonomie en privatisering van verschillende overheidsonderdelen kan leiden tot een groeiend aantal potentiële opdrachten, waardoor de lobby juist aan belang wint. Per saldo genomen is evenwel wel sprake van een krimp in de reikwijdte en de intensiteit van het politieke stelsel rond de millenniumwisseling. Dit betekent echter niet dat PAM aan relevantie verliest, want het Nederlandse politieke stelsel is vanaf de jaren negentig complexer en dynamischer geworden en biedt de hedendaagse lobbyist meer speelruimte rond relevante besluitvorming. Dankzij de toegenomen complexiteit zijn meer wegen en openingen ontstaan die naar het gewenste doel leiden; dankzij de huidige dynamiek zijn altijd diverse momenten voorhanden.

Tegenwoordig zijn drie relatief externe dynamica van grote invloed op het bespelen van beleid. Ten eerste, de toegenomen betekenis van de Europese Unie, waar men belangen naar toe kan verplaatsen. De meer autonome rol van de rechterlijke macht, waar organisaties nu verhaal kunnen halen op de overheid. Ten slotte de toegenomen mogelijkheden van massamedia die snel, eenvoudig in te zetten zijn om medestanders te mobiliseren bij politieke agenda- en besluitvorming.⁵¹

De hedendaagse lobbyist heeft in de laatste jaren dus een aanvullend strategieënarsenaal verkregen dat in potentiële beïnvloedingspogingen inzetbaar is. Het valt dan ook niet te verwachten dat PAM op korte termijn uit het Nederlandse politieke speelveld zal verdwijnen.

4.4. Lobbyen verklaard

Gezien de voorbije geschiedenis lijkt lobbyen relevant te zijn binnen het Nederlandse politieke speelveld. Lobbyisten investeren veel energie in de beïnvloeding van gezagsdragers. Een algemeen geldende verklaring voor het dit lobbygedrag is echter niet voor handen. In schema 4-1 komen vier belangrijke verklaringen voor lobbyen kort naar voren. Ze zijn

⁵¹ Schendelen, 'Lobbyen in Nederland', 18-19.

gecategoriseerd naar verlangen (willen), noodzaak (moeten), potentie (kunnen) en invitatie (mogen). De eerste twee verklaringen geven in dit schema de oorzaak van het lobbygedrag weer. De laatste twee bepalen de mogelijkheden van deze handelwijze. Uit vrijwel alle verklaringen uit dit overzicht komt naar voren dat de lobbyist iets gedaan wil krijgen van een overheid. Hij probeert hiermee een relatie op te bouwen die hij aan kan wenden om invloed uit te oefenen op voor hem relevante besluitvorming.

Schema 4-1. Potentiële verklaringen van lobbygedrag

VERLANGEN (willen)	• Veel te winnen of verliezen bij officials: belangen. • Vragen naar meer • In navolging van anderen
NOODZAAK (moeten)	• Formele kanalen zijn moeilijk begaanbaar • Geen alternatief bij een complexe overheid • Onderdeel van verantwoordelijk management
POTENTIE (kunnen)	• Beschikking over hulpmiddelen, vaardigheden en ruilmiddelen • Aanwezigheid van bondgenoten • Reële kans op effect en efficiëntie
INVITATIE (mogen)	• Is een democratisch grondrecht • Overheidsfunctionarissen zijn op zoek naar informatie en steun • Bij besluitvorming per compromis zijn er altijd kansen

52

Deze lobbyverlangens hebben over het algemeen betrekking op vier concrete politieke producten. Ten eerste, wet- en regelgeving die van invloed kan zijn op de belangen van een organisatie, zoals de verstrekking van vergunningen aan horeca-uitbaters of de verhoging van accijns op tabaksartikelen. Hiernaast zijn financiële allocaties erg gewild, zoals subsidies en belastingvoordelen die bepaalde organisaties als kunstinstellingen en minderhedenorganisaties kunnen verkrijgen. De overheid is een grote opdrachtverlener op het gebied van goederen en diensten en wordt dan ook graag als klant binnengehaald. Ten slotte, zijn er mogelijke

⁵² Schendelen, 'Lobbyen in Nederland', 13.

institutionele privileges die worden begeerd, zoals een aantrekkelijke procedure of zitting in een werkgroep. Deze hebben weliswaar geen directe opbrengstwaarde, maar zorgen er wel voor dat het beïnvloedingsproces wordt vergemakkelijkt.⁵³

Om deze belangrijke politieke producten in de wacht te slepen richten lobbyisten zich in hun beïnvloedingspogingen voornamelijk op *Triple P*: het hanteren (manipuleren) van procedures, posities en personen. De lobbyist richt zich dus op de juiste persoon, op de juiste positie die invloed kan uitoefenen op voor hem relevante procedures. Gelijktijdig zal de concurrentie ook proberen stelling in te nemen, dus het is van groot belang om dit lobbyspel vroeg in te zetten, zodat er een comfortabele uitgangspositie ontstaat. De organisatie die de meest comfortabele uitgangspositie weet te bemachtigen, kan voor langere tijd van een voorsprong op zijn concurrentie verzekerd zijn. In schema 4-2 is een model van *Triple P* bij een lobby bij de overheid in 's-Gravenhage uitgewerkt. Het schema laat een grote verscheidenheid zien aan mogelijke ingangen die gebruikt kunnen worden om een lobby op te zetten.

Schema 4-2. Triple P bij Haagse lobby

Procedures, zoals:

- Wet/regelgeving: Binnenhof, gedelegeerd, subdelegatie
- Advies- en consultatieprocedures
- Implementatie publiek en privaat
- Toetsing administratief, rechterlijk, EU

Posities, zoals:

- Binnen openbaar bestuur (werkgroepen)
- In adviesorganen, zelfbestuursorganen, Colleges van Toezicht
- In parlement
- In partijbesturen

Personen, zoals:

- Middelhoge ambtenaren
- In medebelanghebbende ambtelijke instellingen
- Sectorvrienden, partijgenoten en andere amici
- Fractiespecialisten en raadsadviseurs

⁵³ Schendelen, 'Lobbyen in Nederland', 13-14.

De eerste *P* van procedures richt zich op potentiële besluitvorming van een politiek bestuursorgaan. Bij vrijwel alle besluitvorming zijn verschillende partijen die bepaalde belangen te verdedigen hebben. Het is voor een organisatie van groot belang om inzicht te verkrijgen in de rol van verschillende instanties in het uiteindelijke beslissingsproces, want dan kan bepaald worden op welk(e) niveau(s) de uiteindelijke lobby ingezet kan worden. Voor de meeste besluitvorming zijn weliswaar standaardprocedures voorgeschreven, maar er blijft altijd ruimte over voor interpretatie van het onderwerp waardoor beïnvloedingspogingen succesvol kunnen zijn.

De *P* van positie staat voor de daadwerkelijke posities die een lobbygroep wil innemen op belangrijke plaatsen waar delen van het besluitvormingsproces plaatsvindt. In schema 4-2 worden onder andere het parlement en partijbesturen als voorbeelden genoemd. Als deze prominente plaatsen bezet worden door de lobbygroep of door bevriende personen kan er op deze wijze invloed worden uitgeoefend. Het is hierbij niet noodzakelijk dat men actief is binnen de top van een dergelijke organisatie, want de besluitvorming wordt in de regel op lagere niveaus ontworpen.

De laatste *P* van personen heeft betrekking op cruciale personen op relevante posities in de besluitvorming. Bevriende personen of bondgenoten op verschillende lagen in de besluitvorming kunnen net het verschil maken tussen winst en verlies. Hierin zijn twee groepen te onderscheiden. Enerzijds de ‘oude vriend’ die dezelfde waarden en belangen deelt en in het verleden al vaker is benaderd. Hiernaast zijn er ‘nieuwe vrienden’ die men kan benaderen op basis van een gedeelde waarden en belangen die gebaseerd zijn op het relevante vraagstuk, of die betrekking hebben op de achtergrond van die persoon, zoals een gedeeld (studie)verleden en mogelijke carrièreambities.

Goede vrienden op goede plaatsen kunnen de lobbygroep de nodige voordelen bezorgen zoals inside information en steun op heikle momenten. Ze zijn dan ook noodzakelijk voor een geslaagde lobby.⁵⁵

4.5. Public Affairs Management (PAM)

Lobbyen is tegenwoordig een complexe bezigheid geworden die niet zoals vroeger blindelings kan worden uitgevoerd. Direct proberen een bepaalde besluit te forceren of te blokkeren werkt vaak averechts en de lobby is in zijn originele vorm vrijwel uit het politieke

⁵⁴ Schendelen, ‘Lobbyen in Nederland’, 21.

⁵⁵ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 105-109.

speelveld verdwenen. Lobbyen is tegenwoordig ingebed in het grotere geheel van Public Affairs Management (PAM), waarin de daadwerkelijke lobby een van de laatste schakels is in een complex stelsel van huis- en veldwerk. De organisatie die een lobby wil inzetten om bepaalde besluitvorming te beïnvloeden, zal eerst zijn eigen organisatie op orde moeten hebben alvorens het lobbyspel aanvang neemt. Schema 4-3. biedt een overzicht van een reeks essentiële vragen die van groot belang zijn in PAM en laat zien dat eerst het huiswerk van de organisatie op orde dient te zijn eer men verder kan, waarbij mogelijke struikelblokken door gedegen veldwerk kunnen worden weggewerkt.⁵⁶ In dit schema hebben de eerste drie vragen betrekking op de eigen organisatie. In eerste instantie wordt de eigen organisatie onder de loep genomen om vervolgens mogelijke verbeteringen aan te brengen. Hierna worden mogelijke kansen en bedreigingen in kaart gebracht en een

Schema 4-3. Professioneel Public Affairs Management

	Huiswerk analyseren	Veldwerk organiseren
	t.a.v.:	t.a.v.:
Wie participeert	Interne organisatie	Organisatieverbetering
Waarom	Kansen en bedreigingen	Strategiebepaling
Waarvoor	Opties	Doelspecificatie
Bij wie	Cruciale actoren	Relatieopbouw
Waar	Arena's	Coalitievorming
Waarover	Dossiers, strijdpunten	Onderhandeling
Wanneer	Tijd en agendabouw	Timing, agendavorming
Hoe	Spelaanpak	LOBBYING
En met resultaat?	Procesevaluatie	Leren

57

geschikte strategie gekozen om deze het hoofd te kunnen bieden. Ten slotte wordt de doelstelling bepaald. De vragen vier tot en met zes hebben betrekking op de omgeving van de organisatie ten tijde van relevante besluitvorming, kort gezegd *Triple P*, procedures, posities en personen. De daadwerkelijke lobby wordt beschreven in de vragen zeven en acht, waarin

⁵⁶ Schendelen, 'Lobbyen in Nederland', 16.

⁵⁷ Schendelen, 'Lobbyen in Nederland', 16.

de lobbyactiviteiten minutieus worden gepland en de juiste lobbytechnieken bepaald. Uiteindelijk wordt in vraag negen heel dit proces van PAM geëvalueerd, zodat dit van nut kan zijn voor volgende lobbyspelen. Door gebruik te maken van dit stappenplan komt het regelmatig voor dat organisaties de lobby achterwege laten, omdat de kans op succes gering is, of de kosten niet opwegen tegen de baten.⁵⁸

4.5.1. Noodzaak van een eigen PAM

Overheidsbeleid is tegenwoordig steeds vaker van invloed op de bedrijfsvoering van organisaties. Nieuwe wetgeving kan daardoor een positief dan wel negatief effect hebben op de realisering van bedrijfsdoelstellingen. De interdependentie tussen overheid, markt en samenleving is in de laatste jaren waarneembaar gegroeid. Hierdoor is het voor veel bedrijven, non-profitorganisaties en overheden noodzakelijk om een eigen PAM te voeren. De noodzaak van een eigen PAM is volgens de Nederlandse lobbyadviseur Ben Pauw afhankelijk van zes factoren welke naar voren komen in schema 4-4. Volgens hem is in eerste instantie de politieke omgeving van een organisatie van groot belang bij het voeren van PAM.

Sinds de jaren zeventig is er in Nederland een toenemende politisering van het bedrijfsleven waarneembaar. Dit verschijnsel kan gemeten worden aan de hand van drie kenmerken. Ten eerste, de toegenomen wet- en regelgeving die van invloed is op organisatiebeleid. Ten tweede, het financiële beleid van de overheid dat tot uiting komt in verschillende subsidies en belastingen die in de geldstroom van organisaties een rol spelen. Ten slotte, de positie van de overheid als uitbesteder van projecten welke door organisaties begeerd worden. Niet alle organisaties hebben weliswaar te kampen met grote overheidsbemoeienis, maar anno 2010 is er eigenlijk geen enkele sector meer die niet direct of indirect aan politieke besluitvorming wordt blootgesteld. Daarbij komt nog dat de snelheid waarmee beleidsontwikkelingen elkaar opvolgen de laatste jaren almaar is toegenomen. De ‘waan van de dag’ is onder druk van de massamedia van grote invloed op de huidige Nederlandse politiek. Dit zorgt ervoor dat recente, impopulaire politieke besluitvorming spoedig terugkeert op de politieke agenda en in sommige gevallen ongedaan gemaakt wordt. De tweede factor die de noodzaak van een eigen PAM kenmerkt is politieke (non-) interventie. Sinds medio jaren tachtig neemt de Nederlandse regering een terughoudende positie in ten faveure van het marktmechanisme om op deze wijze de dynamiek van de markt te vergroten. Deze toenemende deregulering wil echter niet betekenen dat de noodzaak van PAM afneemt, maar dat hierdoor juist kansen ontstaan op nieuwe terreinen. Hierbij komt dat

⁵⁸ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 130.

overheden, als gevolg van de Kredietcrisis, tegenwoordig juist een beleid van toenemende regulering voeren om uitwassen van het marktmechanisme, zoals de bonuscultuur en de toegenomen macht van hedgefondsen, tegen te gaan.

Schema 4-4. De Noodzaak van een eigen PA-beleid

Factoren	Noodzaak eigen PA-beleid
Politieke omgeving	
• Sterke mate van ‘politisering van de maatschappij’	Ja
• Snelheid waarmee beleidsontwikkelingen elkaar opvolgen	Ja
Politieke:	
• interventie	Ja
• non-interventie	Soms
Marktstructuur	Soms
Type bedrijf en organisatie:	
• (middel)groot	Ja
• Klein	Nee
Positie ten opzichte van branche- en koepelorganisaties	Meestal
Wederkerigheid	Ja

59

De marktstructuur waarin een organisatie zich beweegt is eveneens van groot belang op het al dan niet voeren van een eigen PAM. Er dient gekeken te worden naar de afzetmarkt van de organisatie: richt deze zich op een nationale markt, of dient er ook rekening gehouden te worden met het buitenland? Opereert de Nederlandse organisatie zelfstandig of maakt het deel uit van een groter internationaal geheel? Is er veel concurrentie, of zijn slechts een beperkt

⁵⁹ B.M.J.Pauw, 'Interne Organisatie' 121.

aantal spelers actief op de markt? Indien er weinig concurrentie is op de markt kan PAM beter worden uitgevoerd door een overkoepelende organisatie.

De noodzaak en wenselijkheid van een eigen PAM binnen een organisatie hangt samen met: de beschikbaarheid van voldoende financiële middelen en deskundig personeel; de aanwezigheid van ruilmiddelen en politieke netwerken. Aangezien deze criteria voornamelijk bij (middel)grote organisaties te vinden zijn, zullen zij in de regel een eigen PAM in huis hebben en zullen kleinere organisaties dit aan een branche- of koepelorganisatie uitbesteden. In Nederland was het lange tijd gebruikelijk dat een organisatie homogene activiteiten had en zodoende het voeren van PAM over liet aan een overkoepelende brancheorganisatie. In sommige gevallen komt het echter voor dat de overkoepelende organisatie de belangen behartigt van verschillende organisatietypen, zoals LTO Nederland zich richt op verschillende aspecten binnen de landbouw en veeteelt.

Schema 4-5. De noodzaak van een eigen PAM

		Belangenbehartiging	
		homogeen (brancheorganisatie)	heterogeen (koepelorganisatie)
Bedrijfsactiviteiten	homogeen (‘back to core business’)	geen fricties geen eigen PAM	wel fricties wel eigen PAM (i.v.m. oppervlakkigheid, ‘grootste gemene deler’)
	heterogeen (diversificatie)	wel fricties wel eigen PAM (i.v.m. versnippering)	geen fricties wel eigen PAM

60

Dan is het voeren van een eigen PAM noodzakelijk om alsnog een eigen geluid te laten horen. Later ontstonden in Nederland steeds meer heterogene organisaties die hun core business

⁶⁰ B.M.J.Pauw, ‘Interne Organisatie’, 120.

uitbreidden op tal van terreinen. Deze organisaties kregen dan ook behoefte aan een eigen PAM, omdat er fricties ontstonden binnen de brancheorganisatie. Hierop ontstond voor hen de noodzaak om een eigen PAM te ontwikkelen. Schema 4-5. laat zien welke organisatietypen belang hebben bij een eigen PAM en welke dit beter aan overkoepelende organisaties kunnen overlaten.

4.5.2. De uitvoering van Public Affairs Management

Voor de uitvoering van een succesvol PAM wordt in beginsel altijd eerst de eigen organisatie onderzocht; hierbij let men in eerste instantie op het eigen lobbypotentieel; vervolgens wordt bepaald wat men als lobbyagenda zou moeten nastreven.

Bij het onderzoek naar het eigen lobbypotentieel van de organisatie kan men gebruikmaken van een viertal methoden. In de eerste plaats zijn een aantal randvoorwaarden te noemen waaraan een organisatie dient te voldoen, zoals een voldoende mate van interne cohesie, beschikbare financiële middelen en expertise van de publieke omgeving. Deze randvoorwaarden dienen als checklist in de analyse van het eigen lobbypotentieel. In de tweede plaats kan de leden van de eigen organisatie gevraagd worden om een zelfevaluatie. Zij kunnen vanuit verschillende posities sterke en zwakke punten noemen van de organisatie ten aanzien van zijn publieke omgeving. Deze kunnen van nut zijn in de aanvang van het lobbyspel. In de derde plaats kan een organisatie terugblikken op zogenaamde *unforced errors* die het verlies veroorzaakten in eerdere lobbyspelen. Deze eerder gemaakte fouten kunnen in toekomstige lobby's worden voorkomen. Ten slotte kan een organisatie gebruik maken van *benchmarking*; in dit proces wordt gelet op andere organisaties die opereren in dezelfde publieke omgeving. Het vermeende succes of falen van deze organisaties wordt geprojecteerd op de eigen organisatie, waarbij gekeken wordt hoe men hetzelfde succes na kan streven en welke fouten vermeden dienen te worden bij eigen lobbyactiviteiten.⁶¹

Gewapend met de uitkomsten van dit onderzoek naar het eigen lobbypotentieel, kan een organisatie beginnen met de vaststelling van de lobbyagenda, oftewel de verlangens die zij nastreeft. Deze verlangens zijn meestal nogal abstract en hierbij komt dat in de meeste lobbyspelen weinig organisaties erin slagen de volledige winst te pakken. Het is daarom noodzakelijk om een rationele en concrete lobbyagenda te ontwerpen, waarbij een drietal onderzoekstypen van nut kan zijn. Een organisatie begint met de doelspecificatie. Op basis van een '*indien..., dan...,*'-redenatie is het mogelijk om concrete doelstellingen te formuleren.

⁶¹ M.P.C.M. van Schendelen, 'De professionele lobbyaanpak', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998) 75-76.

Binnen deze redenatie staat ‘indien’ voor het ultieme verlangen van de organisatie en ‘dan’ voor de te vormen doelstellingen. De hieruit geformuleerde doelstellingen dienen wel tweeledig getoetst te worden. In eerste instantie moet men controleren of de afgeleide doelstelling niet conflicteert met andere organisatiedoelstellingen. Vervolgens moet men onderzoeken of deze aannames over de werkelijkheid feitelijk juist zijn. Nadat de doelstellingen beide toetsen doorlopen hebben, houdt de organisatie een rationeel bepaalde en concrete lijst van verlangens over. Aan de hand van deze ‘verlanglijst’ kan een organisatie een concrete probleem- en geluksagenda ontwerpen. De probleemagenda richt zich op mogelijke nadelige situaties, waarin de organisatie zich bevindt en welke verbeterd moeten worden. De geluksagenda heeft daarentegen betrekking op voordelige situaties die de organisatie vanzelfsprekend veilig wil stellen. Een organisatie heeft over het algemeen vele verlangens, maar bezit een beperkt lobbypotentieel. Daarom is het belangrijk om een selectie te maken van verlangens die de hoogste prioriteit genieten. Aan de hand van deze selectie ontstaat de concrete lobbyagenda van een organisatie, gericht op de vervulling van verlangens of de eliminatie van bedreigingen door middel van beïnvloeding van de werkelijkheid.⁶²

Nadat de analyse van de eigen organisatie is afgerond, volgt het onderzoek naar de publieke omgeving. Dit is de arena waarbinnen organisaties opereren om hun doelen na te streven. Een goed inzicht in de publieke omgeving is dan ook noodzakelijk voor kansrijke lobbyspelen en de analyse hiervan speelt zich af op verschillende fronten.

De arena-analyse heeft niet zozeer betrekking op een fysieke plaats, maar op de virtuele verzameling van alle stakeholders, inclusief formele gezagsdragers, met hun verlangens ten aanzien van een bepaald dossier op een specifiek moment. De drie ingrediënten van deze analyse: actoren, issues en tijd, zijn altijd dynamisch en aan verandering onderhevig. Actoren kunnen van het toneel verdwijnen en issues op houden te bestaan. Lobbygedrag wordt tegenwoordig dan ook gericht op ontstane situaties en niet op actoren en hun issues.⁶³

De actorenanalyse richt zich op andere belanghebbenden of stakeholders die van invloed kunnen zijn op een bepaald dossier. Bij deze analyse zijn de volgende drie aandachtspunten van belang. Ten eerste is het belangrijk om relevante actoren te inventariseren. Dit zijn partijen bij wie men wil uitkomen (zoals invloedrijke politici) of partijen die men niet kan ontlopen (bijvoorbeeld de concurrentie). Deze partijen zijn mogelijke bondgenoten of tegenstanders. De inventarisatie kan echter bemoeilijkt worden

⁶² Schendelen, ‘De professionele lobbyaanpak’, 76-78.

⁶³ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 135-136.

door onverwachte actoren die opduiken en ingecalculeerde partijen die wegblijven. Permanente alertheid, parate kennis van eerdere lobbyspelen en theoretisch onderbouwde verbeeldingskracht zorgen voor een deugdelijke inventarisatie. Na de inventarisatie dienen de benoemde actoren verder gespecificeerd te worden. Formele organisaties worden te vaak voor een enkele actor aangezien, terwijl ze juist bestaan uit losse afdelingen waartussen grote verdeeldheid kan heersen. Deze losse organisatiedelen dienen als aparte actoren te worden aangemerkt. Nadat alle potentiële actoren zijn gespecificeerd, moeten deze onderzocht worden op hun lobbymogelijkheden en lobbyagenda. Dit onderzoek verschilt in weinig opzichten van de interne analyse, maar de benodigde informatie is moeilijker te verkrijgen en bevat nogal eens onjuistheden. Nu alle actoren volledig zijn geanalyseerd, kan een organisatie zien welke partijen mogelijk (deels) dezelfde agenda hebben en kunnen er bondgenootschappen ontstaan. Ook bij tegenstanders kunnen op deze manier bondgenootschappen worden ontdekt. Deze mogelijke groepsvorming moet men constant verifiëren en falsificeren voor haar feitelijkheid, aangezien de samenstelling van de groepen aan verandering onderhevig is. Op die manier kan men stakeholders bij elke kwestie aggregeren tot enkele clusters, namelijk trouwe bondgenoten, aarzelende medestanders, neutralen, weifelende tegenstanders en felle tegenstanders.⁶⁴

Op het moment dat alle actoren en coalities in kaart zijn gebracht, start de issueanalyse. Dit is het verdere onderzoek naar de aanwezige verlangens en ergernissen van de actoren, die op aggregatieniveau overblijven en waar de daadwerkelijke lobby zich op richt. In de arena worden deze verlangens en ergernissen vaak afgevlakt of ingeslikt door de stakeholders, aangezien zij concessies moeten doen aan bondgenoten of tegenstanders om zo veel mogelijk winst te behalen in het lobbyspel. Het lobbyspel van een organisatie richt zich daarom op de resterende issues; deze zijn nog open en bieden dus kansen; zijn beperkt in getal en dus beheersbaar; zijn gepolitiseerd en dus beïnvloedbaar. Aangezien elke stakeholder redeneert vanuit zijn eigen achtergrond, lijkt het erop dat deze bij vrijwel elk issue een ander standpunt heeft. Hierdoor is het noodzakelijk om de beweegredenen achter dit standpunt op te sporen. Uit dergelijk onderzoek kan blijken dat deze beweegredenen niet eens zozeer conflicteren met de eigen waarden, waardoor nieuwe coalities kunnen ontstaan en bestaande coalities uit elkaar kunnen worden gespeeld. Een tweede voordeel van zo'n analyse zijn de mogelijkheden tot compromisvorming die zichtbaar worden. In een land als Nederland, waar het poldermodel de basis is voor besluitvorming, is het zelden mogelijk om de volle winst te

⁶⁴ Schendelen, 'De professionele lobbyaanpak', 78-80.

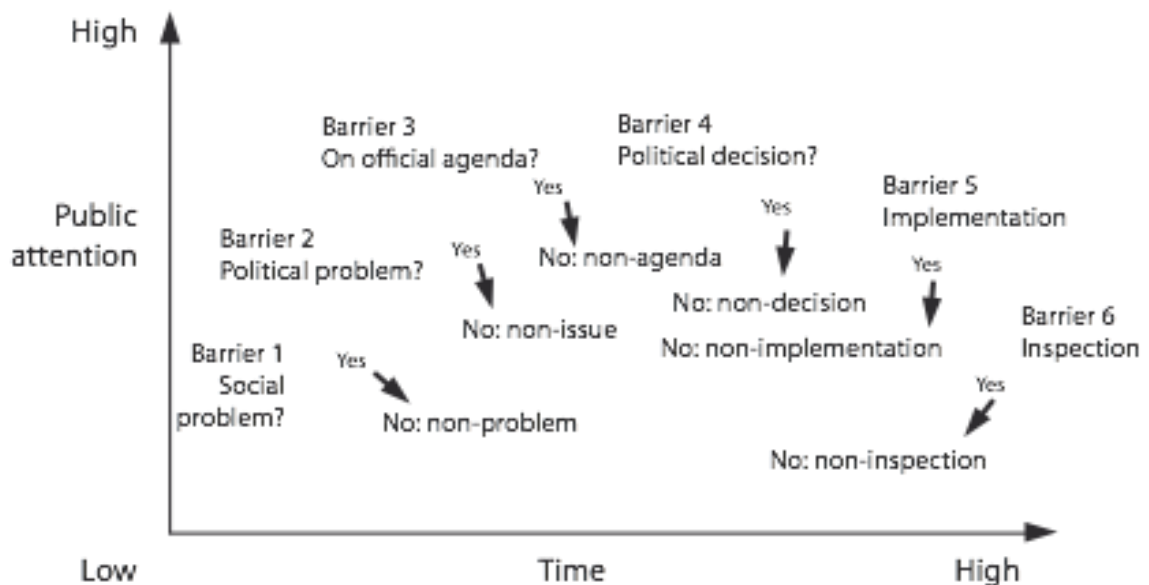
pakken, maar als botsende actoren elkaar kunnen vinden op een aantal punten van een issue, kunnen zij beiden water bij de wijn doen en een gedeelte van de winst pakken.⁶⁵

Het laatste onderdeel van de arena-analyse richt zich op de dynamiek van de publieke omgeving. Zoals aangegeven zijn actoren, issues en tijd aan verandering onderhevig. Dit komt tot uiting in schema 4-6. waarin de levenscyclus van een dossier wordt aangegeven. De horizontale as geeft de tijdsduur weer waarin een bepaald probleem wordt behandeld door de overheid. De verticale as laat de publieke belangstelling ten aanzien van dit probleem zien. De cyclus begint met het ontstaan van een maatschappelijk probleem, waardoor er grote publieke belangstelling ontstaat. Hierdoor ontvangt het de status van een politiek probleem en belandt het op de politieke agenda. In de volgende fase volgt de politieke besluitvorming over het probleem en bereikt de publieke belangstelling zijn top. In de volgende fasen wordt deze besluitvorming toegepast en gecontroleerd en neemt de publieke belangstelling voor het probleem zienderogen af. Als een organisatie dus invloed wil uitoefenen op de besluitvorming, heeft deze zes momenten om actie te ondernemen. Er zijn hierbij echter twee belangrijke aandachtspunten.⁶⁶ In de eerste plaats de fasevaststelling van het dossier in de cyclus. Het schema schetst een perfecte cyclus die een mogelijk probleem zou kunnen doorlopen, maar in de praktijk is het voor organisaties vaak onduidelijk in welke fase van de cyclus het dossier zich eigenlijk bevindt. In het snelle tempo waarmee problemen tegenwoordig, onder druk van de massamedia, op de politieke agenda weten te komen is het lastig om te bepalen aan welke dossiers daadwerkelijk aandacht wordt besteed. De publieke belangstelling ten aanzien van een bepaalde kwestie kan daags erna al geheel verdwenen zijn doordat omvangrijkere gebeurtenissen de aandacht afleiden, zoals aanslagen en rampen. De fasering van een dossier verloopt ook niet in één richting, maar moet soms fasen terug in de cyclus. Zo kunnen bepaalde overheidsmaatregelen in de werkelijkheid weinig effect sorteren en moeten deze worden aangepast. In de tweede plaats is het van groot belang om de beste momenten te kiezen waarop men wil interveniëren in de cyclus. Organisaties die invloed willen uitoefenen op de gehele besluitvorming zijn goed voorbereid. Zij bestuderen de publieke opinie ten aanzien van relevante thema's en kunnen zo vanaf het begin van de cyclus in springen om mogelijke problemen de kop in te drukken en bij potentiële kansen in te springen.

⁶⁵ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 139-140.

⁶⁶ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 133-134.

Dossier life cycle

67

In het Nederlandse poldermodel is het doorgaans niet mogelijk om de volledige winst te behalen in het lobbyspel, daar de besluitvorming meestal geschiedt op basis van compromis. Een 'next best'-oplossing is dan het hoogst haalbare en organisaties richten zich hierdoor meestal op de fasen drie, vijf en zes, aangezien dit de momenten zijn waarop er vorm wordt gegeven aan de hoofdlijnen en details van het compromis. Hierbij is het wel noodzakelijk om goede contacten te hebben met ambtenaren die een belangrijke rol spelen in de besluitvorming, want deze vindt normaliter in een besloten omgeving plaats. Zonder een dergelijke ingang is men aangewezen op de openbare fasen één, twee en vier waar de concurrentie hevig is.⁶⁸

Na de analyse van de publieke omgeving breekt de daadwerkelijke lobbyfase aan: de lobbyist wil andere stakeholders en uiteindelijk formele gezagsdragers op een informele wijze proberen te beïnvloeden. In de eerste plaats moet gezocht worden naar de beste spelaanpak, zoals schema 4-8. aangeeft zijn er veel verschillende methoden en technieken van lobbyen in omloop die zowel los van elkaar als in combinatie te gebruiken zijn. Bij elk instrument moet

⁶⁷ Schendelen, *Machiavelli in Brussels*, 134.

⁶⁸ Schendelen, 'De professionele lobbyaanpak', 82.

de lobbyist bepalen wat de consequenties, de alternatieven en hiervan weer de consequenties zijn. Belangrijke criteria in deze afweging zijn de efficiëntie en de effectiviteit.

Schema 4-8. Enkele methoden en technieken van lobbyen

Directe methoden

- Persoonlijke bezoek
- Persoonlijke brief
- Informeel contact
- Hoorzittingen
- Petities, verzoekschriften
- Demonstraties, manifestaties

Indirecte methoden

- De wetenschap: studies, rapporten, wetenschappers
- naaste medewerkers van beslissers, hoger/lager geplaatsten rond beslissers
- naaste politici/ambtenaren
- politieke makelaars
- massamedia: nieuws/advertenties
- de rechter
- ‘het buitenland’

Invloedstechnieken

- Tripple P: procedures, posities, personen
- Van deelname tot exit
- Van belonen tot straffen
- Van overtuigen tot dwang
- Formele/ materiële wetgeving
- Zelfregulering
- Issueverbreding en- upgrading
- Coalitievorming
- Cliëntelisme
- Mobilisatie achterban
- Public relations

69

Daarnaast moet men risico's zo veel mogelijk proberen te mijden, aangezien een riskante spelaanpak zich tegen de eigen organisatie kan keren. Dit bemerkte Greenpeace in 1995 toen haar campagne tegen Shell rond het afzinken van het olieplatform Brent Spar gefundeerd was op onzorgvuldig onderzoek. De milieuorganisatie had de aanwezige hoeveelheid gevaarlijke stoffen aanzienlijk overschat en kwam hierdoor zwaar onder vuur te

⁶⁹ Schendelen, 'De professionele lobbyaanpak', 84.

liggen.⁷⁰ De keuze van de juiste lobbyaanpak komt voort uit twee opvolgende typen onderzoek. Eerst start de lobbyist een vergelijkend onderzoek, waarin eerdere lobbyspelen van de eigen organisatie en anderen worden geanalyseerd. Vanuit deze analyse kunnen de meest succesvolle methoden en technieken worden gefilterd en vervolgens op het eigen lobbyspel toegepast. Deze gevonden inzichten kunnen echter niet zomaar worden overgenomen, maar vereisen *fine tuning* ten aanzien van: de eigen lobbyagenda en lobbypotentieel, de gevoeligheden van de andere actoren en algemene sociale normen. Bij elk instrument dient afzonderlijk de efficiëntie en effectiviteit gewogen te worden alvorens het kan worden ingezet in potentiële beïnvloedingspogingen.⁷¹

4.6. Besluit

Lobbyen kwam in de jaren zeventig sterk op in de Nederlandse maatschappij als een veel gebruikte methode die door verschillende organisaties wordt gehanteerd om invloed op politieke besluitvorming te kunnen uitoefenen. Het lobbyspel is de laatste jaren aan grote verandering onderhevig geweest. Waar organisaties in vroegere dagen beleidsofficials op ietwat amateuristische leest met verzoeken benaderden, dient tegenwoordig met tal van andere aspecten rekening te worden gehouden. Zo zijn onder andere een goede timing, kennis van andere actoren en de juiste lobbytechnieken, voorbeelden van de hedendaagse complexiteit van het lobbyspel.

In de volgende casus over de NFE wil ik laten zien hoe een organisatie zich van lobbytechnieken bedient in haar strijd om meer begrip in de maatschappij en in haar pogingen om het voortbestaan van de bontsector te waarborgen. De NFE is echter niet de enige speler in het spel die zich van lobbyen bedient, de anti-bont beweging kent de spelregels ook.

⁷⁰ <http://www.depers.nl/economie/87142/De-strijd-om-de-Brent-Spar.html> (30-9-2010).

⁷¹ Schendelen, 'De professionele lobbyaanpak', 85-87.

HOOFDSTUK 5. CASUS NEDERLANDSE FEDERATIE VAN EDELPELSDIERENHOUDERS

5.1. Inleiding

‘Als een nertsenfokker zijn dieren net zo langzaam aan hun eind brengt als het parlement de pelsdierfokkerij, dan zou de nieuwe dierenpolitie meteen uitrukken. Na de martelgang in de Tweede Kamer laat nu ook de Eerste Kamer de bontsector bungelen tussen hoop en vrees’.⁷²

In dit scherpe opiniestuk geeft Henk Dokter weer wat de heersende gevoelens moeten zijn onder de nertsenfokkers in Nederland. Ondanks de vele gedane investeringen om het dierenwelzijn op hun bedrijven te verbeteren en de daarbij gegeven politieke garanties die het voortbestaan van de sector zouden waarborgen, hangt er in 2010 weer een verbod boven hun hoofd. De pelsdierhouderij is een relatief kleine, maar succesvolle agrarische sector in Nederland die de afgelopen twee decennia onder grote maatschappelijke en politieke druk is komen te staan. Dierenactivisten vinden het namelijk onethisch dat in een beschaafd land als Nederland dieren worden gehouden vanwege hun vacht, die verkocht wordt als een luxeproduct, terwijl hiervoor voldoende alternatieven aanwezig zijn. Deze maatschappelijke stemming heeft ervoor gezorgd dat de pelsdierfokkerij ook op de politieke agenda is komen te staan en de voorbije jaren is dit een voortdurend punt van debat geweest. Momenteel ligt een wetsvoorstel bij de Eerste Kamer dat het lot van de nertsenfokkers zal bezegelen.

In deze casus wil ik beschrijven hoe de Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders (NFE) omgaat met de voortdurende maatschappelijke en politieke onrust rondom de sector. Wat is de reactie van de NFE op een steeds vijandiger wordende omgeving in Nederland in de periode 1992-2010? Op welke manieren probeert zij zich te wapenen tegen een dreigend fokverbod van nertsen? Hoe probeert zij een beter beeld van de eigen sector te scheppen en minder weerstand te ondervinden in de maatschappij?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, wil ik in eerste instantie een blik werpen op de pelsdierhouderij. Ik kijk hoeveel bedrijven er actief zijn in Nederland en wat hun economisch belang is. Daarnaast is het doel inzicht te geven hoe nertsen worden gehouden op deze fokkerijen en hoe het fokproces in elkaar steekt. Vervolgens geef ik een schets van de NFE. Wat zijn de kernactiviteiten van deze organisatie zijn en wat zijn haar doelstellingen? Na de pelsdierhouderij in Nederland in kaart gebracht te hebben, richt ik me in de volgende

⁷² H.Dokter, ‘Parlementaire Nerts-marteling’, in *Boerderij*, 26 oktober 2010.

paragraaf op de opkomst van een maatschappelijk ongenoegen dat de laatste twee decennia ontstaat jgens de bontsector in Nederland. De weerslag die dit maatschappelijke ongenoegen heeft gehad op de Nederlandse politiek wordt behandeld in de vijfde paragraaf. Hierin wordt een beschrijving gegeven van de voorbije twintig jaar politieke strijd die de NFE heeft moeten voeren tegen een alsmaar dreigend fokverbod op nertsen. Ten slotte eindigt dit hoofdstuk met een korte conclusie waarin de belangrijkste bevindingen uit de casus over de NFE worden samengevat.

5.2. De pelsdierhouderij in Nederland

Aan het begin van de twintigste eeuw ontstaan door een groeiende vraag naar kwaliteitsbont de eerste nertsenfokkerijen in Nederland. Deze sector groeit gestaag en anno 2010 is Nederland na Denemarken en China de mondiale nummer drie. Mede door de strenge regelgeving loopt Nederland internationaal voorop op het gebied van fokkerij en welzijn en bieden Nederlandse pelzen de hoogste kwaliteit.⁷³

In Nederland zijn momenteel ongeveer 1025 mensen werkzaam in de bontsector. Tezamen zorgen zij voor een omzet van ongeveer 120 miljoen euro per jaar, hetgeen tien procent van de totale toegevoegde productiewaarde van de totale intensieve veehouderij (varkens, pluimvee en vleeskalveren) inhoudt.⁷⁴

De laatste jaren is de prijs van nertsenbond explosief gestegen. Zo steeg de prijs van een pels in 2010 ten opzichte van 2009 met ruim 50 procent. Waardoor de jaaromzet van de bondsector in 2010 naar verwachting met ruim 60 miljoen euro zal stijgen tot 175 miljoen euro. Er zijn drie oorzaken die deze explosieve vraag naar bont verklaren. In de eerste plaats is de extreem koude winter van 2009-2010 die heel de wereld trof als belangrijke oorzaak aan te wijzen. In de tweede plaats speelt de grote vraag naar bont in China, waar de eigen productie sterk achterblijft bij de vraag, een belangrijke rol. Ten slotte wordt bont de laatste jaren steeds vaker gebruikt door bekende couturiers in hun mode collecties en daardoor gekopieerd door grote confectiewinkels.⁷⁵

⁷³ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2> (6-11-2010).

⁷⁴ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=35> (6-11-2010).

⁷⁵ S. Moesker, 'Hoogste prijzen Nertsenbont sinds jaren', in *Agrarisch Nieuwsblad*, 11 mei 2010.

5.2.1. De leefomstandigheden van de gekooide nerts

Een edelpelsdier is zoals de naam al zegt, een dier dat gehouden wordt voor zijn pels. Niet ieder pelsdier heeft echter een goede pels. Op de pelsdierhouderijen in Nederland worden vrijwel uitsluitend nertsen gehouden. Naast nertsenbedrijven waren ook nog enkele vossenhouders actief, maar door het ‘Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren mogen’ uit 1998, is deze sector vanaf 1 april 2008 verboden. Internationaal worden ook nog andere diersoorten gebruikt voor de productie van bont, maar in Nederland komt dit niet meer voor. De nerts die in Nederland gefokt wordt voor zijn pels, stamt af van de Amerikaanse nerts (*Mustela vison*). Deze soort wordt sinds het begin van de twintigste eeuw gehouden vanwege zijn hoogwaardige vacht welke van oorsprong bruin was, maar doorfokken heeft ervoor gezorgd dat er tegenwoordig verschillende kleuren variërend van sneeuw wit tot gitzwart in omloop zijn. De foknerts heeft zijn gedrag in de loop der jaren aangepast aan de veranderende omstandigheden en is gewend geraakt aan de aanwezigheid van mensen. Door nauwkeurige selectie blijft hij wel nieuwsgierig en alert, maar vertoont hij nauwelijks agressief gedrag. Dit voorkomt de fokker door pasgeboren nertsen lang bij de moeder te laten en later door de nertsen in groepshuisvesting onder te brengen. De nerts is gedomesticeerd en niet meer vergelijkbaar met zijn wilde soortgenoot. Het dier wordt in gevangenschap zeven tot acht maanden oud. De nerts wordt eind april begin mei geboren. Een fokteef krijgt dan gemiddeld vijf of zes pups. Deze dieren groeien uit tot een grootte variërend tussen de 50 en 100 centimeter lang en bereiken daarbij een gewicht tussen de één en vier kilogram. Eind november, begin december wordt de nerts gepelsd. Ze is dan volwassen en de pels is optimaal van kwaliteit. Rustige nertsen uit grotere nesten met een goede kwaliteit, houdt de fokker aan voor het volgende jaar als moederdier. Een fokteef kan op deze manier ruim vier jaar oud worden.⁷⁶

Nertsenfokkers zijn gebonden aan een strenge regelgeving ten aanzien van dierenwelzijn. Deze vindt zijn oorsprong in 1995 toen de sector in samenwerking met het ministerie van Landbouw Natuur en Visserij het ‘Plan van Aanpak Nertsenhoudery’ heeft opgesteld. Dit plan voorziet in een aantal fasen om het welzijn van de nertsen waar mogelijk te verbeteren. Men kwam tot dit Plan van Aanpak vanwege debatten in de Tweede Kamer naar aanleiding van rapportages van professor P.R. Wiepkema en het Interfacultair Centrum Welzijn Dieren te Utrecht. De aanbevelingen van hun onderzoek zijn eveneens de basis van de ‘Verordening welzijnsnormen nertsen 2003’. Deze aanbevelingen bevatten een aantal

⁷⁶ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=32> (6-11-2010).

milieu- en welzijnsrichtlijnen waaraan de nertsenhouders in Nederland moeten voldoen. Deze richtlijnen betreffen onder andere kooiafmetingen, doorgangen tussen rennen, speenleeftijd, groepshuisvesting en kooiverrijking in de vorm van speeltjes. De doelstelling van deze maatregelen is dat nertsen gezond, zonder stress en verveling kunnen opgroeien. Hierbij speelt voldoende ruimte, de juiste voeding en genoeg afleiding een belangrijke rol.⁷⁷

In Nederland leven op een fokkerij gemiddeld 5000 moederdieren, welke jaarlijks voor ongeveer 25.000 pups zorgen. Op de fokkerij leven nertsen in aaneengesloten, gazen hokken in open of gesloten stallen. De grootte van het hok is volgens de ‘Verordening welzijnsnormen nertsen 2003’ bepaald. De nestkist dient minimaal 20 x 20 centimeter groot te zijn en met stro gevuld worden. De loopren van gaas moet 85 centimeter lang, 30 centimeter breed en 45 centimeter hoog zijn. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat dit de meest hygiënische en bovendien prettige huisvesting voor een nerts is. Volwassen nertsen zijn in de winter solitair gehuisvest. Gedurende de zomer verblijven de moederdieren samen met hun jongen in één of meerdere kooien. Nertsen groeien op onder natuurlijke omstandigheden in de stallen zonder extra warmte en meestal zonder extra licht.⁷⁸

Nertsen zijn van nature vleeseters. In gevangenschap eten zij restproducten uit de vis- en pluimvee-industrie. Deze is in Nederland op grote schaal aanwezig, waardoor voerfabrikanten jaarlijks ruim 200.000 ton van deze restproducten verwerken. Bij het slachtafval worden granen, eiwitten, vitaminen en mineralen toegevoegd zodat de nerts in goede conditie blijft. Dagelijks krijgen de fokkerijen vers voer aangeleverd. Het voederen van de nerts is ook aan regelgeving gebonden en de fokker past op bepaalde momenten in het jaar bepaalde voederstrategieën toe om de nerts in goede vorm te houden. Afhankelijk van het jaargetijde ontvangt de nerts soms meer of minder voer.⁷⁹

5.2.2. De fokcyclus van een nerts

De fokcyclus van de nerts begint in de maand maart wanneer de paring tussen de reuen en de teven plaatsvindt. Zij worden hiervoor meerdere keren bij elkaar in een hok gestopt. Voor dit natuurlijke proces zijn de beste dieren van de voorbije jaren geselecteerd. Na de paartijd worden de reuen direct gepelsd, terwijl sommige teven ruim vier jaar op de fokkerij verblijven. In april legt de fokker stro in het hok, waarmee de nerts zijn eigen nest maakt. Na een draagtijd van circa 52 dagen werpen de nertsen eens in het jaar vijf á zes pups. Heel

⁷⁷ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=39> (6-11-2010).

⁷⁸ Plan van aanpak nertsenhouderij en Verordening welzijnsnormen nertsen 2003.

⁷⁹ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=10> (6-11-2010).

kleine nesten worden in de eerste dagen na de geboorte aangevuld met pups uit extreem grote nesten. Na een aantal weken bij de moeder verbleven te hebben worden de pups weggehaald en worden ze verspeend. Voorheen gebeurde dit te vroeg, waardoor nertsen afwijkend gedrag gingen vertonen. In de ‘Verordening welzijnsnormen nertsen’ staat nu dat de pups niet voor 1 juli verspeend mogen worden, tenzij de gezondheidstoestand van de moeder en/of pups eerder spenen vereist.

In juni ent de pelsdierenhouder zijn pups met een triple vaccin in, waardoor de dieren gezond blijven. Het vaccineren is ook in het belang van de fokker, aangezien hij hiermee een grotere kans heeft op gezonde dieren met een mooie pels. In het najaar vindt de selectie van fokdieren voor het volgende jaar plaats. In deze selectie let de nertsenhouder met name op de gezondheid, het aantal pups dat de moeder heeft geworpen en de pelskwaliteit. De dieren die niet voor het volgende seizoen worden geselecteerd, worden in de maanden november en december gedood op de fokkerij. De nertsen die volgend jaar niet bruikbaar zijn voor de fokkerij, worden in een kist met zuivere koolmonoxide gestopt, waarin zij binnen een minuut inslapen. Deze dodingmethode is samen met de overheid ontworpen. Het pelzen gebeurt over het algemeen op het bedrijf zelf, waarna de pelsdierenhouder de pelzen eerst schoonmaakt, vervolgens schraapt en uiteindelijk droogt. De gedroogde pelzen worden eerst opgeslagen bij de NFE en later als Nederlandse pelzen verhandeld op grote internationale veilingen in Kopenhagen, Helsinki, Seattle, Toronto en New York. Het overgrote deel van de pelzen wordt tegenwoordig, voordat ze terecht komt in jassen, kragen of allerlei accessoires, nog op allerlei manieren bewerkt, alvorens het als gewild product in de winkels ligt. Na de intensieve pelstijd wordt het bedrijf schoongemaakt en ontsmet. In maart vangt de fokcyclus weer aan met de paartijd.⁸⁰

5.3. De Nederlandse federatie voor Edelpelsdierenhouders (NFE)

De NFE is de overkoepelende organisatie van de Nederlandse pelsdierhouders. Vrijwel alle nertsenfokkers in Nederland zijn lid van de NFE en daarom ook goed georganiseerd. De NFE treedt op namens de gehele pelsdierhouderij en kan op deze manier afspraken maken met andere partijen, die sectorbreed gedragen worden. De NFE heeft twee kerntaken: de belangenbehartiging van de sector en ondersteuning en begeleiding op het gebied van bedrijfsvoering.

⁸⁰ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=9> (6-11-2010).

De belangenbehartiging van de NFE bestaat enerzijds uit het onderhouden van relaties met alle contacten binnen de pelsdierensector in binnen- en buitenland, zoals de overheid, fabrikanten van nertsenvoeding, de Gezondheidsdienst voor Dieren, leveranciers van materialen en afnemers van pelzen. Daarnaast fungeert de NFE als belangenorgaan, waar de nertsenfokkers contributie kunnen storten die de federatie gebruikt voor bijvoorbeeld marktonderzoek naar de beeldvorming van de bontsector, maar ook voor juridische en financiële bijstand indien een pelsdierhouder gedupeerd is door dierenrechtenextremisten. De NFE verzorgt alle voorlichting omtrent de pelsdierhouderij in Nederland, zoals de verstrekking van informatiepakketten aan scholen en het rondleiden van geïnteresseerden op een nertsenfokkerij. Om ook internationaal invloed uit te oefenen is de NFE lid van de European Fur Breeders' Association, de overkoepelende Europese organisatie van pelsdierenhouders, welke een sterke, Europees gecoördineerde, aanpak mogelijk maakt.⁸¹

Op het gebied van de bedrijfsvoering ondersteunt de NFE haar leden op verschillende terreinen, zoals onderzoek en onderwijs, gezondheidszorg en de afzet van de pelzen. Het voor de pelsdierenhouderij relevante onderzoek vindt plaats op de onderzoeksaccommodatie 'Edelveen' in Ederveen. 'Edelveen' is een stichting met bestuursleden die benoemd worden door zowel de NFE als het Productschap Pluimvee, Vlees en Eieren (PVE). De accommodatie wordt gefinancierd uit eigen opbrengsten van het bedrijf en via heffingen aan de pelsdierenhouders, opgelegd door het PVE op basis van de metingen. Het PVE moet ook de jaarlijkse onderzoeksbegroting goedkeuren. Op 'Edelveen' vindt onderzoek plaats naar welzijn, voeding, huisvesting en houderijmethoden. Dit onderzoek kan verricht worden op verzoek van de overheid waarbij het dierenwelzijn vaak een grote rol speelt of vanuit de pelsdierenhouderij als het eerder een bedrijfseconomisch karakter heeft. Gewapend met de onderzoeksresultaten kunnen nertsenhouders het dierenwelzijn en hun bedrijfsvoering verder verbeteren. Naast deze nationale onderzoeksaccommodatie wordt ook op internationale basis door soortgelijke instituten in andere bontproducerende landen belanghebbend wetenschappelijk onderzoek verricht.⁸²

Om niet langer afhankelijk te zijn van externe farmaceutische bedrijven is de Cooperatieve Federatie van Edelpelsdierenhouders (CFE), samen met een Deense partner die een minderheidsbelang heeft, sinds oktober 2006 eigenaar van de vaccinfabriek United Vaccines Inc. in de Verenigde Staten. Een groot aantal NFE-leden is, via directe deelname

⁸¹ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=66> (6-11-2010) en gebaseerd op een interview met Wim Verhagen directeur NFE op 30-6-2010.

⁸² <http://www.edelveen.com/index.php?pagina=welkom> (6-11-2010).

hierin, zeer nauw betrokken bij deze pelsdieren vaccinfabriek. De overzeese geproduceerde vaccins worden wereldwijd verkocht aan bontproducerende landen. In Nederland heeft de CFE tevens een eigen laboratorium, voorzien van de modernste apparatuur, waar ze de gezondheid van de nertsenpopulatie in de gaten houdt.⁸³

De NFE zorgt tenslotte voor de verkoop van vrijwel alle Nederlandse pelzen op verschillende internationale veilingen, zoals Kopenhagen en Helsinki. Door alle Nederlandse nertsenfokkers te vertegenwoordigen, kan de federatie op de internationale markt een betere onderhandelingspositie innemen en een hogere prijs afdingen dan afzonderlijke fokkers die op eigen kracht hun bont trachten te slijten.⁸⁴

5.4. Opkomst van de anti-bont-beweging

Nog in de jaren zestig werd het dragen van bont als normaal beschouwd in de Nederlandse maatschappij, maar twintig jaar later was deze situatie drastisch veranderd en ontstonden er maatschappelijke ongenoegens tegen het dragen en produceren van bont, waardoor de anti-bont-beweging in Nederland sterk opkwam. Volgens de stichting Bont voor Dieren liggen de wortels van de anti-bont-beweging aan het einde van de negentiende eeuw als de Engelse humanist Henry Salt in 1892 zijn boek *Animals' rights: considered in relation to social progress* publiceert. Hierin pleit hij krachtig tegen het dragen van bont. Salt zegt hierover: 'Wat hij ook in andere opzichten zijn mag, de handel in bont is, voor zoover hij dient om wie niet genoodzaakt zijn bont te dragen van sierlijke kleding te voorzien, een barbaarsche en domme zaak'.⁸⁵ Door de opkomst van nieuwe wetenschappelijke inzichten, zoals het darwinisme, aan het einde van de negentiende eeuw kwam het christelijk geloof in intellectuele kringen onder druk te staan. Zoals eerder aangegeven rechtvaardigde het christelijk geloof op basis van *Genesis* de exploitatie van dieren, dus ook het dragen van bont. Nu dit wegviel ontstond er een probleem, aangezien het christendom de grondslag was geweest van de moraal. Deze mensen moesten dus op zoek naar een vernieuwde zedenleer. In de eerste plaats probeerde men deze nieuwe moraal alsnog te baseren op religie. Het bestaande christelijk geloof werd gecombineerd met moderne wetenschappelijke inzichten, of men vluchtte juist in de orthodoxie. Anderen richtten zich op oude bestaande geloven als het boeddhisme, of op nieuwere zoals de theosofie. Afhankelijk van de religie kon de exploitatie

⁸³ <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=66> (6-11-2010).

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Henry Salt, geciteerd op <http://www.bontvoordieren.nl/site/main/content/25> (8-11-2010).

van dieren hierdoor worden afgewezen. In de tweede plaats werd het godsgeloof vervangen door de natuur. Mensen trokken de natuur in om de moraal te zoeken. Het natuurlijke was het goede en wie in de mens een van nature goed wezen zag, kon nu ook de exploitatie van dieren niet meer accepteren. De mens had een natuurlijke afkeer om te doden en dat stond haaks op het dragen van bont. Ten slotte zocht men de moraal in de mens, door gebruik van de menselijke rede en gevoel. De wereld was weliswaar niet te redden van doden en lijden, maar dit kon wel degelijk sterk verminderd worden. Hierin lag volgens de humanisten de opdracht van de mens als moreel verantwoordelijk wezen. Het uitbannen van de exploitatie van dieren was hier een belangrijk onderdeel van. De ideologie van de anti-bont-beweging was al vroeg gevestigd, maar de reikwijdte ervan bleef lange tijd beperkt tot relatief kleine, progressieve kringen.⁸⁶

Zoals eerder aangegeven vindt in de jaren zeventig onder druk van een aantal oorzaken een kentering plaats: de democratisering van het hoger onderwijs; de manifestatie van een nieuwe, grote generatie babyboomers die zich anders verhoudt tot autoriteit en traditie; de ontkerkelijking die in hoog tempo doorzet en een verschuiving van aandacht voor economische groei en welvaart, naar aandacht voor welzijn en postmateriële waarden. Hierdoor ontstaat een groeiend besef dat de mens op een verkeerde manier omgaat met de natuur en haar grondstoffen en in het verlengde daarvan de bezinning op de exploitatie van zijn mededieren.⁸⁷

De opkomst van de televisie was van doorslaggevende betekenis voor de anti-bont-beweging. Toen Greenpeace in 1976 beelden van de jacht op jonge zeehondjes in Alaska de wereld overzond, bracht dit een grote schok teweeg. Deze beelden van brute jagers die de uiterst aaihbare, zachte, smetteloze en vooral weerloze zeehondenbaby's met een knuppel de kop in sloegen, wakkerden een grote golf van anti-bont-protest aan in de westerse wereld. Dat Greenpeace deze beelden geënceneerd heeft door de jagers te voorzien van hoogwaardig slaghout om zo een extra bloederig effect te sorteren wordt door de anti-bont beweging voor het gemak buiten beschouwing gelaten. De beelden uit Alaska zouden tot aan de dag van vandaag het beeld over bont en pelsdierhouderij beïnvloeden.⁸⁸ Het anti-bont protest krijgt zo vaste grond aan de voet in Nederland en dat leidt er toe dat in 1982 het anti-bontcomité wordt opgericht. Deze organisatie ontstaat door een samenwerking tussen de Dierenbescherming en de Faunabescherming en richt zich op de bescherming van alle pelsdieren. Voor het eerst

⁸⁶ <http://www.bontvoordieren.nl/site/main/content/25> (9-11-2010).

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ H.Beunders, 'De ziekelijke behoefte aan engelen' 10-11.

wordt niet alleen de jacht op wilde pelsdieren bestreden, maar richt men zich ook op de bontfokkerijen.⁸⁹

Het imago van de bontsector had in de jaren tachtig door het schokeffect van de beelden uit Alaska grote schade opgelopen. Het liedje ‘Tweedehands jas’ van Kinderen voor Kinderen zorgde er helemaal voor dat moeders wel drie keer na zouden denken om de aankoop van een bontjas te overwegen. De Nederlandse pelsdierhouderij had toen in economisch opzicht nog weinig last van dit besmeurde imago, aangezien zij voornamelijk voor het buitenland produceerde. Hoewel de acties tegen de pelsdierhouders steeds grimmiger werden, waanden zij zich veilig in Nederland, aangezien zij wettelijk niks verkeerd deden. De nertsenfokkers hadden het idee dat de intensiteit van de acties zou afnemen en besloten niet te reageren. Vanuit de politiek waren geen directe signalen waarneembaar dat veel gehoor gegeven werd aan de acties, dus het voortbestaan van de sector leek gewaarborgd. Aan het begin van de jaren negentig zou hier echter grote verandering in komen.⁹⁰

5.5. Politieke strijd 1990 – 2010.

Gedurende de afgelopen twintig jaar wordt de pelsdierhouderij in Nederland meermaals met een verbod bedreigd. Op het moment van het schrijven van deze scriptie loopt er wederom een procedure om een fokverbod bij wet geregeld te krijgen. In deze paragraaf wil ik een schets geven van een roerige geschiedenis die de gemoederen in politiek Den Haag de afgelopen twintig jaren heeft beziggehouden..

5.5.1. Periode 1991 – 1998

Tijdens de totstandkoming van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWD) worden in april 1991 in het parlement zorgen geuit over het welzijn van pelsdieren die worden gehouden voor de productie van bont. Voorafgaand aan het debat worden er meer dan 100.000 handtekeningen aangeboden door de stichting Bont voor Dieren die de overheid wil bewegen om het fokken van pelsdieren in Nederland te verbieden.⁹¹ Uit de Handelingen van de Tweede Kamer van 17 april van dat jaar blijkt dat alleen de fracties van D66 en GroenLinks op dat moment voor een verbod zijn. De overige partijen willen eerst de

⁸⁹ <http://www.bontvoordieren.nl/site/main/content/25> (9-11-2010).

⁹⁰ H.Knoop, *Een nerts zou nooit links stemmen* (Harmelen 2003) 47 en 53-55.

⁹¹ Knoop, *Een nerts*, 71-72.

resultaten van een langdurig wetenschappelijk onderzoek naar het welzijn van pelsdieren (nerts en vossen) onder leiding van de etholoog professor Wiepkema op accommodatie 'Spelderholt' afwachten, om tot een oordeel te komen over het voortbestaan van de sector. De staatssecretaris van Landbouw Natuur en Visserij (LNV) Dzsingisz Gabor laat de kamer weten dat de uitkomsten van dit onderzoek over drie jaar verwacht worden.⁹²

Na het verdere debat over de aanname van de GWWD wordt deze in mei 1991 door het parlement goedgekeurd. Bont voor Dieren is het vanzelfsprekend niet met deze uitkomst eens. De stichting vond het onderzoek veel te lang duren en zag het nut van het onderzoek niet in omdat nerts en van nature niet in gevangenschap gehouden dienen te worden.

Na een betrekkelijke luwte kwam de discussie over het al dan niet mogen fokken van nerts eind 1993 weer terug in de Kamer. Met name Groen links en de Partij van de Arbeid (PVDA) spraken zich op 22 december uit voor een fokverbod op pelsdieren dat uiterlijk in diende te gaan per 1 januari 1995. Staatssecretaris Gabor bleef bij zijn eerdere standpunt en wilde het rapport van professor Wiepkema dat in mei 1994 werd verwacht eerst afwachten om tot een conclusie te komen. Gezien de Tweede Kamerverkiezingen in de zelfde periode wilde Gabor het besluit overlaten aan de nieuwe Kamer.

De stichting Bont voor Dieren kon zich andermaal niet vinden in de besluitvorming van de staatssecretaris en maakte van de radiostilte die ontstond tot aan de verschijning van het rapport gebruik om het onderzoek op voorhand onderuit te halen. In een opiniestuk in dagblad *Trouw* haalde de secretaris van de stichting Ton Dekker hard uit naar het 'schijnonderzoek van Wiepkema op 'Spelderholt.' Hij stelde dat het onderzoek, dat voor de helft wordt gefinancierd door het ministerie van Landbouw en dat wordt uitgevoerd op 'Het Spelderholt' in Beekbergen, vooral bedoeld was om de critici van het bont de wind uit de zeilen te nemen. Het richtte zich niet primair op de verbetering van het welzijn van de pelsdieren, maar op verdere verbetering van de bedrijfsresultaten. De conclusie volgens Dekker luidt dan ook: "dit 'welzijnsonderzoek' getuigt van een diepe minachting voor dieren. Het probeert de dieren te reduceren tot louter bontvachten en is daarom immoreel."⁹³

In mei 1994 rapporteert Wiepkema over zijn onderzoek aan de Kamer. In dit onderzoek heeft hij beproefd of nerts verschijnselen van chronische stress vertonen, zoals gestoord gedrag, inwendige of uitwendige beschadigingen, moeilijke reproductie, verhoogde ziektegevoeligheid, angstig of depressief gedrag of verminderde vitaliteit. Hij concludeert dat alleen de waargenomen gestoorde gedragingen en uitwendige beschadigingen enige reden tot

⁹² Handelingen Tweede Kamer 1990-1991, 17 april 1991.

⁹³ T. Dekker, 'Immoreel pelsdierenonderzoek heeft lang genoeg geduurd', *Trouw* 23 april 1993.

zorg geven, maar dat de welzijnsproblemen bij nertsen geen ernstig en integraal karakter hebben. In zijn rapport doet hij voorts enkele aanbevelingen zoals het doorlopend beschikbaar stellen van een nestbox, het niet meer rantsoeneren van de dieren, het overgaan tot groepshuisvesting en het gebruiken van kooien met bepaalde minimumafmetingen. Ook het aanbrengen van verrijkingsobjecten in de kooien, het zo laat mogelijk spenen van de pups en het voeren van een fokbeleid dat gericht is op het van verkrijgen een rustiger nerts worden aanbevolen.⁹⁴ Daarnaast concludeert Wiepkema dat het houden van vossen in tegenstelling tot nertsen niet op verantwoorde wijze plaats kan vinden. Er worden daar grote welzijnsproblemen gesignaleerd, aangezien een vos niet te domesticeren valt en angstig is voor de nabijheid van mensen. Hij adviseert dan ook om de vossenfok te verbieden, hetgeen wordt overgenomen door staatsecretaris Gabor en die kondigt direct een uitbreidingsverbod op vossenfarms af.⁹⁵

De maatschappelijke onrust rond de bontfokkerij verstomt echter niet. De in het nieuwe kabinet Kok aangetreden minister van LNV Joazias van Aartsen vaardigt weliswaar een verbod op de vossenfokkerij af, maar er blijven twijfels hangen omtrent de nertsenhoudery. De critici vinden het onbegrijpelijk dat de minister zich op basis van slechts één rapport laat leiden. Van Aartsen veegde deze kritiek echter van tafel aangezien Wiepkema de vaste adviseur van het ministerie was. Hij had getoetst dat er geen ernstige welzijnsproblemen waren bij het houden van nertsen. Het ethische aspect van deze kwestie kwam volgens hem niet aan de orde en daarom was er geen reden om de legitimiteit van de pelsdierhoudery in twijfel te trekken. Hij besloot echter wel om aan het Interfacultair Centrum Welzijn Dieren (I.C.W.D.) van de Rijksuniversiteit van Utrecht een second opinion te vragen welke het onderzoek van Wiepkema op alle punten onderschreef.

Met name de PvdA nam geen genoegen met deze lezing en diende op 9 februari 1995 de motie-Huys in die pleitte voor een verbod op de nertsenfokkerij. De PvdA gokte erop dat deze motie in elk geval gesteund zou worden door GroenLinks, de Socialistische Partij, het Algemeen Ouderen Verbond (AOV), de Reformatorische Politieke Federatie (RPF) en D66. De motie van het Kamerlid Huys zou op 14 februari in stemming worden gebracht. In de aanloop naar deze dag oefende Bont voor Dieren grote druk uit op de parlementariërs. Vooral D66 kreeg een stortvloed van telefoontjes van sympathisanten te verduren, aangezien het op voorhand leek dat er een aantal dissidenten in deze fractie zaten die tegen een fokverbod

⁹⁴ P.R. Wiepkema, 'Advies omtrent het houden van nertsen' (Wageningen 1994) 1-8.

⁹⁵ Knoop, *Een nerts*, 77-78.

waren.⁹⁶ De angst van Bont voor Dieren leek gegrond. De motie kreeg steun van de voltallige fracties van de PvdA, RPF, SP, 21 van de 24 D66'ers en één dame van de AOV, maar werd met tachtig tegenstemmen verworpen. Op 9 februari had het SGP-kamerlid Bas van der Vlies eveneens een motie ingediend, waarin het voortbestaan van de sector werd gewaarborgd, maar dan onder strikte voorwaarden die een verbetering van het dierenwelzijn zouden garanderen, zoals voorgesteld in het rapport van Wiepkema. Deze motie werd wel Kamerbreed gesteund en van minister Van Aartsen werd verlangd dat hij voor het zomerreces van dat jaar met voorstellen daartoe de Kamer op de hoogte zou stellen.⁹⁷

De aanbevelingen van Wiepkema zijn in 1995 door de (NFE) verwerkt in een Plan van Aanpak Nertsenhouderij (PvA). Dit PVA voorziet in een aantal fasen om het welzijn van de nertsen waar mogelijk te verbeteren. Het plan bevat een aantal milieu- en welzijnsrichtlijnen waaraan de nertsenhouders in Nederland moeten voldoen. De doelstelling van deze maatregelen is dat nertsen gezond, zonder stress en verveling kunnen opgroeien. Het PvA is op 12 december 1995 besproken in de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Naar aanleiding van die vergadering heeft minister Van Aartsen aan het I.C.W.D. gevraagd om het PvA te toetsen. Hieruit kwam het rapport van professor Spruijt voort, dat in mei 1996 is aangeboden aan de minister. Op basis van dat advies heeft de minister opdracht gegeven om een aantal zaken in het PvA nader te concretiseren. Het aangepaste PvA is op 8 oktober 1996 opnieuw besproken in de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De Commissie heeft toen met het aangepaste PvA ingestemd. De NFE bepaalt hierin dat ze zorg draagt en zich verantwoordelijk voelt voor het feit dat medio 1998 elk nertsenbedrijf tenminste 25 % van de dieren conform het PvA zal hebben gehuisvest; dat medio 2000 op elk bedrijf tenminste 50% van de dieren conform dit plan zal zijn gehuisvest; en dat uiterlijk in 2006 alle dieren volgens deze voorwaarden zullen worden gehouden.

In het PvA worden daarnaast afspraken over de uitvoering van het fokbeleid en het spenen van pups vastgelegd.⁹⁸ De NFE heeft in 1998 bij alle aangesloten bedrijven geïnventariseerd in hoeverre aan het PvA wordt voldaan, terwijl de Algemene Inspectie Dienst ook bij een groot aantal fokkers de naleving van het PvA heeft gecontroleerd. Uit deze onderzoeken kwam naar voren dat vrijwel alle bedrijven aan de in het PvA vastgestelde eisen voldeden. De NFE heeft berekend dat de circa 180 Nederlandse pelsdierenbedrijven in 1996, 1997 en 1998 ruim 25 miljoen gulden hebben geïnvesteerd om aan de richtlijnen van het

⁹⁶ Knoop, *Een nerts*, 79-82.

⁹⁷ Handelingen Tweede Kamer 1994-1995, 9 februari 1995.

⁹⁸ B. Spruijt, 'Plan van aanpak ten behoeve van het verbeteren van welzijn van nertsen nader bekeken' (Utrecht 1996).

PvA te voldoen. Minister Van Aartsen verzocht het I.C.W.D. in 1998 om te onderzoeken of het welzijn van de nerts door de invoering van het PvA ook daadwerkelijk wordt verbeterd. Het I.C.W.D. merkt op basis van dit onderzoek op dat het PvA een positieve uitwerking lijkt te hebben op het gedrag van de nerts. Daarnaast constateert het instituut dat nog niet al het afwijkende gedrag is uitgebannen en dat het vertonen van positief gedrag verder moet worden gestimuleerd.⁹⁹

5.5.2. Periode 1999 – 2004

De pelsdierhouders waren dus op de goede weg en het voortbestaan van de sector leek veiliggesteld. In een brief van 3 februari 1999 informeerde minister Hajó Apotheker de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij over de ingebruikname van het PvA. Hierin gaf hij aan dat het plan een duidelijk positief effect leek te hebben op het welzijn van nertsen en dat de eerste fase inmiddels door de sector was uitgevoerd. In dezelfde brief nodigde de minister tevens de NFE uit om tezamen met andere betrokkenen tot grondigere maatregelen te komen die het welzijn van de nerts zouden verbeteren.¹⁰⁰ De NFE accepteerde deze uitnodiging en berichtte op 21 mei 1999 aan de minister dat ze een onderzoek startte naar mogelijkheden om ongewenst gedrag terug te dringen en positief gedrag te stimuleren en deed ze de toezegging dat op basis van de onderzoeksresultaten binnen twee tot drie jaren de gewenste aanpassingen in de praktijk zouden worden ingevoerd. Hiernaast deelde de NFE mee het plan van de minister om de richtlijnen uit het PvA in een Algemene Maatregel van Bestuur vast te leggen, te ondersteunen. Op 7 juni berichtte minister Apotheker de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij hierover. Het was tevens zijn laatste daad als minister, want later die dag stapte Apotheker op, omdat hij te weinig steun ontving voor zijn plannen voor een alternatieve varkenshouderij.¹⁰¹

Apotheker werd opgevolgd door zijn partijgenoot Laurens-Jan Brinkhorst en hij zou de Kamer op 1 juli 1999 op de hoogte stellen van de positieve uitwerking die het PvA op het welzijn van de nerts leek te hebben en de voortvarendheid waarmee de sector met het plan aan de slag was gegaan. Het debat in de Tweede Kamer leek echter aan het dierenwelzijn voorbij te gaan. Vooral bij de PvdA-fractie leek dit een gepasseerd station en bij monde van hun woordvoerder mevrouw Swildens-Rozendaal werd niet ingezet op de vraag of nertsen op een fatsoenlijke manier gehouden kunnen worden, maar of het ethisch is om nertsen te houden

⁹⁹ I.C.W.D.-rapport Invoering van het plan van aanpak (Utrecht 1998) 4.

¹⁰⁰ Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (3-2-1999).

¹⁰¹ Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (7-6-1999).

voor hun pels. Zij zei hierover: ‘Mijn fractie stond tijdens al die discussies die zich toespitsten op de welzijnsproblematiek van de voor bontproductie gehouden nertsen, steeds voorop dat het hier om roofdieren gaat die naar onze mening niet kunnen worden gehouden zonder dat het welzijn wordt aangetast. Ik zal die discussie nu niet overdoen. Maar belangrijk om ook hier te melden, is dat de ethische afweging of het überhaupt verantwoord is om het risico van welzijnsaantasting te nemen en te blijven nemen nu het om de productie van bont gaat en het bedrijfsmatig houden onzes inziens geen redelijk doel dient.’¹⁰² Hierop diende Swildens–Rozendaal een motie in, waarin de regering verzocht werd zo spoedig mogelijk een groeistop op het bedrijfsmatig houden van nertsen af te kondigen en voorts maatregelen te nemen om tot een verbod te komen op het bedrijfsmatig houden van nertsen.

Hoewel de minister Brinkhorst zich ten doel had gesteld om de ingezette lijn van zijn voorganger voort te zetten, wierp hij dit voornemen nog tijdens het Kamerdebat overboord. De minister gaf aan zich te laten leiden door de wens van de Tweede Kamer. Indien de motie Swildens-Rozendaal aangenomen zou worden, voelde hij zich verplicht om te onderzoeken op welke wijze de sectoractiviteiten gestaakt zouden kunnen worden. In deze Kamersamenstelling was nu wel een meerderheid te vinden voor een fokverbod op nertsen en de motie werd aangenomen. Brinkhorst gaf de Kamer aan de motie eerst te willen onderzoeken en in september hierop terug te komen, aangezien hij de geplaagde pelsdierhouders wilde compenseren, maar het ontbrak hem daarvoor aan fondsen. Brinkhorst wees hierbij op het belang van een ‘betrouwbare overheid’ die niet op 7 juni A kan zeggen en op 1 juli B.¹⁰³

Minister Brinkhorst liet de gevolgen van de motie onderzoeken door oud CDA-kamerlid Jan van Noord. De keuze voor een oud-CDA-parlementarier was een bewuste, aangezien CDA als landbouwpartij een tegenstander was van de opheffing van de sector en dus niet door de sector zou worden gewantrouwd. Op 20 september 1999 rapporteerde de heer Van Noord over het door hem uitgevoerde onderzoek. Hierin trok Van Noord de volgende conclusies: de motie was slordig opgesteld, want wetenschappelijk onderzoek had aangetoond dat met het welzijn van nertsen in gevangenschap weinig mis is. De nerts is namelijk een gedomesticeerd landbouwdier geworden; een verbod van pelsdieren op Europees niveau is niet haalbaar; een nationaal verbod kan niet gebaseerd worden op de GWWD als de GWWD enerzijds wordt aangepast met een verbod op bont, of anderzijds met een uitbreiding die vormen van veehouderij verbiedt waarvoor het productiedoel als moreel niet aanvaardbaar wordt geacht in de maatschappij. Als sluitingstermijn stelde Van Noord dat

¹⁰² Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610

¹⁰³ Knoop, *Een nerts*, 90-98 en Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610

nertsenfokkers die het PvA geheel ten uitvoer brachten, tot 2015 open mochten blijven en fokkers die dit niet deden open mochten blijven tot aan 2010. Tenslotte merkte Van Noord op dat minister Brinkhorst op dat moment geen geld in kas had voor de uitvoering van deze motie.¹⁰⁴

Aangezien er volgens Van Noord geen welzijnsgronden te vinden waren voor een fokverbod op nertsen, diende de minister dus aan te tonen dat er op ethische gronden reden was om de sector te sluiten. Daarom verzocht Brinkhorst het Rathenau Instituut in Utrecht zich te buigen over de vraag of een verbod van de nertsenhoudery op ethische gronden te verantwoorden is. Het Rathenau Instituut komt na een discussieronde met een aantal ethische, rechtsfilosofische en bestuurskundige specialisten in mei met het rapport *Doet het productiedoel bij dieren er toe?* In dit rapport komt naar voren dat het Rathenau Instituut vindt dat het of zijn minst twijfelachtig is of de pelsdierenhoudery op ethische gronden kan worden verboden. Men vraagt zich af hoe zwaar de Nederlandse maatschappelijke bezwaren tegen de bontproductie wegen, gelet op de voortschrijdende integratie van markt en cultuur binnen de Europese Unie. Daarnaast wijst het instituut er op dat een afwegingskader voor de maatschappelijk aanvaardbaarheid van een productiedoel ontbreekt.¹⁰⁵

Ondanks het ontbreken van een welzijnsgrond voor een fokverbod en de door Rathenau Instituut geuite twijfels over de haalbaarheid van een verbod op ethische gronden, besloot Brinkhorst door te zetten en hij kondigde in een brief aan de kamer op 23 maart 2000 aan dat hij bezig was met de voorbereiding van een wetsontwerp. Voorts deelde hij mee dat in de volgende Staatscourant van 14 april medegedeeld zou worden dat in het geval van een toekomstig wettelijk verbod op de pelsdierhoudery, alleen nertsenhouders, die op die datum nertsen houden of reeds investeringsverplichtingen zijn aangegaan en daarbij de benodigde vergunningen bezitten, voor een overgangsregeling in aanmerking zouden komen.¹⁰⁶ Hoewel dit een maatregel was om toekomstige ondernemingen tegen te gaan, trof hij voornamelijk bestaande nertsenhouders die veelal hun kapitaal in de onderneming hebben zitten en door deze maatregel hun pensioenopbouw verloren zagen gaan. Tevens is het in deze sector zeer gebruikelijk dat het bedrijf wordt overgedragen aan de kinderen, maar dit was door deze maatregel ook niet meer mogelijk.¹⁰⁷

¹⁰⁴ J. van Noord, 'De gevolgen van het verbod op het bedrijfsmatig houden van nertsen in Nederland.' ('s-Gravenhage 1999) 32.

¹⁰⁵ Rathenau-instituut, 'Doet het productiedoel bij dieren er toe? De nertsenhoudery als casus' (utrecht 2000)3.

¹⁰⁶ Brief minister Brinkhorst aan de Tweede Kamer 23-3-2000.

¹⁰⁷ Knoop, *Een nerts*, 120-121.

Minister Brinkhorst ging voortvarend aan de slag met het wetsvoorstel en op 22 februari 2001, stuurde hij zijn wetsontwerp met uitvoerige argumentatie ter goedkeuring naar de Raad van State (RvS). Het wetsvoorstel was gebaseerd op het rapport dat Van Noord in opdracht van de minister had uitgevoerd en ging dus uit van een verbod en afbouw van de sector na de gestelde overgangstermijn van tien jaar. De RvS zou op 29 mei advies uitbrengen aan de minister die dit vervolgens zou overbrengen aan de leden van de Tweede Kamer. De RvS plaatste eveneens de nodige kritische kanttekeningen bij het wetsvoorstel van Brinkhorst. In een uitvoerige argumentatie uitte de RvS zijn bedenkingen ten aanzien van een verbod. Er werd verwezen naar de conclusies van het Rathenau Instituut waarin grote vraagtekens waren gezet bij de legitimiteit van een verbod op ethische gronden. Daarnaast stelde de RvS stelde dat het een ‘uitdrukkelijke ethische verantwoording van het verbod met het oog op de verenigbaarheid daarvan met Europees Unie-recht miste.’¹⁰⁸ Bij de bedachte afbouwconstructie die de sector ten compensatie werd aangeboden, werden de nodige kritische kanttekeningen geplaatst. De nertsenhouders werden immers met onverkoopbare ondernemingen opgezadeld, waardoor een groot aantal in de problemen dreigde te geraken. De RvS adviseerde de minister dan ook om deze compensatie regeling nader te onderzoeken.¹⁰⁹

Het advies van de RvS werd door de minister ter zijde geschoven en op 18 oktober 2001 diende de regering vervolgens het wetsvoorstel *Verbod op de Pelsdierhouderij* in bij de Tweede Kamer. In het wetsvoorstel wordt het voor de bontproductie houden van nertsen verboden. Voor bedrijven die op 14 april 2000 reeds nertsen hielden of reeds investeringsverplichtingen waren aangegaan en ook de daarvoor benodigde vergunningen hadden, zou een overgangstermijn van 10 jaar van toepassing worden om het bedrijf af te bouwen. Een stemming over het wetsvoorstel in de Tweede Kamer bleef echter uit en in mei 2002 zouden er reeds nieuwe Kamerverkiezingen zijn, waardoor de samenstelling van de Kamer door de opkomst van Pim Fortuyn drastisch dreigde te veranderen. Fortuyn had op voorhand aangegeven dat hij tegen een verbod op de nertsenfokkerij was, dus het was niet zeker of een verbod het in de nieuwe Kamerstelling zou halen. Door de val van het kabinet Kok II naar aanleiding van het rapport Srebrenica komt het niet meer tot stemming over het wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Het demissionaire kabinet dient volgens de Haagse mores geen controversiële besluiten te nemen en daardoor werd het wetsvoorstel doorgeschoven naar de volgende regering. De moord op Pim Fortuyn door dierenrechtenextremist Volkert

¹⁰⁸ Kamerstukken II 2001/02, 28 048, A.

¹⁰⁹ Ibidem.

van der Graaf op de zesde mei 2002 zorgt voor een politieke aardverschuiving in de Tweede Kamer. Door deze nieuwe verhoudingen ontstaat het eerste kabinet Balkenende, bestaande uit het CDA, de VVD en de Lijst Pim Fortuyn. De in dit kabinet toegetreden minister van LNV Cees Veerman besluit vervolgens om het wetsvoorstel van zijn voorganger in te trekken en te onderzoeken hoe de pelsdierhouderij het dierenwelzijn kan verbeteren.¹¹⁰

Het hernieuwde beleid van minister Veerman leidt er toe dat op 11 oktober 2002 staatssecretaris Odink het bestuur van het Productschap Pluimvee en Eieren verzoekt om de eerdere afspraken tussen de Tweede Kamer en de NFE ter verbetering van het welzijn van de nerts in een verordening vast te leggen. De aanneming van de motie Swildens-Rozendaal door de Tweede Kamer had als gevolg dat de uitvoering van het PvA grotendeels stil kwam te liggen. Er kon van de nertsenfokkers immers niet gevraagd worden om grote welzijnsinvesteringen te doen op het bedrijf, terwijl de overheid plannen maakt om de nertsenfok te verbieden. Het verzoek van staatssecretaris Odink om welzijnsnormen vast te leggen in een verordening, wordt door de NFE met gemengde gevoelens ontvangen. Enerzijds wil de pelsdierhouderij verder investeren in dierenwelzijn, maar anderzijds is ze nu gewaarschuwd dat een volgend kabinet wederom een verbod op de sector wil. De sector gaat toch akkoord met de *Verordening welzijnsnormen nertsen*. De verordening is grotendeels gebaseerd op het PvA. Tussen de overheid en de NFE wordt overeengekomen dat de sector kan rekenen op een betrouwbare overheid die niet om de paar jaar van gedachten wisselt en dat de pelsdierhouders recht hebben op duidelijkheid. De NFE wil het goede voorbeeld geven door het welzijn van nertsen waar mogelijk te verbeteren. In dit kader mag van de overheid worden verwacht dat zij de sector hierin steunt en dat bij een eventueel, toekomstig beleid om de pelsdierenhouderij alsnog te verbieden ruimhartige, financiële compensatie wordt toegekend.¹¹¹

5.5.3. Periode 2006 – heden

Ten tweede male leek de Nederlandse pelsdierhouderij van de ondergang gered, maar ook dit keer duurde het slechts drie jaar voordat er vanuit 's-Gravenhage onheilspellende geluiden te horen waren. Op 4 oktober 2006 kwam het SP-kamerlid Krista van Velzen namelijk met een nieuw initiatiefwetsvoorstel om de nertsenfokkerij in Nederland te verbieden. In haar memorie van toelichting moet Van Velzen erkennen dat wetenschappelijk onderzoek naar de

¹¹⁰ Knoop, *Een nerts*, 122-127.

¹¹¹ Verordening welzijnsnormen nertsen (Zoetermeer 2003) en gebaseerd op een interview met Wim Verhagen directeur NFE op 30-6-2010.

welzijnsaantasting van de gekooide nerts tot dan geen ernstige misstanden aan het licht heeft gebracht. Ze gaat in haar wetsvoorstel dan ook aan het dierenwelzijn voorbij en richt zich op het ethische vraagstuk: of het productiedoel bont de nertsenfok rechtvaardigt. Zij ziet bont niet als een primaire levensbehoefte, maar als luxeproduct en zodoende mogen nertsen anders dan dieren in de voedingsindustrie niet gehouden worden.¹¹² In haar wetsvoorstel wil Van Velzen de Nederlandse nertsenfokkerijen na een overgangstermijn van tien jaar sluiten en stuurt ze hierbij aan op een geleidelijke uitkoop van de sector.¹¹³

Naar aanleiding van het initiatiefwetsvoorstel besluit het ministerie van LNV in 2007 het Landbouw Economisch Instituut (LEI) van de universiteit van Wageningen te vragen om een quickscan die een verkenning weergeeft van de economische consequenties die een mogelijke sanering van de nertsenfokkerij in Nederland met zich meebrengt. In september 2007 presenteert het LEI zijn rapport aan het ministerie van LNV. Uit het rapport blijkt dat het LEI de totale schadepost van een direct fokverbod op nertsen raamt op 479 miljoen euro. Indien de overgangstermijn van tien jaar wordt aangehouden, blijft er volgens het rapport een schadepost van 179 miljoen euro over. Het LEI geeft echter wel aan dat de economische positie van de nertsenfokkers gedurende een overgangstermijn drastisch zal verslechteren. Aangezien hun bedrijven weinig kans meer hebben op kapitaalverstrekkingen; hun bedrijven sterk in waarde dalen en onverkoopbaar worden, waardoor de pensioenvoorziening wegvalt; het personeel met zijn specialistische kennis zijn heil gaat zoeken in andere bedrijfstakken; de aanvoer van veevoer op korte termijn stokt; en specialistische apparatuur niet meer kan worden gekocht.¹¹⁴

Volgens Wim Verhagen, de directeur van de NFE, zijn beide bedragen onbespreekbaar. In een persbericht van 22 september 2007 reageert hij dan ook furieus op het LEI-rapport: ‘Allereerst is een verbod op zichzelf absurd. De nertsen hebben het nergens ter wereld beter dan in Nederland. Een eventueel verbod wordt in dit geval dan ook gebaseerd op ethische in plaats van dierenwelzijn overwegingen. Maar men kan niet ethisch richting nertsen en tegelijk onbarmhartig richting nertsenhouder zijn. De laatste drie jaar zijn opnieuw tientallen miljoenen in welzijnsverbetering geïnvesteerd nadat een eerder wetsontwerp dat een verbod beoogde in de prullenbak verdween. Nu begint men vanuit de politiek opnieuw. Als er een Kamermeerderheid voor een verbod blijkt te zijn dan komen wij aan een prijskaartje van ruim een miljard euro bij een onmiddellijk verbod en uitkoop. Dan hebben we de gederfde

¹¹² Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 3, Tweede Kamer 1-2.

¹¹³ Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 2, Tweede Kamer) 1-5.

¹¹⁴ LEI-rapport Economische verkenning van sanering van de nertsenhouderij in Nederland (Wageningen 1-9-2010)

inkomsten voor de overheid door verminderde belastingopbrengsten nog niets eens mee berekend. Een geleidelijke sanering over tien jaar is absoluut onbespreekbaar. Een dergelijk scenario is alleen op papier, maar niet in de praktijk mogelijk.¹¹⁵ Ook het PVE is het niet eens met de conclusies van het LEI en richt zich in een brief getekend januari 2008 tot de minister van LNV Gerda Verburg. Het productschap stelt dat de nertsenfokkers te goeder trouw de welzijnsverordeningen uit 2003 hebben uitgevoerd en nu wederom met een verbod bedreigd worden, terwijl de nertsenfokkerij in Nederland op internationaal vlak een voortrekkersrol vervuld. De PVE pleit dan ook om de sector voor Nederland te behouden. Indien er een parlementaire meerderheid voor een fokverbod ontstaat dient de Nederlandse politiek de welwillende ondernemers in de sector volledig schadeloos te stellen. De bedragen die het LEI in zijn rapportage als indicatie neemt, zijn volgens het PVE veel te laag. Het PVE adviseert Verburg dan ook om deze overwegingen in de volgende discussies omtrent het initiatiefwetsvoorstel Van Velzen te betrekken.¹¹⁶

Op 21 januari 2008 dienen VanVelzen en PvdA-kamerlid Harm Waalkens een vernieuwd initiatiefwetsvoorstel in dat is aangepast naar aanleiding van advies van de RvS. In dit wetsvoorstel wordt een fokverbod op nertsen voorgesteld, waarin een overgangsregeling is opgenomen van tien jaar vanaf 17 januari 2008. De eerdere ontworpen schadeloosstelling vervalt in dit wetsvoorstel. De Raad adviseerde de indieners dat een dergelijke regeling nader uitgewerkt moet worden, aangezien dit zou kunnen leiden tot ongelijkheid tussen de fokkers en deze geldelijke compensatie door de Europese Unie als ongeoorloofde staatsteun kon worden aangemerkt. Van Velzen en Waalkens besluiten dan ook om de tegemoetkoming die de fokkers naast de overgangstermijn zouden ontvangen te laten vallen.¹¹⁷

Het wetsvoorstel van Waalkens en Van Velzen wordt op 27 februari 2008 behandeld door de vaste Kamercommissie van LNV in de Tweede Kamer. Uit het verslag van deze bijeenkomst komt naar voren dat het voorstel met name door de PvdA, de SP, GroenLinks, D66 en de PvdD met enthousiasme wordt ontvangen. De VVD, het CDA en de SGP zijn daarentegen mordicus tegen het wetsvoorstel. Zij hebben grote bedenkingen bij een verbod op de sector dat gebaseerd is op ethische gronden, aangezien dit een precedent schept voor andere (landbouw)sectoren. Tevens wijzen ze op de grote welzijnsinvesteringen die de

¹¹⁵ 'Uitverkoop is voor nertsenhouder onbespreekbaar', Persbericht NFE 22-9-2007.

¹¹⁶ Brief PPE aan minister LNV Gerda Verburg 1-1-2008.

¹¹⁷ Voorstel van wet van de leden Van Velzen en Waalkens houdende een verbod op de pelsdierhouderij (Wet verbod pelsdierhouderij); Gewijzigde memorie van toelichting naar aanleiding van het advies van de Raad van State (17-1-2008) 1-4.

nertsenfokkers hebben gedaan, waardoor de sector op dit gebied op internationaal vlak voorop loopt. Een verbod op de sector zou vrijwel zeker een verplaatsing van de nertsenfok naar andere landen betekenen, waar het dierenwelzijn minder gewaarborgd is. De partijen zetten daarbij in op een betrouwbare overheid die niet eerst de sector welzijnsinvesteringsverplichtingen op kan leggen en vervolgens weer besluit de sector op te heffen. Ten slotte zetten deze partijen grote vraagtekens bij het ontbreken van een deugdelijke schadeloosstelling naast het fokverbod. Vooral nu deze, na tussenkomst van de RvS, door de indieners rücksichtslos uit het initiatiefwetsvoorstel is geschrapt. De PVV en de ChristenUnie zijn in principe wel voor de afbouw van de nertsenfokkerij in Nederland, maar willen eveneens meer duidelijkheid over de schadeloosstelling van de nertsenfokkers, alvorens ze een besluit willen nemen over het voortbestaan van de sector. Hierop geeft de vaste Kamercommissie Van Velzen en Waalkens de opdracht om in te gaan op vragen en kritiek die de verschillende partijen geuit hebben tijdens de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel.¹¹⁸

In een nota van 28 augustus 2008 gaan Van Velzen en Waalkens vervolgens in op de vragen en kritiek van de vaste Kamercommissie. In deze nota weerleggen zij de kritiek van het CDA, de VVD en de SGP. De indieners stellen dat het met het dierenwelzijn, volgens andere instanties, nog steeds niet best gesteld is. Daarnaast gaat het volgens de indieners toch hoofdzakelijk om de vraag of het productiedoel de nertsenfokkerij heiligt, aangezien bont vooral een luxeproduct is en zeker geen basisbehoefte. Van Velzen en Waalkens verkondigen hierbij dat de laatste jaren onder een grote meerderheid van de Nederlandse maatschappij een groeiende weerstand tegen het houden en dragen van bont waarneembaar is. De indieners beamen dat er grote kans bestaat dat de bontproductie naar minder diervriendelijke landen verplaatst, maar door de eerste stap te zetten verwachten zij dan ook dat andere landen zullen volgen. Ze achten deze kans reëel, aangezien in voorgaande jaren andere bontdossiers eenzelfde ontwikkeling lieten zien. De initiatiefnemers onderkennen dat de sector door het verbod economische schade leidt, maar maken de maatschappelijke keuze, zoals dit ook gebeurd is ten aanzien van seks met dieren. Dat is volgens hen ook een economische sector die door een overheidsverbod is geraakt. Volgens Van Velzen en Waalkens ontbreekt het bij de nertsenfokkerij, net als bij dierenporno, al decennialang aan een maatschappelijk draagvlak. Ze stellen dus ook dat een verbod voor de nertsenfokkers niet onverwacht komt, aangezien de maatschappelijke en politieke discussie al jaren speelt. De indieners vinden een direct verbod echter te rigide, dus voorzien ze in een overgangstermijn van tien jaar om

¹¹⁸ Verslag vaste commissie voor LNV mbt voorbereidend onderzoek wetsvoorstel Van Velzen/Waalkens houdende een verbod op de pelsdierenhouderij (27-2008).

gedane arbeid en investeringen terug te verdienen.¹¹⁹ Op 9 oktober 2008 stond in de Tweede Kamer het plenaire debat over het wetsvoorstel van Waalkens en Van Velzen op het programma. Beide indieners kwamen op eigen verzoek slechts een keer kort aan het woord, om na veel kritiek van medeparlementariërs, vooral duidelijk te maken dat de vergelijking tussen pelsdierhouders en producenten van dierenporno hoogst ongelukkig was.

Na afloop van het debat werden Van Velzen en Waalkens met vele vragen heen gestuurd en kreeg minister Verburg op haar beurt de taak om het LEI opnieuw opdracht geven voor nieuwe schadeberekeningen bij andere overgangstermijnen.¹²⁰ Uit het geactualiseerde LEI-rapport dat verschijnt op 1 november 2008 blijkt dat de kosten voor een sanering voor de pelsdierfokkerij veel hoger liggen dan eerder is aangenomen. Het LEI stelt dat met de inachtneming van een overgangstermijn van tien jaar de kosten voor de afbouw van de sector op 536 miljoen euro komen te liggen. Indien deze overgangstermijn wordt gerekt naar vijftien jaar zal dit 506 miljoen bedragen.¹²¹ De stichting Bont voor Dieren laat op haar beurt het CE in Delft onderzoeken wat de schade is bij een mogelijke afbouw van de sector in tien jaar en komt op een totaalbedrag uit van 16,5 miljoen euro. Dit grote verschil met de uitkomsten van het LEI-rapport ontstaat doordat het CE voorbijgaat aan de economische schade die de nertsenfokkers leiden en alleen de overgangstermijn van tien jaar opneemt als een gedeelte van de schadevergoeding.

Aangezien uit beide rapportages een dergelijk groot verschil naar voren komt besluit de vaste commissie van LNV het Bureau Onderzoek van Rijksuitgaven (BOR) beide rapporten naast elkaar te leggen. Op 2 februari van 2009 komt het BOR met de volgende advies. Het stelt dat verdere berekeningen door adviserende instanties hoogstwaarschijnlijk niet zullen leiden tot een niet ter discussie staande berekening van de kosten die een verbod op de sector met zich meebrengt. Daardoor is er geen behoefte meer aan extra informatie, maar dienen er keuzes gemaakt te worden in de wijze van berekening. Uiteindelijk is de daadwerkelijke keuze voor wel of geen compensatie en de eventuele hoogte daarvan een politieke keuze.¹²²

Op verzoek van de Tweede Kamer wordt de parlementair advocaat Robert Polak gevraagd om het voorstel van Waalkens en Van Velzen te voorzien van extern juridisch advies. Deze is van oordeel dat een wettelijk verbod op de nertsenfokkerij in Nederland is

¹¹⁹ Voorstel van wet van de leden Van Velzen en Waalkens houdende een verbod op de pelsdierhouderij (Wet verbod pelsdierhouderij); Nota n.a.v. het verslag (28-8-2008)1-10.

¹²⁰ Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 807-827 en Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 831-834 en Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 834-849

¹²¹ Sanering nertsenhouders in Nederland: een actualisatie (Wageningen 2008) 14-17.

¹²² BOR notitie Advies schadebepaling sanering nertsenhouders (2-2-2009)9.

toegestaan en dat de rechter daarbij geen aanleiding zal zien om de pelsdierhouders schadevergoeding toe te kennen, mits komt vast te staan dat de afbouwtermijn van tien jaar de nertsenfokkers een reële mogelijkheid biedt om hun schade te beperken. Bij deze inschatting speelt een rol dat het verbod op de pelsdierhouderij bij wet in formele zin zal zijn geregeld en dat het verbod, gelet op de al jaren bestaande maatschappelijke discussie rond de sector, te voorzien was. De parlementair advocaat concludeert tenslotte dat hij op basis van de verschillende rapporten met betrekking tot de sanering van de sector niet kan beoordelen, of de overgangstermijn van tien jaar volstaat om de nertsenhouders enigszins schadeloos te stellen.¹²³

De NFE vindt het onacceptabel dat een wetsvoorstel aangenomen kan worden alvorens de financiële consequenties voor de gedupeerde bedrijven precies in kaart zijn gebracht en besluit hierop juridisch advies in te winnen bij professor Freriks van de leerstoel ‘Dier en Recht’ van de Universiteit Utrecht en professor Ravels van de leerstoel ‘Onderneming en Overheid’ van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij komen tot de conclusie dat indien de in het wetsvoorstel opgenomen afbouwregeling de nertsenhouders geen reële mogelijkheid biedt om de gedane investeringen terug te verdienen, het verbod niet uitgevoerd kan worden zonder deugdelijke schadeloosstelling, aangezien dit in strijd is met het eerste protocol van het Europese verdrag voor de rechten van de Mens (ERVM).¹²⁴

Naast het juridisch advies besluit de NFE accountants- en adviesorganisatie Deloitte te vragen een analyse te maken van de financiële gevolgen die een verbod op de nertsenfokkerij met zich meebrengt. Deloitte concludeert dat de in het wetsvoorstel vervatte overgangsregeling de individuele nertsenhouders geen reële mogelijkheid biedt om de gedane investeringen terug te verdienen met een redelijke vergoeding voor arbeid en geïnvesteerd kapitaal. De individuele nertsenbedrijven komen volgens het rapport vanaf 2010 in een neerwaartse spiraal terecht en blijven bij aanvang van het verbod op 17 januari 2018 met een restschuld van circa een miljoen euro zitten. Het initiatiefwetsvoorstel berust volgens Deloitte derhalve op een onjuiste en ongefundeerde veronderstelling aangaande de reële mogelijkheden die de geboden overgangstermijn de betreffende ondernemers biedt.¹²⁵

Op 26 mei 2009 wordt het initiatiefwetsvoorstel wederom behandeld in de Tweede Kamer. Tijdens deze behandeling zijn de voor- en tegenstanders van een fokverbod zonder geldelijke schadeloosstelling van de fokkers terug te vinden in de bekende kampen. Het CDA,

¹²³ Kamerstuk 2008-2009, 30826, nr. 17, Tweede Kamer (4-8-2009).

¹²⁴ http://www.nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_AKD%20Prinsen%20Van%20Wijmen%20rapport%20mei%202009.pdf (25-11-2010).

¹²⁵ Analyse wetsvoorstel “Wet verbod pelsdierhouderij”(2-6-2010)5.

de VVD, de SGP, de CU en het lid Verdonk waren tegen, terwijl de PvdA, de SP, de PvdD, GroenLinks, D66 en de PVV voor het wetsvoorstel waren. Dat de PVV het wetsvoorstel nu wel ondersteunde was opmerkelijk te noemen, aangezien de partij bij monde van hun woordvoerder Dion Graus kort daarvoor had aangegeven weliswaar voor een fokverbod te zijn, maar dan wel met een fatsoenlijke financiële compensatie voor de nertsenfokkers.¹²⁶

In de verschillende debatrondes werd duidelijk dat de meerderheid van de Kamer voor een verbod leek te zijn, maar minister Verburg zag daarentegen niets in het wetsvoorstel en op 3 juni zei ze in te zetten op welzijnsverbeteringen en niet op een verbod. Verburg vreesde dat de overgangstermijn van tien jaar niet afdoende zou zijn om de nertsenfokkers schadeloos te stellen en gaf daarbij aan dat een reële kans bestond dat gedupeerde fokkers via juridische procedures schadevergoedingen af zouden dwingen bij de overheid.¹²⁷ Na verschillende debatrondes kwam het wetsvoorstel op 30 juni 2009 ter stemming in de Tweede Kamer. Het advies van de minister ten spijt, besloten de eerder genoemde voorstanders het fokverbod door te zetten en het wetsvoorstel werd door een Kamermeerderheid aangenomen. Het was nu aan Van Velzen en Waalkens om ook de Eerste Kamer te overtuigen van hun wetsvoorstel. Op voorhand lijkt dit voorstel in de senaat namelijk niet te kunnen steunen op een Kamermeerderheid, aangezien de regenstanders van het verbod het CDA, de VVD, de SGP en de CU daar samen 41 van de 75 zetels bezetten.¹²⁸

Gedurende de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel van Waalkens en Van Velzen in de Eerste Kamer op 2 oktober 2009 kwam dit duidelijk naar voren. Het voorstel werd door de tegenstanders bestookt met de bekende contra-argumenten; een verbod op ethische gronden schept een precedent; de overgangstermijn met terugwerkende kracht biedt de ondernemers geen gegarandeerde compensatie; en een verbod zou in strijd zijn met het Europese Unie recht.¹²⁹ Verschillende opeenvolgende debatrondes in het najaar van 2009 en in het voorjaar van 2010 konden de weerstand van de senaat jegens het wetsvoorstel niet wegnemen. Hierop besloten Van Velzen en Waalkens vlak voor de definitieve behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer op 13 april 2010, het wetsvoorstel in te trekken en het nader uit te werken met een novelle.¹³⁰

¹²⁶ Handelingen 2008-2009, nr. 87, Tweede Kamer, pag. 6780-6807.

¹²⁷ Handelingen 2008-2009, nr. 91, Tweede Kamer, pag. 7198-7210.

¹²⁸ Handelingen 2008-2009, nr. 101, Tweede Kamer, pag. 7996-7997.

¹²⁹ Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 30826 nr. B.

¹³⁰ Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 30826 nr. H.

Op 21 april 2010 kwamen de initiatiefnemers met een aangepast wetsvoorstel dat een fokverbod op nertsen voorstond. De novelle die door de indieners was toegevoegd bestond uit een oprekking van de overgangstermijn met zes jaren. Dit betekende dat de ingangsdatum van de overgangstermijn gesteld was op 1 januari 2014 en het fokverbod in zou gaan op de eerste dag van 2024. Van Velzen en Waalkens verklaarden gekozen te hebben voor deze data, aangezien de nertsenfokkers volgens de *Welzijnsverordening Nertsen* in 2014 alle welzijnsinvesteringen afgerond zouden moeten hebben. De tien jaar daarna zouden volgens hen afdoende moeten zijn om de gedane investeringen terug te verdienen.¹³¹

Aangezien de samenstelling van de Tweede Kamer in de tussenliggende periode ongewijzigd bleef, had dit aangepaste wetsvoorstel grote kans van slagen. De tegenstanders bleven bij hun eerdere kritiek en gaven daarbij vooral af op de geringe onderbouwing van de vernieuwde overgangstermijn, want de indieners konden nog steeds niet onderbouwen of deze termijn voldoende was om de nertsenfokkers schadeloos te stellen.¹³² De indieners moesten echter wel vaart maken met de stemming over het wetsvoorstel, aangezien de samenstelling van het parlement na de Tweede Kamerverkiezingen van 9 juni 2010, wel eens drastisch gewijzigd kon worden. Zo kon het gebeuren dat op 16 juni, tijdens de allerlaatste bijeenkomst van de toenmalige Tweede Kamer, nog een heftig debat afgewerkt moest worden over het pelsdierfokverbod. Hetgeen een novum in de parlementaire geschiedenis betekende bij monde van vertrekkend Kamerlid Bas van der Vlies. Het vernieuwde wetsvoorstel werd uiteindelijk door de bekende meerderheid aanvaard en zou in het najaar van 2010 opnieuw worden behandeld door de Eerste Kamer. Van Velzen en Waalkens werden niet herkozen in het nieuwe parlement, zodoende werd hun wetsvoorstel overgenomen door partijgenoten Henk van Gerven en Jeroen Dijsselbloem.¹³³

Gedurende de behandeling van het voorgestelde verbod in eerste termijn in de Eerste Kamer op 5 oktober gaven de fracties van VVD, CDA en SGP duidelijk te kennen dat zij het verbod afwijzen. Ook in de tweede termijn van het debat die een week later volgde op 12 oktober hielden zij vast aan verwerping van het voorstel zonder nadere reparaties van- en aanvullingen op het voorstel af te wachten. Minister Verburg gaf nogmaals aan de regering geen verbod wenste, maar inzette op welzijnsverbeteringen. Bovendien was er volgens haar nog steeds geen geld voor flankerend beleid en is het daarbij niet realistisch om te verwachten dat een nieuw kabinet alsnog geld beschikbaar stelt. De fractie van de CU is weliswaar voor

¹³¹ Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 32369 nr. 2.

¹³² Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 32369 nr. 6.

¹³³ Handelingen 2009-2010, 87, pag.7318-7343 en Handelingen 2009-2010, 87, pag.7346.

een fokverbod, maar heeft in de senaat eerder met klem aangedrongen op flankerend beleid, zoals een hardheidsclausule bij voortijdige bedrijfsbeëindiging in verband met pensioenopbouw van de nertsenfokkers. Van Gerven en Dijsselbloem verzochten daarom de senaat om een schorsing van de behandeling van het wetsvoorstel om te onderzoeken of een zogenoemd 'kapstokartikel' in het wetsontwerp kan worden opgenomen, waarmee het gevraagde flankerend beleid wordt vastgelegd. In dat geval zal door de initiatiefnemers een tweede novelle op het wetsvoorstel worden ingediend, en komt invoering van een verbod andermaal aan bod in de Tweede Kamer.

De fracties van CDA, VVD en SGP wilden echter de behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer met een besluit afronden, om op deze manier een einde te maken aan de onzekerheid waar met name nertsenfokkers onder te lijden hebben. De overige fracties gaan echter wel akkoord met het schorsingsverzoek van Dijsselbloem en Van Gerven, waaronder de CU, aangezien er in het voorgenomen novelle ernstig naar flankerend beleid wordt gekeken. Dijsselbloem belooft hierop voor eind november 2010 een brief naar de Eerste Kamer te sturen met daarin de opvattingen van de indieners over flankerend beleid.¹³⁴

5.6. Besluit

Doordat de dierenethiek in Nederland sinds de jaren zeventig aan verandering onderhevig is, kon het gebeuren dat een kleine agrarische sector als de pelsdierhouderij in relatief korte tijd onder grote maatschappelijke kwam te staan. De anti-bont-beweging voerde succesvol campagne tegen de bontsector en wist zo te bereiken dat een politieke strijd losbarste om de nertsenhouderij al dan niet te verbieden. Twee keer leek de bontsector de dans te kunnen ontspringen. De NFE maakte namelijk 'harde' afspraken met de regering om welzijnsinvesteringen te doen, om zo het voortbestaan van de sector te garanderen. De alsmaar veranderende politieke kleur in de Tweede Kamer zorgt er echter voor dat de houding van de overheid ten aanzien van de pelsdierhouders wisselvallig is te noemen. Een derde poging om de pelsdierhouderij te verbieden werd door een Kamermeerderheid gesteund, maar werd op basis van de inhoud door de Eerste Kamer geblokkeerd. Op het moment van dit schrijven zijn de indieners bezig om het wetsvoorstel aan te passen zodat het in beide Kamers op voldoende steun kan rekenen. Het lot van de nertsenhouders ligt dus in handen van politiek 's-Gravenhage.

¹³⁴ Handelingen 2010-2011, nr. 2, pag. 3-30 en Handelingen 2010-2011, nr. 3, pag. 6-17.

HOOFDSTUK 6. HET PUBLIC AFFAIRS MANAGEMENT BIJ DE NFE

6.1. Inleiding

In het vierde hoofdstuk ontleende ik aan de hand van de Beroepsvereniging voor Public Affairs een mijn inziens bruikbare definitie over lobbyen. In hun handvest definiëren zij de lobby als: ‘het strategische proces van inspelen op politieke besluitvorming, op veranderingen in de maatschappij en in de publieke opinie, die van invloed zijn op het functioneren van de eigen organisatie’.¹³⁵ Aan de hand van deze definitie en de gevonden methoden en strategieën uit hoofdstuk vier, wil ik het Public Affairs-beleid van de NFE in kaart brengen. Wat is de reactie van de NFE op een steeds vijandiger wordende omgeving in Nederland in de periode 1992-2010? Op welke manieren probeert zij zich te wapenen tegen een dreigend fokverbod van nertsen? Hoe probeert zij een beter beeld van de eigen sector te scheppen en minder weerstand te ondervinden in de maatschappij?

6.2. De noodzaak van Public Affairs Management voor de NFE

De interdependentie tussen overheid, markt en samenleving is in de laatste jaren waarneembaar gegroeid, waardoor overheidsbeleid tegenwoordig steeds vaker van invloed is op de bedrijfsvoering van organisaties. Nieuwe wetgeving kan daardoor een positief dan wel negatief effect hebben op de realisering van bedrijfsdoelstellingen. Hierdoor is het voor veel bedrijven, non-profitorganisaties en overheden noodzakelijk om een eigen PAM te voeren. Gezien deze huidige trend wil ik in beginsel toetsen of PAM daadwerkelijk noodzakelijk is voor een organisatie als de NFE. Dit doe ik aan de hand van zes factoren die ik ontleen aan de Nederlandse lobbyadviseur Ben Pauw.¹³⁶ De eerste factor die een grote rol speelt voor het voeren van een PAM is de politieke omgeving waarin een organisatie zich beweegt. De NFE heeft veel te maken gehad met politieke besluitvorming in de voorbije jaren. Doordat de organisatie door een veranderende dierenethiek in de Nederlandse maatschappij meermaals met een fokverbod is bedreigd, is het voeren van PAM onmisbaar. Dit beleid dient enerzijds ter verbetering van het bij imago de Nederlandse bevolking en anderzijds om politieke besluitvoerders te bewerken geen steun te verlenen aan een dreigend fokverbod. Doordat de politieke kleur van de Tweede Kamer aan grote verandering onderhevig is en de ‘waan van de dag’ het debat soms beheerst, is het voor de NFE noodzakelijk om in te spelen op deze

¹³⁵ http://bvpa.nl/page/downloads/BVPA_Handvest.pdf (10-9-2010).

¹³⁶ Schema 4.4, B.M.J.Pauw, ‘Interne Organisatie’ 121.

verschuivingen. De NFE heeft veel te maken met politieke interventie. Door de invoering van het Plan van Aanpak uit 1995 en later de Verordening Welzijnsnormen Nertsen uit 2003 is de organisatie verplicht zich te houden aan overheidsrichtlijnen ten aanzien van haar bedrijfsvoering. Deze zijn afgesproken om welzijnsverbeteringen voor de gekooide nerts te garanderen. De NFE beweegt zich in een internationale marktstructuur. Als vertegenwoordiger van vrijwel alle Nederlandse pelsdierhouders zorgt zij voor de verkoop van Nederlandse pelzen op de internationale veilingen. Doordat de NFE zo alle nertsenhouders kan representeren bedingt zij een goede prijs voor haar leden. De NFE zorgt daarnaast voor het PAM omtrent de Nederlandse pelzen. De NFE beschikt over voldoende financiële middelen, deskundig personeel, ruilmiddelen en politieke netwerken om het voeren van PAM mogelijk te maken en spreekt in die zin voor alle pelsdierhouders. De NFE is binnen Nederland aangesloten bij de overkoepelende landbouworganisatie LTO en in het buitenland bij de overkoepelende Europese organisatie van pelsdierenhouders de European Fur Breeders' Association. Deze organisaties zorgen wel voor belangrijke support, maar het is desondanks wel van groot belang om binnen deze grote organisaties een eigen geluid te laten horen. Ten slotte speelt wederkerigheid tussen de overheid en de NFE een grote rol voor het voeren van eigen PAM. Om welzijnsverbeteringen op de nertsenfokkerijen te verbeteren hebben de NFE en de overheid in de voorbije jaren meerdere keren intensief samengewerkt, zoals aan het eerder genoemde PvA en de VWN. De overheid beschikt immers niet over de praktijkgerichte kennis over nertsen, die binnen de nertsenhoudersrij ruimschoots aanwezig is. Daarbij deelden de overheid en de NFE de kosten van het wetenschappelijk onderzoek dat aan deze publicaties vooraf ging.

Aangezien de NFE voldoet aan alle criteria die Pauw heeft gesteld, kan worden geconcludeerd dat het voeren van PAM, voor een organisatie als de NFE noodzakelijk is.

6.3. Analyse van het PAM van de NFE in de periode 1991-1998.

De bontverkoop in Nederland bereikte zijn hoogtepunt eind jaren zestig, begin jaren zeventig van de twintigste eeuw. Als gevolg van de beelden van de zeehondenjacht in Alaska liep het imago van de Nederlandse bontsector grote schade op. Er ontstond een felle anti-bont-campagne, waardoor bont het imago van statussymbool verloor en in de ogen van het grote publiek als ongepast werd beschouwd. De bontverkoop in Nederland kelderde hierdoor. Een kentering die in de naoorlogse geschiedenis van de publieke opinie in Nederland zijn gelijke nauwelijks kende en zou leiden tot een politieke strijd rond een verbod op de pelsdierhouderij. Hoe heeft het zo ver kunnen komen? De Nederlandse bontsector verkocht sinds 1968 al geen

zeehondenbont meer en had in 1974 al een vrijwillige handelsstop afgekondigd op het bont van bedreigde diersoorten die als zodanig door het Wereld Natuurfonds waren aangemerkt. In dit stadium richtte het Nederlandse bontprotest zich dan ook niet specifiek op de pelsdierhouderij, maar op de bontsector in het algemeen. Er lagen toen kansen voor de NFE om zich duidelijk te distantiëren van de jacht op pelsdieren. Op het moment dat het protest zich in een later stadium wel specifiek op de pelsdierhouderij ging richten, was deze kans verkeken en werd de fokkerij gelijkgesteld aan de jacht op de jonge zeehondjes in Alaska.¹³⁷ Hierdoor liep het imago van de bontsector grote schade op.

Desondanks had de Nederlandse pelsdierhouderij in economisch opzicht nog weinig last van dit besmeurde imago, aangezien zij voornamelijk voor het buitenland produceerde. De toenmalige communicatieadviseur van de NFE Hans Knoop, schrijft in zijn boek *Een nerts zou nooit links stemmen* dat de pelsdierhouders waren verrast door de snel opkomende commotie over hun sector. Zij deden wettelijk gezien niets verkeerd en hadden nog nooit een soortgelijke weerstand tegen de bontsector ervaren. De nertsenhouders hadden nooit verwacht dat ze door de maatschappij gecriminaliseerd zouden worden. Temeer omdat de NFE op dat moment in nauwe samenwerking met de overheid een wetenschappelijk onderzoek onder leiding van professor Wiepkema financierde, om het dierenwelzijn van de gehouden pelsdieren te bestuderen.

Hoewel de acties tegen de bontsector steeds in grimmigheid toenamen, besloot de NFE hier niet op te reageren, in de verwachting dat tegenacties alleen maar meer publiciteit voor de anti-bont-beweging zou genereren. In een emotioneel geladen discussie, zoals het nertsendebat, is het volgens Knoop echter van groot belang als eerste partij het debat aan te gaan om zo de gunst van de publieke opinie te winnen, aangezien de burger meestal maar één keer een bepaald standpunt inneemt en daar zelden nog op terugkomt.

Doordat de sector verzuimde een krachtig tegengeluid te laten horen, verspeelde zij de mogelijkheid om de publieke opinie in haar voordeel te beïnvloeden. De anti-bont-beweging profiteerde hiervan en de publieke opinie werd dan ook grotendeels door haar campagnes bepaald. Het gebrek aan kennis van public relations en openheid brak de sector op aan het begin van de jaren negentig. Volgens de voorzitter van het Nederlands Bontinstituut Ron Haarmans is de sector slachtoffer geworden van zijn eigen passiviteit. De sector poogde het tij te keren door te starten met intensieve voorlichtingscampagnes, waarbij de deuren van de pelsdierenhouderijen letterlijk werden geopend. Hierdoor kon het publiek zelf ervaren onder

¹³⁷ http://www.bontwijzer.nl/business_news/documenten/fw05.pdf (31/1/2011).

welke omstandigheden pelsdieren werden gehouden. De campagne leek echter te laat te komen, want ook de media bleken al een hun posities te hebben ingenomen.¹³⁸ De pelsdierhouderij zou nooit een politiek issue zijn geworden als er geen maatschappelijk draagvlak had bestaan voor een verbod op bont. Doordat de bontsector niet tijdig en adequaat heeft gereageerd op de eerste bontprotesten is dit draagvlak onnodig en gestaag gegroeid en raakte de pelsdierhouderij in de problemen.

Volgens Van Schendelen begint de uitvoering van PAM met een interne analyse van de eigen organisatie, waarbij gelet wordt op het eigen lobbypotentieel en vervolgens op de gewenste lobbyagenda. Zoals gezegd was van PAM nog weinig sprake bij de NFE toen in de jaren tachtig het anti-bont-sentiment sterk kwam opzetten in de Nederlandse maatschappij. De pelsdierhouders waren hierdoor verrast en lieten daarom niet tijdig en adequaat een tegengeluid horen, waardoor de sector ternauwernood een verbod wist te ontlopen.

Gelet op het lobbypotentieel van de NFE kan worden gesteld dat de organisatie niet voldeed aan de randvoorwaarden die noodzakelijk zijn voor het voeren van PAM. Er was geen sprake van een voldoende mate van interne cohesie. De NFE verzocht zijn leden weliswaar om een meer assertieve houding aan te nemen in de discussie maar verzuimde op dat moment voor heel de sector te spreken, waardoor een eenduidige, krachtige contra-argumentatie ontbrak. Ten aanzien van de kennis van de publieke omgeving kan ook geconcludeerd worden dat de NFE niet goed was voorbereid. Ze verwachtte dat de maatschappij ontvankelijk was voor een redelijke contra-argumentatie, maar doordat haar contracampagne zo laat op gang kwam, had het merendeel van de maatschappij al een mening over de pelsdierhouderij geventileerd, aangezien Bont voor Dieren een niet aflatende campagne voerde tegen bont. Door deze campagne werd de pelsdierhouderij in één adem genoemd met de zeehondenjacht in Alaska en kwam de sector nauwelijks meer van dat stigma af. De NFE werkte dan wel nauw samen met de overheid aan een welzijnsonderzoek voor de gehouden dieren, maar wist hiervan niet te profiteren in het debat. De NFE ging er mede door deze samenwerking van uit dat de overheid niet ontvankelijk zou zijn voor de argumentatie van de anti-bont-beweging. Maar doordat de maatschappelijke onrust rondom bont niet verstomde, waren verschillende politieke partijen bereid de actievoerders een luisterend oor te bieden.¹³⁹

Naast de randvoorwaarden speelt een evaluatie van de sterke en zwakke punten van de organisatie een belangrijke rol in het voeren van PAM. Uit deze evaluatie blijkt dat de NFE

¹³⁸ Knoop, Een nerts, 53-60.

¹³⁹ Knoop, Een nerts, 60-70.

namens alles pelsdierhouders in staat zou moeten zijn om een krachtig betoog te voeren, dat op expertise en wetenschappelijke argumentatie is gestoeld. Doordat de NFE weinig ervaring heeft met het voeren van PAM en ze niet tijdig en adequaat op het anti-bont-protest heeft gereageerd, weet ze de publieke opinie tegen zich. Voorts verliest de rationele argumentatie van de NFE het van de emotionele argumentatie van Bont voor Dieren, waardoor de NFE het debat nauwelijks tot niet in haar voordeel kan beslissen. De bontsector is maar een kleine bedrijfstak binnen de landbouw, waardoor ze niet noodzakelijk is voor de Nederlandse economie. Hierdoor is het voor de politiek makkelijker om de pelsdierhouderij te verbieden.¹⁴⁰

Hoewel het lobbypotentieel van de NFE niet goed op orde was, wil ik toch de lobbyagenda voor haar vaststellen. De verlangens van de NFE in deze mogen duidelijk zijn. Zij wil dat het voortbestaan van de pelsdierhouderij op basis van het Plan van Aanpak wordt gewaarborgd.

Na de interne analyse van de NFE te hebben afgerond, wil ik me nu specifiek richten op de publieke omgeving waarin zij verkeert, waarbij ik de arena-analyse hanteer. Deze bestaat uit de drie ingrediënten: actoren, issues en tijd.

Als ik de actoren-analyse uitvoer op de NFE komen verschillende stakeholders naar voren die van invloed kunnen zijn op de besluitvorming rond een verbod op de pelsdierhouderij. Hierbij zijn de volgende drie aandachtspunten van belang. Ten eerste moeten de meest relevante actoren worden geïnventariseerd. Na deze inventarisatie dienen deze actoren verder gespecificeerd te worden, om vervolgens onderzocht te worden op hun lobbymogelijkheden en lobbyagenda. Op deze wijze kunnen stakeholders bij elke kwestie tot enkele clusters worden geaggregeerd. Inzake het nertsendebat in de periode 1991-1998 zijn de belangrijkste stakeholders: de NFE als belangenbehartiger van de pelsdierhouderij; de Kabinetten Lubbers III en Kok I; de politieke partijen in de Tweede Kamer; de Stichting Bont voor Dieren als grootste tegenstander van de pelsdierhouderij; landbouworganisaties als LTO Nederland die opkomen voor de agrarische sector; en tenslotte de media die het bontdebat in beeld brengen.¹⁴¹

Nadat alle actoren in kaart zijn gebracht, start de issueanalyse, oftewel het verdere onderzoek naar de aanwezige verlangens en ergernissen van de verschillende stakeholders die op aggregatieniveau overblijven en waar de daadwerkelijke lobby zich op richt. In het nertsendebat in de periode 1991 tot aan 1998 draait het om het al dan niet verbieden van de

¹⁴⁰ Zie Schema 6.2 in de bijlage.

¹⁴¹ Zie Schema 6.3 in de bijlage.

pelsdierhouderij. De NFE is logischerwijs tegen, net als andere landbouworganisaties. Bont voor Dieren, als grootste tegenstrever van de bontsector, is daar vanzelfsprekend voor. Ook de media lijken, gezien de veelvuldige, positieve berichtgeving over ludieke anti-bont-acties, haar kant te kiezen.¹⁴² De andere actoren zijn echter verdeeld. Het kabinet-Lubbers III wil zich nog niet uitspreken over een mogelijk verbod op de pelsdierhouderij, aangezien zij de resultaten van het onderzoek van Wiepkema af wil wachten. Het daarop volgende kabinet-Kok I is verdeeld over de kwestie. De regeringspartijen PvdA en D66 zijn grotendeels voor een verbod op de pelsdierhouderij, terwijl de VVD en haar minister van LNV, Van Aartsen tegen een mogelijk verbod zijn.¹⁴³ Ook de Tweede Kamer is verdeeld. In de periode 1989 tot aan 1994 is er geen meerderheid te vinden voor een verbod op de pelsdierhouderij, temeer omdat een groot gedeelte van de partijen wil wachten op het onderzoek van Wiepkema.¹⁴⁴

In de nieuwe Kamersamenstelling van 1994 tot aan 1998 zijn er veel meer voorstanders voor een fokverbod te vinden. Zoals eerder aangegeven weet de motie-Huys, die het doel heeft een verbod op de pelsdierhouderij af te dwingen, net geen Kamermeerderheid te behalen. De motie Van der Vlies die het voortbestaan van de pelsdierhouderij garandeert, mits verregaande welzijnsverbeteringen zoals beschreven in het rapport van Wiepkema worden doorgevoerd, wordt daarentegen wel met algehele stemmen aangenomen. Dit komt doordat de aangekondigde welzijnsverbeteringen voor alle tegenstanders een next-best-oplossing zijn.¹⁴⁵

Het laatste onderdeel van de arena-analyse richt zich op de dynamiek van de publieke omgeving. Dit kan weergegeven worden in een tijdsyclus van een dossier. Deze cyclus begint met het ontstaan van een maatschappelijk probleem, waardoor er grote publieke belangstelling ontstaat. De tijdsyclus van het nertsendebat begint met de verspreiding van de beelden van de zeehondenjacht in Alaska, door Greenpeace aan het einde van de jaren zeventig. Hierdoor ontstaat gedurende de jaren tachtig binnen de Nederlandse samenleving een sterk anti-bont-sentiment. De anti-bont-beweging voedt dit sentiment door felle, ludieke campagnes tegen de bontsector. Aangezien de NFE verzuimt bijtijds een contracampagne op te zetten weet zij de publieke opinie tegen zich gekeerd. Daarbij gaat de sector er van uit dat de politiek niet vatbaar is voor de argumentatie van Bont voor Dieren, maar het tegendeel blijkt bij het debat over de aanname van de GWWD in april 1991, als verschillende politieke partijen zich uitspreken over de pelsdierhouderij. De NFE weet zich dus geconfronteerd met

¹⁴² Knoop, *Een nerts*, 53-60.

¹⁴³ Knoop, *Een nerts*, 79-82.

¹⁴⁴ Handelingen Tweede Kamer 1990-1991, 17 april 1991.

¹⁴⁵ Handelingen Tweede Kamer 1994-1995, 9 februari 1995.

een politiek probleem, maar vertrouwt op de overheid. De sector heeft immers in samenwerking met het ministerie van LNV een welzijnsonderzoek bekostigd, waarvan de conclusies in haar voordeel spreken. De nerts kan met enkele kleine aanpassingen goed gehouden worden. In de volgende fase van politieke besluitvorming voert ze dan ook weinig actie, in tegenstelling tot Bont voor Dieren die er toe besluit een niet aflatende campagne te voeren om de parlementariërs te bewegen in te stemmen met een verbod op de pelsdierhouderij. Haar inspanningen ten spijt weet de motie-Huys het niet te halen en lijkt de pelsdierhouderij gered, in het bijzonder wanneer de motie-Van der Vlies wel unaniem door de Tweede Kamer wordt aangenomen. In de volgende fasen wanneer deze besluitvorming wordt toegepast en gecontroleerd, komt de NFE in actie. Ze verwerkt de aanbevelingen van Wiepkema tot het PvA dat voorziet in een aantal fasen om het welzijn van de nertsen te optimaliseren. Het PvA werd op 8 oktober 1996 goedgekeurd door de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, waardoor de NFE kon starten met de uitvoer van het PvA.¹⁴⁶

Nu de publieke omgeving van de NFE in kaart is gebracht, wil ik me concentreren op de daadwerkelijk gebruikte lobbymethoden en technieken in de periode 1991 tot aan 1998. Zoals eerder aangegeven stond het PAM van de bontsector nog in de kinderschoenen op het moment dat het anti-bont-sentiment sterk opkwam in de maatschappij. Na in de jaren tachtig veel imagoschade te hebben opgelopen, kwam uiteindelijk toch geleidelijk een contra-argumentatie op gang. In zijn boek *Lobbyen in Nederland* verdeelt Van Schendelen het lobbyen in directe methoden, indirecte methoden en invloedstechnieken. Gelet op de NFE kunnen de volgende directe lobbymethoden worden geconstateerd. Ten eerste, persoonlijk contact met overheidsfunctionarissen. De NFE komt medio jaren tachtig met de overheid overeen om gezamenlijk een onderzoek naar de dieren in de pelsdierhouderij te financieren. Gedurende deze contacten liggen er kansen om overheidsfunctionarissen op informele wijze te benaderen. Mede door deze samenwerking voelde de NFE zich gesteund in haar activiteiten en waande zij zich veilig toen het anti-bont-sentiment opkwam in de Nederlandse maatschappij.¹⁴⁷ Dit bleek echter vals hoop want een fokverbod bleef de sector boven het hoofd hangen, hetgeen leidt tot een tweede directe methode die de NFE heeft gehanteerd, namelijk de demonstratie. In aanloop naar de behandeling van het besluit van minister Van Aartsen om de nertsenhouderij doorgang te verlenen in de vaste Kamercommissie voor Landbouw, laat de NFE voor het eerst op grote schaal van zich horen. Ruim 200

¹⁴⁶ Zie Schema 6.4 in de bijlage.

¹⁴⁷ H.Knoop, *Een nerts*, 47 en 53-55.

pelsdierhouders komen op 2 februari 1995 in 's-Gravenhage bijeen om hun zaak te bepleiten.¹⁴⁸

Op het gebied van de indirecte methoden beroept de NFE zich voornamelijk op de wetenschap en met name op het rapport van Wiepkema die het welzijn van gehouden pelsdieren in Nederland heeft onderzocht. Zijn conclusies zijn dan ook gunstig voor de NFE en deze worden in het PvA overgenomen om tot een vergelijk met de overheid te komen ten aanzien van de pelsdierhouderij.¹⁴⁹

Op het gebied van invloedstechnieken maakt de NFE in een later stadium van het nertsendebat in deze periode gebruik van zelfregulering. Ze schrijft naar aanleiding van het rapport van Wiepkema een eigen PVA, waarin de nodige welzijnsinvesteringen voor de gehouden nertsen worden opgenomen. Door dit PvA hoopt de NFE de overheid tegemoet te komen en een verbod op de sector af te wenden. Voorts wordt de eigen achterban gemobiliseerd om een meer assertieve houding aan te nemen in de discussie over de bontsector en wordt deze gevraagd om aan de investeringseisen van het PvA te voldoen.¹⁵⁰

Door deze 'nieuwe' kans die de NFE werd geboden, leek meteen een nieuw elan te ontstaan. Dit komt tot uiting in een artikel uit dagblad *Trouw* van 29 augustus 1996, waarin wordt bericht over een kort geding dat de NFE voert tegen Bont voor Dieren. De federatie eist daarin een rectificatie van de negatieve beeldvorming die de Bont voor Dieren van pelsdierenfokkers geeft in de media. In het artikel komt de nertsenhouder Theo Willemsen aan het woord die het standpunt van de NFE verwoordt. Hij stelt dat: "Dierenbeschermers moeten maar eens ophouden de nertsfokkerij steeds weer in een kwaad daglicht te stellen. Dat negatieve imago van dierenbeulen past volgens hem niet meer in deze tijd: nertsen worden op zijn bedrijf volgens de regels gefokt. De golf van kritiek op onze branche is wat geluwd, zeker nadat de Tweede Kamer vorig jaar vaststelde, dat de nertsfokkerij met de nodige aanpassingen toelaatbaar is. Wij hebben ons positief opgesteld - we moesten wel - en hebben meegewerkt aan een plan van aanpak voor de nertsfokkerij. Wij investeren daarvoor fors, zonder dat we daar inkomsten voor terugzien." Daarbij vindt Willemsen het plan van aanpak een goed initiatief, "omdat het veel meer openheid in de branche brengt. Ieder kan bij hem komen kijken, ook dierenbeschermers, als ze zijn hokken maar niet openzetten. Ik wil nog best hun uitgangspunt respecteren, dat dieren er niet zijn voor het menselijk welzijn, maar in de natuur of een natuurpark thuishoren. Als ze consequent zijn, eten ze ook geen vlees en

¹⁴⁸ http://archief.nrc.nl/index.php/1995/Februari/2/*03/ .(20-5-2011).

¹⁴⁹ P.R. Wiepkema, 'Advies omtrent het houden van nertsen' (Wageningen 1994) 1-8.

¹⁵⁰ http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_Plan%20van%20Aanpak%20nertsenhouderij.pdf .(20-5-2011).

dragen ze ook geen schoenen van leer. Het feit dat wij al op voorhand investeren, zegt toch al genoeg over onze intentie.”¹⁵¹ Het relaas van pelsdierhouder Willemsen vat in essentie het gehele nertsendebat in de periode 1991-1998 samen. De pelsdierhouderij was voorheen te gesloten. Ze reageerde nauwelijks op de aanzwellende kritiek die opkwam in de Nederlandse maatschappij, waardoor ze een politiek issue werd. Er moest eerst een dreigend fokverbod aan te pas komen alvorens de NFE meer openheid van zaken gaf en in de openbaarheid trad om samen met de overheid te werken aan een vernieuwde pelsdierhouderij waar het welzijn van de nertsen werd gewaarborgd.

6.4. Analyse van het PAM van de NFE in de periode 1999-2004

Begin jaren negentig deed de NFE nog weinig aan PAM, maar na het ternauwernood afgewende fokverbod op de pelsdierhouderij in 1995, gaat de organisatie zich steeds meer op dat terrein toeleggen. Zo wordt communicatieadviseur Hans Knoop in de arm genomen om haar PA-beleid in goede banen te leiden en vooral om de politici in 's-Gravenhage te informeren over de huidige, positieve ontwikkelingen in de nertsenhoudery. Knoop beschikt daarbij over ingangen waar de NFE zelf niet zo makkelijk kan komen, met name buiten de landbouw, bij de omroepen en de politiek.¹⁵² De NFE probeert ook kordaat te reageren op de acties van Bont voor Dieren. Zo geeft de NFE, in navolging van Bont voor Dieren die een eerdere enquête hadden gedaan, het NIPO de opdracht een onderzoek te doen onder volwassen Nederlanders om zo te toetsen wat zij weten van de nertsenhoudery en hoe zij daar tegen overstaan. Uit dit onderzoek blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders niks tegen de nertsenhoudery heeft, mits de dieren maar goed behandeld worden.¹⁵³ De NFE begint de media ook steeds meer als spreekbuis in te zetten. Dit wordt geïllustreerd door NFE-secretaris Wim Verhagen. Hij reageert meermaals in verschillende landelijke dagbladen op de kritiek dat er nog steeds sprake is van stereotype gedragingen bij de gehouden nertsen. Op deze wijze probeert hij in tegenstelling tot vroegere jaren de tegenstanders van de sector op voorhand de wind uit de zeilen te nemen en niet meer achteraf te reageren als de NFE schade is berokkent.¹⁵⁴

Voorts werkt de NFE gestaag aan de in het PvA opgenomen welzijnsverbeteringen voor de gehouden nertsen. Deze investeringen blijken succesvol te zijn en de sector gaat er

¹⁵¹ http://www.trouw.nl/krantenarchief/1996/08/29/2601662/Negatief_imago_nertsfokkers_past_niet_meer_.html (10-02-2011).

¹⁵² <http://radio.tros.nl/?page=detail&p=3973&type=uitzending&col=right&userPage=39> (25-2-2011).

¹⁵³ http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_NIPO28april1999samenvatting.pdf (25-2-2011).

¹⁵⁴ W. Verhagen, “Staartzuigen is geen stoornis”, in *Trouw* (10-6-1999).

vanuit dat ze door mag gaan met haar activiteiten. De NFE wordt dan ook verrast door de motie van het Kamerlid Swildens-Rozendaal en de daaropvolgende actie van minister Brinkhorst die aan een wetsvoorstel gaat werken om de sector te verbieden.¹⁵⁵

Indien de NFE aan een interne analyse wordt onderworpen valt het op dat er op het gebied van PAM grote progressie is geboekt. Gelet op het toenmalige lobbypotentieel van de NFE kan worden geconcludeerd dat de interne cohesie in orde is. De NFE spreekt in principe voor heel de sector en in verscheidene media komen individuele nertsenhouders aan het woord die deze boodschap verkondigen. Er lijken afdoende financiële middelen beschikbaar bij de NFE om een gedegen PAM te kunnen voeren. De NFE probeert actief meer expertise van haar publieke omgeving te verkrijgen door gebruik te maken van de diensten van Knoop en door het uitvoeren van opinieonderzoek naar de houding van de Nederlandse bevolking ten aanzien van haar sectoractiviteiten.

Deze actieve houding ten spijt, werd de NFE verrast door de ommeezwaai van Brinkhorst die de sector bijna de kop kostte. Gelet op de sterke en zwakke punten van de NFE is er in deze periode ook een aantal wijzigingen geweest. Uit deze evaluatie blijkt dat de NFE namens alle pelsdierhouders in staat zou moeten zijn om een krachtig betoog te voeren, dat op expertise en wetenschappelijke argumentatie is gestoeld. De NFE heeft op het gebied van PAM meer ervaring in huis dan in de vorige periode. Ze maakt hier dan ook actief gebruik van. De publieke opinie is echter moeilijk te beïnvloeden, aangezien haar rationele argumentatie moeilijk opgewassen blijkt tegen het relaas van Bont voor Dieren die zich door haar ludieke acties nog beter in de schijnwerpers weet. Doordat de tegenstanders van de sector in 1999 een meerderheid lijken te hebben in de Tweede Kamer zit de NFE in de gevarenzone. Temeer omdat de regering die in eerste instantie de sector steunde een draai maakt en zich laat leiden door de wens van het parlement om een verbod op de pelsdierhouderij uit te vaardigen. Dat de bontsector maar een kleine bedrijfstak is die, om politiek te scoren, makkelijk op te heffen is, helpt de NFE niet in haar strijd om het voortbestaan van de pelsdierhouderij.¹⁵⁶

Het lobbypotentieel van de NFE is een stuk verbeterd ten aanzien van vorige periode. De lobbyagenda van de NFE blijft vrijwel ongewijzigd. Ze wil een beter imago verwerven onder de Nederlandse bevolking en daarbij wil ze dat het voortbestaan van de pelsdierhouderij op basis van het PvA wordt gewaarborgd.

¹⁵⁵ Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610.

¹⁵⁶ Zie Schema 6.5 in de bijlage.

Na de interne analyse van de NFE volgt het onderzoek naar haar publieke omgeving. Hierbij maak ik gebruik van de arena-analyse, welke bestaat uit de drie ingrediënten: actoren, issues en tijd. Inzake het nertsendebat in de periode 1999-2004 zijn dit de belangrijkste actoren: de NFE als vertegenwoordiger van de pelsdierhouderij in Nederland; de kabinetten Kok II en Balkenende I; de politieke partijen in het parlement; de Stichting Bont voor Dieren als grootste opponent van de bontsector; landbouworganisaties als de PVE en LTO Nederland die opkomen voor de agrarische sector; en tenslotte de verschillende media die de ontwikkelingen in het nertsendebat op de voet volgen.¹⁵⁷

Na alle actoren in kaart te hebben gebracht, worden deze onderworpen aan een issue-analyse. Ook in het nertsendebat in de periode 1999 tot aan 2004 draait het om het al dan niet verbieden van de pelsdierhouderij. De NFE is logischerwijs tegen, net als andere landbouworganisaties. Bont voor Dieren is daar vanzelfsprekend voor en ook de media lijken nog haar kant te kiezen. De andere actoren zijn echter verdeeld. Het Kabinet-Kok II leek in eerste instantie op de hand van de pelsdierhouders te zijn. Minister Apotheker liet immers weten tevreden te zijn over de welzijnsverbeteringen die optraden door de invoer van het PvA.¹⁵⁸ Toen Apotheker opstapte en werd opgevolgd door zijn partijgenoot Brinkhorst veranderde dit. Brinkhorst gaf in beginsel weliswaar aan het beleid van zijn voorganger te willen voorzetten, maar tijdens het Kamerdebat over de voortgang in de nertsenhoudery draaide hij en liet hij zich leiden door de wens van het parlement en startte een onderzoek naar de mogelijkheden om de pelsdierhouderij in Nederland te verbieden.¹⁵⁹

Toen het Kabinet-Balkenende I aantrad was de situatie weer gewijzigd. De nieuw aangetreden minister van LNV Veerman besloot het wetsvoorstel van Brinkhorst direct in te trekken en besloot de dialoog met de NFE weer op te starten om zo tot een pelsdierhouderij te komen waarin het welzijn van de nerts geregeld was.¹⁶⁰

In de periode 1994-1998 ontstond er een Kamermeerderheid die de pelsdierhouderij in Nederland wilde verbieden. Een motie van het lid Swildens-Rozendaal werd dan ook aangenomen. Tot een verbod zou het echter nooit komen, want na de Tweede Kamerverkiezingen in mei 2002 was er sprake van een politieke aardverschuiving door de opkomst van de LPF. Hierdoor was een ruime Kamermeerderheid ineens tegen een verbod op de pelsdierhouderij. De sector kreeg hierdoor weer groen licht om door te gaan met haar activiteiten.

¹⁵⁷ Zie Schema 6.6 in de bijlage.

¹⁵⁸ Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuur en Visserij (3-2-1999).

¹⁵⁹ Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610.

¹⁶⁰ Knoop, *Een nerts*, 122-127.

De tijdsyclus van dit nertsendebat begint wederom met een anti-bont-sentiment dat in de Nederlandse samenleving leeft. De NFE reageert ditmaal wel direct op deze heersende gevoelens door opinieonderzoeken uit te laten voeren en direct te reageren op de campagnes van Bont voor Dieren. Desondanks ontstaat er nu ook weer een politiek probleem, aangezien een meerderheid van de Tweede Kamer tegen het bedrijfsmatig houden van nertsen voor de bontproductie is. Hoewel de NFE veel vertrouwen heeft in de overheid, aangezien ze op goede voet met haar samenwerkt en van minister Apotheker daarbij de bevestiging heeft ontvangen dat het dierenwelzijn van de nertsen door de invoer het PvA sterk verbeterd is, raakt ze toch in de problemen. Tijdens het Kamerdebat over de bespreking van het PvA wordt aan het dierenwelzijn voorbij gegaan en weet de NFE zich geconfronteerd met een ethische argumentatie tegen het houden van nertsen. Hieruit komt de motie Swildens-Rozendaal uit voort die er toe leidt dat minister Brinkhorst aan de slag gaat met een wet om het bedrijfsmatig houden van nertsen in Nederland te verbieden. De NFE komt hier tegen in het geweer samen met LTO Nederland en voert actief campagne waarbij de media als spreekbuis worden gehanteerd. De NFE dreigt hierin de staat voor de rechter te slepen als ze haar plannen doorzet. Het wetsvoorstel van Brinkhorst zou nooit ten uitvoer worden gebracht door de voortijdige val van het Kabinet-Kok II. Door de grote verkiezingsoverwinning van de LPF ontstaat een Kabinet van voorstanders van de nertsenhoudery. De nieuw aangetreden minister Veerman veegt de plannen van Brinkhorst resoluut van tafel en zoekt vervolgens weer de dialoog met de NFE. Zo ontstaat weer een goede samenwerking tussen beide partijen en dit leidt tot de *Verordening welzijnsnormen nertsen* welke sinds 2003 van kracht is.¹⁶¹

De NFE besloot in de tweede helft van de jaren negentig te investeren in PAM om op deze wijze tegenstanders op voorhand de wind uit de zeilen te kunnen nemen en niet als in het vorige nertsendebat achter de feiten aan te lopen. Gelet op de periode 1999 tot 2004 kunnen de volgende directe lobbymethoden worden geconstateerd. Op de eerste plaats het persoonlijk contact met overheidsfunctionarissen. De NFE werkt in 1999 aan het PvA en onderhoudt dan goed contact met minister Apotheker omtrent de uitvoer van welzijnsinvesteringen op de nertsenhoudery. Dit goede contact ten spijt, komt Apothekers opvolger Brinkhorst toch met plannen om de nertsenhoudery te verbieden in Nederland. Nadat een nieuwe wind door 's-Gravenhage waait en minister Veerman op landbouw komt ontstaat er toch weer een dialoog tussen de overheid en de NFE. De NFE komt vervolgens met de overheid overeen om verschillende welzijnsinvesteringen onder te brengen in de PPE Verordening welzijnsnormen

¹⁶¹ Zie Schema 6.7 in de bijlage.

nertsen. Door deze samenwerking kan de NFE zich verzekerd voelen van een betrouwbare overheid die niet om de paar jaar van gedachten wisselt en dat de pelsdierhouders daarbij recht hebben op duidelijkheid. Voorts mag van de overheid worden verwacht dat zij de sector steunt in haar welzijnsverbeteringen en dat bij een eventueel, toekomstig beleid om de pelsdierenhouderij alsnog te verbieden, ruimhartige, financiële compensatie zal worden toegekend.¹⁶²

Op het gebied van de indirecte methoden beroept de NFE zich in de eerste plaats op de wetenschap en dan met name op het rapport van Wiepkema die het welzijn van gehouden pelsdieren in Nederland heeft onderzocht. Zijn conclusies zijn dan ook gunstig voor de NFE. Op het moment dat debat niet meer over het dierenwelzijn ging, maar over ethiek kwam de NFE toch in de problemen en dreigde wederom een verbod.¹⁶³ De NFE probeerde via haar lobbyadviseur Hans Knoop nog wel openingen te vinden in politiek 's-Gravenhage, maar wist een Kamermeerderheid tegen de pelsdierhouderij tegenover zich. De NFE zocht daarom de media om het onrecht dat in haar ogen de sector werd aangedaan aan de kaak te stellen. Zoals blijkt uit een interview met nertsenhouder Dirk Uitbeijerse in dagblad *Trouw*. Uitbeijerse verklaart hierin: “De Tweede Kamer heeft twee onderzoeken laten doen naar het welzijn van de nertsen. Alles bleek in orde. Maar die politici schuiven nu alle onderzoeken aan de kant en roepen maar wat. Het gaat om emoties, om gevoelens van mensen die er geen bal van weten. Ze kunnen ons niet pakken op welzijn en dus doen ze het maar zo. Maar waar ligt de grens? Als bont niet mag, moeten ze ook het fokken van dikbillen verbieden. En als ik niet mag fokken, moeten ze ook het dragen van bont verbieden.”¹⁶⁴ Hij blijkt zich ondanks het liggende voorstel nog niet al teveel zorgen te maken om de nabije toekomst. “Voorlopig blijft de nertsenfokkerij gewoon overeind, meent Uitbeijerse. 'Er zijn gewoonweg geen wettelijke gronden om het te verbieden. En als we in Nederland zover zouden zijn, dan moet het nog aan de Europese wetgeving getoetst worden. Ik laat me niet opjagen, want dat is juist hun bedoeling. We zullen ons verdedigen tot de laatste pels.”¹⁶⁵ De NFE maakt daarnaast gebruik van de media om te dreigen met gerechtelijke stappen indien Brinkhorst zijn plannen wil doorzetten. De pelsdierhouders willen op zijn minst een ruimhartige financiële compensatie tegemoet zien bij een mogelijk verbod en anders dreigen ze te zullen doorprocederen tot aan het Europese Hof.¹⁶⁶

¹⁶² Gebaseerd op een interview met Wim Verhagen, directeur NFE op 30-6-2010.

¹⁶³ P.R. Wiepkema, ‘Advies omtrent het houden van nertsen’ (Wageningen 1994) 1-8.

¹⁶⁴ H. Butijn, ““We verdedigen ons tot de laatste pels”; Nertsenfokkerij”, in *Trouw* (28-3-2000).

¹⁶⁵ H. Butijn, ““We verdedigen ons tot de laatste pels”; Nertsenfokkerij”, in *Trouw* (28-3-2000).

¹⁶⁶ Andre Lammerse, ““Nerts ziet er leuk uit, dat is ons probleem””, in *De Volkskrant* (5-7-1999).

Op het gebied van invloedstechnieken maakt de NFE gebruik van zelfregulering. Ze schrijft op basis van het rapport van Wiepkema samen met het PVE de *Verordening welzijnsnormen nertsen*, waarin de nodige welzijnsinvesteringen voor de gehouden nertsen wordt opgenomen. Hiermee hoopt de NFE de overheid tegemoet te komen en een verbod op de sector definitief af te wenden.¹⁶⁷ In het nertsendebat doet de NFE aan coalitievorming. Ze trekt samen op met land- en tuinbouworganisatie LTO Nederland om een fokverbod tegen te gaan. Hierbij maken beide partijen gebruik van issueverbreding, aangezien het verbod op de pelsdierhouderij op ethische gronden een precedent kan scheppen voor andere landbouwsectoren in de toekomst.¹⁶⁸ Voorts wordt de eigen achterban gemobiliseerd om een meer assertieve houding aan te nemen in de discussie over de bontsector. Hierdoor komt een aantal pelsdierhouders in verscheidene kranten aan het woord en delen zij hun visie over de ontwikkelingen in de pelsdierhouderij. Ook zorgen de individuele pelsdierhouders dat de afspraken van de NFE met de overheid ten aanzien van de welzijnsinvesteringen van het PPE worden nagekomen.

Tenslotte voert de NFE in tegenstelling tot de voorgaande periode nu een actief PAM om haar imago te verbeteren. Dit komt tot uiting door de indiensttreding van communicatieadviseur Hans Knoop die het PA-beleid van de NFE in goede banen tracht te leiden en daarbij politici en media informeert over de huidige, positieve ontwikkelingen in de nertsenhouders. De nertsenhouders proberen ook meer openheid van zaken te geven en openen letterlijk de deuren van de nertsenhouders voor het publiek. Eenieder die interesse heeft kan een rondleiding krijgen bij een nertsenhouders in de buurt. In deze periode lijkt bont na lange tijd weer aan populariteit te winnen. Het wordt steeds meer opgenomen in collecties van modehuizen. Dit komt mede doordat topcouturiers als Victor&Rolf bont veelvuldig gebruiken in hun creaties.¹⁶⁹

6.4. Analyse van het PAM van de NFE in de periode 2006-Heden.

De NFE had alle reden om positief de toekomst positief tegemoet te zien. De organisatie had harde afspraken gemaakt met de overheid om de voortzetting van haar bedrijfsvoering te garanderen. Hierdoor werd weer veel geïnvesteerd door de pelsdierhouders om aan de welzijnsinvesteringen volgens de VWN te voldoen en durfde een groot aantal ondernemers hun bedrijven uit te breiden om zo de kosten van de welzijnsinvesteringen beter te kunnen

¹⁶⁷ [http://www.pve.nl/wdocs/dbedrijfsnet/up1/Zuxubhfk_INT_Vo_welzijnsnorm_nerts_2003 t-m_wijz_dienstenrichtlijn_2009.doc-2010224143301.pdf](http://www.pve.nl/wdocs/dbedrijfsnet/up1/Zuxubhfk_INT_Vo_welzijnsnorm_nerts_2003_t-m_wijz_dienstenrichtlijn_2009.doc-2010224143301.pdf) (15-5-2011).

¹⁶⁸ <http://edepot.wur.nl/161016> (15-5-2011).

¹⁶⁹ ‘Bont wordt weer populair bij modeontwerpers’ in *Trouw* (30-11-1999).

dekken. Het aantal geproduceerde pelzen steeg hierdoor in Nederland met ruim een half miljoen naar 4 miljoen vellen.¹⁷⁰ De bontverkoop zat dus in de lift. Mede door de opkomst van nieuwe markten als China en Rusland steeg de afzet van bont wereldwijd, waarbij de prijzen van een nertsenspel jaarlijks stegen. Ook in Nederland begon bont aan populariteit te winnen. Dit kwam mede doordat de keur van de Nederlandse topontwerpers bont ruimschoots opnam in zijn collectie. De bontsector kwam tegemoet aan deze trend door de oprichting van FURLab, een hedendaags bontatelier waar jonge ontwerpers kunnen werken met bont voor toepassingen op mode en interieur. Deze nieuwe toepassingen van bont kregen in het vervolg het label duurzaam omgehangen, aangezien het een product is dat in tegenstelling tot andere textielsoorten makkelijk twintig jaar meegaat.¹⁷¹

Voorts voerde de NFE een actief PAM om een beter imago te verwerven onder de Nederlandse bevolking. Via opiniepeiler Maurice de Hond probeerde de organisatie informatie in te winnen over de houding van de Nederlandse burger tegen bont. Hieruit bleek dat deze slecht op de hoogte was van de ontwikkelingen in de pelsdierhouderij en dat het een merendeel van de bevolking in principe niet uitmaakt om welke reden een dier gehouden wordt, mits het maar goed wordt behandeld.¹⁷² Het was voor de NFE dus zaak om de burger goed voor te lichten over haar werkzaamheden. Om dat te kunnen bewerkstelligen was het voor de sector zaak om zoveel mogelijk openheid van zaken te geven. Daarom kwam een website met alle relevante informatie omtrent de nertsenshouderij. Hierop kunnen geïnteresseerden lespakketten aanvragen voor scholen, rondleidingen krijgen op nertsenshouderijen en toegang krijgen tot het persarchief van de NFE.

Ondanks alle initiatieven en successen eindigt de betreffende rust rondom de sector al na drie jaar als op 4 oktober 2006 het SP-Kamerlid Krista van Velzen een nieuw initiatiefwetsvoorstel indient om de nertsensfokkerij in Nederland te verbieden. Van Velzen richt zich in haar voorstel op het ethische vraagstuk of het productiedoel bont de nertsensfok rechtvaardigt. Zij ziet bont als luxeproduct en zodoende mogen nertsens anders dan dieren in de voedingsindustrie niet gehouden worden.¹⁷³ In haar wetsvoorstel wil Van Velzen de Nederlandse nertsensfokkerijen na een overgangstermijn van tien jaar sluiten en stuurt ze hierbij aan op een geleidelijke uitkoop van de sector.¹⁷⁴ Als gevolg van het

¹⁷⁰ <http://www.novativ.nl/page/detail/uitzendingen/5133/Aantal+nertsfokkerijen%2C+vijs+jaar+na+Fortuyn%2C+gegroeid> (14-3-2011).

¹⁷¹ <http://www.furlab.nl/> (15-3-2011).

¹⁷² http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/31_Opinieonderzoek%20Maurice%20de%20Hond%20bevestigd.pdf (15-3-2011).

¹⁷³ Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 3, Tweede Kamer 1-2.

¹⁷⁴ Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 2, Tweede Kamer) 1-5.

initiatiefwetsvoorstel verzoekt het ministerie van LNV in 2007 aan het Landbouw Economisch Instituut (LEI) te vragen om te verkennen wat de economische consequenties zijn die een sanering van de nertsenfokkerij in Nederland met zich meebrengen. De NFE reageert meteen furieus op het voorstel en bij monde van haar nieuwe ambassadeur oud-Tweede Kamerlid Gert-Jan Oplaat laat zij weten dat een mogelijk verbod voor de sector absoluut onbespreekbaar is en dat dit de belastingbetaler veel geld zal kosten.¹⁷⁵

Ook NFE-voorzitter Wim Verhagen laat van zich horen. In een uitzending van het televisieprogramma *NOVA* gaat hij het debat aan met de initiatiefneemster Van Velzen. Hij geeft aan niets te zien in een verbod, aangezien de nertsenhouders in Nederland toonaangevend is en vooruitloopt op het gebied van dierenwelzijn. Daarbij geeft hij aan dat in zijn optiek het productiedoel van het dier er niet toe doet, mits het goed behandeld wordt. Van Velzen blijft bij haar uitgangspunt en oppert dat de sector het beste nu maar goed financieel uitgekocht kan worden.¹⁷⁶

Tijdens de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel in de daaropvolgende periode probeert de NFE het debat alsmaar te blijven voeren. Ze publiceert veel opiniestukken in de landelijke kranten om de, in haar ogen hypocrisie van het wetsvoorstel aan te tonen.¹⁷⁷ Daarbij besluit de NFE juridisch advies in te winnen bij advocatenkantoor AKD Prinsen en van Wijmen. Hieruit volgt de conclusie dat indien de in het wetsvoorstel opgenomen afbouwregeling de nertsenhouders geen reële mogelijkheid biedt om de gedane investeringen terug te verdienen, het verbod niet uitgevoerd kan worden zonder deugdelijke schadeloosstelling, aangezien dit in strijd is met het eerste protocol van het Europese verdrag voor de rechten van de Mens (ERVM).¹⁷⁸ Voorts besluit de NFE om aan accountants- en adviesorganisatie Deloitte te vragen een eigen analyse te maken van de financiële gevolgen die een verbod op de nertsenfokkerij met zich meebrengt. Deloitte concludeert dat het initiatiefwetsvoorstel berust op een onjuiste en ongefundeerde veronderstelling aangaande de reële mogelijkheden die de geboden overgangstermijn de betreffende ondernemers biedt.¹⁷⁹

Na verschillende debatrondes kwam het wetsvoorstel op 30 juni 2009 ter stemming in de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel wordt mede door een onverachte draai van PVV – landbouwwoordvoerder Dion Graus, door een krappe Kamermeerderheid aangenomen. Graus

¹⁷⁵ G.Oplaat, ‘‘Mogelijk verbod kost belastingbetaler veel geld’’, in *Agrarisch Dagblad* (17-4-2007).

¹⁷⁶ <http://www.novatv.nl/page/detail/uitzendingen/5133/Aantal+nertsfokkerijen%2C+viif+jaar+na+Fortuyn%2C+gegroeid> (15-3-2011).

¹⁷⁷ Zie hiervoor de website van de NFE, <http://nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=38> (16-5-2011).

¹⁷⁸ http://www.nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_AKD%20Prinsen%20Van%20Wijmen%20rapport%20mei%202009.pdf (25-11-2010).

¹⁷⁹ Analyse wetsvoorstel ‘‘Wet verbod pelsdierhouderij’’ (2-6-2010)5.

had eerder verklaard dat de nertsenfokkerij alleen met een deugdelijke schadeloosstelling kon worden verboden. Op dezelfde avond wordt Graus dan ook het vuur aan de schenen gelegd in het televisieprogramma *NOVA*. In een debat met NFE-voorzitter Verhagen wordt hij aangevallen op zijn draai en op de consequenties daarvan. Verhagen probeert nog eenmaal zijn zaak te bepleiten, maar zijn betoog lijkt aan dovemansoren gericht.¹⁸⁰ Het pleit was nog niet beslecht, aangezien Van Velzen en Waalkens nu ook de Eerste Kamer moesten proberen te overtuigen van hun wetsvoorstel. Daar de voorstanders hier niet konden steunen op een Kamermeerderheid was het nog lang niet zeker of een fokverbod doorgang zou vinden.¹⁸¹ De Eerste Kamerverkiezingen van 23 mei 2011 zorgen ervoor dat de voorstanders van een fokverbod op nertsen hoogstwaarschijnlijk een meerderheid behalen in de Senaat. De NFE bleef daarom niet stilzitten en ging over tot een grootscheeps mediaoffensief. Ze lanceerde de reclamecampagne *Koop ons uit, of laat ons met rust*. Hierin probeerde ze de, voor haar, problematische gevolgen uit te leggen die een mogelijk verbod op de pelsdierhouderij met zich meebrengt. Door deze campagne verkreeg de NFE veel mediaaandacht en krijgt ze een uitgelezen kans om haar verhaal te doen aan de Nederlandse burger.¹⁸²

In het nieuwe millennium maakt de NFE dus gebruik van professioneel PAM. In tegenstelling tot voorgaande perioden zit de organisatie dicht bij het vuur en reageert ze ook attent op ontwikkelingen in politiek 's-Gravenhage. Daarnaast doet ze ook haar uiterste best om een beter imago te verwerven onder de Nederlandse bevolking.

Indien de NFE aan een interne analyse wordt onderworpen, valt het op dat er op het gebied van PAM wederom grote progressie is geboekt. Gelet op het lobbypotentieel van de NFE kan worden geconcludeerd dat de interne cohesie in orde is. De NFE spreekt voor heel de sector en in verscheidene media komen individuele nertsenhouders aan het woord die deze boodschap verkondigen. Er lijken afdoende financiële middelen beschikbaar bij de NFE om een gedegen PAM te kunnen voeren.

De NFE investeert veel in PAM. Zo lanceert de organisatie een grootscheepse reclamecampagne, laat ze opinieonderzoek doen naar haar activiteiten, laat ze juridisch onderzoek doen naar de wettelijke grond van het wetsvoorstel Van Velzen en Waalkens en kunnen jonge modeontwerpers in het FURLab aan de slag met bont. De NFE probeert actief meer expertise van haar publieke omgeving te verkrijgen door gebruik te maken van de

¹⁸⁰ <http://www.novatv.nl/page/detail/uitzendingen/6981/Tweede+Kamer+wil+fokverbod+voor+nertsen> (15-3-2011).

¹⁸¹ Handelingen 2008-2009, nr. 101, Tweede Kamer, pag. 7996-7997.

¹⁸² <http://nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=210> en voor meer beeldmateriaal op de homepage van www.nfe.nl (10-6-2011).

diensten van Oplaat die makkelijker toegang heeft tot plekken waar de NFE zelf niet makkelijk binnenkomt, zoals de media en politiek. Ook het uitvoeren van opinieonderzoek naar de houding van de Nederlandse bevolking ten aanzien van haar sectoractiviteiten past hierbij.

Gelet op de sterke en zwakke punten van de NFE is er in deze periode ook een aantal wijzigingen geweest. Uit deze evaluatie blijkt dat de NFE namens alles pelsdierhouders in staat zou moeten zijn om een krachtig betoog te voeren, dat op expertise en wetenschappelijke argumentatie is gebaseerd. De NFE heeft op het gebied van PAM meer ervaring in huis dan in de vorige perioden en ze maakt hier dan ook actief gebruik van. Dit blijkt uit de niet aflatende stroom van televisiespots en mediaberichten die verschenen rondom de besluitvorming van het verbod op de pelsdierhouderij. Ook de televisieoptredens van NFE-voorzitter Verhagen passen in dit beeld. De publieke opinie blijft echter moeilijk te beïnvloeden, aangezien de rationele argumentatie van de NFE moeilijk opgewassen blijkt tegen het relaas van Bont voor Dieren. Doordat de tegenstanders van de sector wederom een meerderheid hebben in de Tweede Kamer zit de NFE in nog steeds in de gevarenzone. De huidige samenstelling van de Senaat lijkt echter uitkomst te bieden, maar het is de vraag hoe deze wijzigt in 2011. De NFE vertegenwoordigt een kleine bedrijfstak die in tegenstelling tot andere landbouwsectoren makkelijk op te heffen is. Dit werkt in haar nadeel en politici zullen niet nalaten politiek te scoren ten aanzien van betrekkelijk 'kleine' gevolgen.¹⁸³

Indien de arena-analyse wordt toegepast op het nertsendebat in de periode 2006-heden kunnen de volgende stakeholders worden onderscheiden: de NFE als belangenorgaan van de nertsenhouders in Nederland.; de regeringen gevormd door de Kabinetten Balkenende III en IV en Rutte I; de verschillende politieke partijen in de Tweede Kamer; de Stichting Bont voor Dieren als grootste bestrijder van de bontindustrie; landbouworganisaties als de PVE en LTO Nederland die opkomen voor de belangen van de agrarische ondernemers; en tenslotte de verschillende media die berichten over het mogelijke verbod op de pelsdierhouderij in Nederland.¹⁸⁴

Uit de issueanalyse blijkt dat het ook in het nertsendebat in de periode 2006-heden voornamelijk draait het om het al dan niet verbieden van de pelsdierhouderij in Nederland. Dit leidt grotendeels tot dezelfde actoren met dito issues. De NFE is en blijft logischerwijs tegen een fokverbod, net als andere landbouworganisaties. Bont voor Dieren is daar vanzelfsprekend voor. In tegenstelling tot de vorige twee onderzochte periodes krijgt de NFE

¹⁸³ Zie Schema 6.7 in de bijlage.

¹⁸⁴ Zie Schema 6.8 in de bijlage.

steeds vaker een podium om haar kant van het verhaal te doen. Hierdoor wil ik de media als neutraal aanmerken.¹⁸⁵ De andere actoren zijn echter verdeeld. Het Kabinet-Balkenende III was tegen een verbod op de pelsdierhouderij. Ook het Kabinet-Balkenende IV leek hiertegen. Minister Verburg van LNV gaf namelijk aan in te zetten op dierenwelzijn en dus een voorstander te zijn van de pelsdierhouderij in Nederland.¹⁸⁶ Het Kabinet Rutte I heeft zich nog niet uitgelaten over de pelsdierhouderij, dus die zou ik in deze als neutraal willen aanmerken. In de periode 2007-2010 ontstond er een Kamermeerderheid die de pelsdierhouderij in Nederland wilde verbieden. Een motie van de Kamerleden van Velzen en Waalkens werd dan ook aangenomen.¹⁸⁷ Tot een verbod is het tot op heden nog niet gekomen, aangezien de tegenstanders van een verbod al die tijd een meerderheid hadden in de Eerste Kamer, maar wellicht dat dit in de nieuwe Senaatssamenstelling die sinds mei 2011 van kracht is zal veranderen.¹⁸⁸

De tijdsyclus van dit nertsendebat begint wederom met het anti-bont-sentiment dat in de Nederlandse samenleving leeft. Ondanks verwoede pogingen van de NFE om haar imago te verbeteren, blijft een significant deel van de bevolking nog altijd negatief tegenover de nertsenhoudery staan. Hierdoor blijft een politiek probleem bestaan, want zonder maatschappelijke onrust zal geen enkele parlementariër het aandurven om een wetsvoorstel in te dienen om een bedrijfstak te verbieden in Nederland. De Kamerleden Van Velzen en Waalkens dienen daarop een initiatiefwetsvoorstel in om de pelsdierhouderij te verbieden. Gedurende de parlementaire behandeling probeert de NFE middels persberichten, opiniestukken, interviews en rapporten afzonderlijke Kamerleden nog op andere gedachten te brengen, maar aangezien een Kamermeerderheid tegen de pelsdierhouderij gekant is, weet zij zich in een benarde positie. De NFE wordt momenteel gesteund door een meerderheid van tegenstanders van een verbod op de pelsdierhouderij in de Senaat, maar het is de vraag of deze meerderheid er na mei 2011 nog zal bestaan. Gezien de huidige Eerste Kamersamenstelling lijkt dit niet het geval te zijn. De NFE tracht hier op in te spelen door met een groot mediaoffensief de aandacht proberen te trekken voor haar kwestie.

De NFE investeert in het nieuwe millenium veel tijd en geld aan PAM. Ze hoopt hiermee een beter imago te verwerven en betrokken in het nertsendebat te overtuigen van haar standpunten. Gelet op de periode vanaf 2006 kunnen de volgende directe lobbymethoden

¹⁸⁵ Zie voor een overzicht van verschenen nieuwsartikelen: <http://nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=38> (8-6-2011).

¹⁸⁶ Handelingen 2008-2009, nr. 91, Tweede Kamer, pag. 7198-7210.

¹⁸⁷ Handelingen 2009-2010, 87, pag.7318-7343 en Handelingen 2009-2010, 87, pag.7346.

¹⁸⁸ <http://www.eerstekamer.nl/fracties> .

worden geconstateerd. In de eerste plaats het persoonlijk contact met overheidsfunctionarissen. De NFE werkt sinds 2003 in samenwerking met de overheid aan de *Verordening welzijnsnormen nertsen*. Door deze samenwerking dacht de NFE zich verzekerd weten van een betrouwbare overheid die niet om de paar jaar van gedachten wisselt. De regering houdt zich aan die afspraken en geeft aan deze lijn door te willen zetten, maar een Kamermeerderheid is voor een verbod op de pelsdierhouderij.¹⁸⁹ Om het persoonlijk contact met politici in goede banen te laten lopen maakt de NFE gebruik van de diensten van oud-Tweede Kamerlid Gert-Jan Oplaat die de sector vertegenwoordigt in 's-Gravenhage.¹⁹⁰

Op het gebied van de indirecte methoden beroept de NFE zich in de eerste plaats op de wetenschap en dan met name op het rapport van Wiepkema die het welzijn van gehouden pelsdieren in Nederland heeft onderzocht.¹⁹¹ Voorts roept de NFE juridische hulp in van advocatenkantoor AKD Prinsen en Van Wijnen om de wettelijke grond van het initiatiefwetsvoorstel van Waalkens en Van Velzen te toetsen. De financiële consequenties die een mogelijk verbod voor de sector hebben laat de NFE onderzoeken door accountantskantoor Deloitte. De NFE zoekt daarbij veelvuldig de media om haar zaak aan te spannen bij betrokkenen en het grote publiek. Daarbij dreigt ze met gerechtelijke stappen om een ruime financiële compensatie te bewerkstelligen. Ze schernt met grote bedragen tot een miljard euro die de staat bij een mogelijk verbod als schadeloosstelling uit zou moeten keren.¹⁹²

Op het gebied van invloedstechnieken maakt de NFE gebruik van zelfregulering. De bedrijfsvoering van de pelsdierhouders is gebaseerd op de *Verordening welzijnsnormen nertsen*, waarin de nodige welzijnsinvesteringen voor de gehouden nertsen zijn opgenomen. Hiermee hoopt de NFE de overheid tegemoet te komen. In het nertsendebat doet de NFE aan coalitievorming. Ze trekt samen op met landbouw- en tuinbouworganisatie LTO Nederland en het Productschap Pluimvee en Eieren om een fokverbod tegen te gaan. Hierbij maken deze partijen gebruik van issueverbreding, aangezien het verbod op de pelsdierhouderij op ethische gronden een precedent kan scheppen voor andere landbouwsectoren in de toekomst.¹⁹³ Voorts wordt de eigen achterban gemobiliseerd om een meer assertieve houding aan te nemen in de discussie over de bontsector. Hierdoor komt een aantal pelsdierhouders in televisiespots en in verschillende kranten aan het woord en delen zij hun visie over de ontwikkelingen in de

¹⁸⁹ Verordening welzijnsnormen nertsen (Zoetermeer 2003) en gebaseerd op een interview met Wim Verhagen directeur NFE op 30-6-2010.

¹⁹⁰ http://vroegevogels.vara.nl/nieuws-item.131.0.html?&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=269044 (8-6-2011).

¹⁹¹ P.R. Wiepkema, 'Advies omtrent het houden van nertsen' (Wageningen 1994) 1-8.

¹⁹² http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_Geactualiseerde%20versie%20Deloitte%2020juni%202009.pdf (8-6-2011).

¹⁹³ http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_LTOVerbodreactie30sept2008.pdf (8-6-2011).

pelsdierhouderij. Ook zorgen de individuele pelsdierhouders dat de afspraken van de NFE met de overheid ten aanzien van de welzijnsinvesteringen van het PPE worden nagekomen.¹⁹⁴

Tenslotte voert de NFE in tegenstelling tot de voorgaande periode nu een actief PAM om haar imago te verbeteren. Ze heeft een toegankelijke website waarop alle relevante informatie over politieke ontwikkelingen omtrent de pelsdierhouderij te vinden is. Daarnaast kunnen geïnteresseerden rondleidingen op nertsenhoudertijen bespreken, lespakketten voor scholen aanvragen en toegang verkrijgen tot het uitgebreide persarchief van de NFE.¹⁹⁵

De populariteit van bont in Nederland lijkt alsmaar toe te nemen. Waar het aan het begin van de jaren negentig uit het straatbeeld verdwenen leek te zijn, is het bezig aan een sterke comeback. Dit komt door het gebruik van bont door vrijwel alle belangrijke couturiers zoals Victor&Rolf en de toepassingen van bont in alledaagse modeartikelen zoals bontkragen op jassen. De bontsector probeert op deze trend in te haken door de opening van het FURLab, een hedendaags atelier waar beginnende ontwerpers kunnen experimenteren met bont in hun creaties.¹⁹⁶

6.5. Besluit

Na het Public Affairs Management van de NFE in drie afzonderlijke perioden te hebben geanalyseerd, kan worden geconcludeerd dat haar PAM een hoge vlucht heeft genomen in de afgelopen twintig jaar. Begin jaren negentig deed de NFE nauwelijks iets aan PAM, waardoor ze steeds achter de feiten aanliep en de publieke opinie tegen zich wist. Hierdoor ontstond er een politiek probleem, waar ze in volgende jaren steeds mee werd geconfronteerd. De NFE bedient zich in de loop van de tijd echter steeds vaker van PAM om een beter imago te krijgen onder de Nederlandse bevolking en zo invloed te kunnen uitoefenen op de betrokkenen in het nertsendebat. Waar de NFE zich in eerdere stadia van het nertsendebat nog wel eens liet verrassen, reageert ze nu direct op ontwikkelingen in haar strijd om het voortbestaan van de nertsenhoudertij in Nederland. Haar huidige, gedegen PAM ten spijt weet ze zich afhankelijk van de kleur die in de Tweede Kamer heerst. Vooralsnog lijkt de Eerste Kamer een verbod op de pelsdierhouderij te blokkeren, maar dit kan in mei 2011 bij de nieuwe Senaatssamenstelling veranderen, met alle gevolgen van dien.

¹⁹⁴ Zie hiervoor: onder andere: http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_NRC%2013%20mei%202011.pdf en aanverwante artikelen onder regelgeving op www.nfe.nl (8-6-2011).

¹⁹⁵ <http://nfe.nl/2009/index.php?page=4&sub=68> (8-6-2011).

¹⁹⁶ http://www.furlab.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=64:nederlandse-ontwerpers-kiezen-massaal-voor-bont&catid=35:press-items&Itemid=67 (8-6-2011).

HOOFDSTUK 7. CONCLUSIES

Met de komst van de eerste mensachtige op Aarde ontstaat vrijwel direct een relatie tussen mens en dier. Er moest immers toch gegeten worden, nietwaar? In de loop der eeuwen is deze relatie aan verandering onderhevig, want tezamen met de verdere ontwikkeling van de mensheid verandert de relatie mens-dier mee. Van de vroege jager- en verzamelaarsamenlevingen ontwikkelde de mens zich tot een honkvaster wezen dat zich begon te vestigen en landbouw en veeteelt ging bedrijven. De dieren werden gehouden voor de voedselproductie, maar begonnen daarnaast ook deel uit te maken van het boerenbedrijf, als lastdier of vervoermiddel. Tegenwoordig zijn de mens-dier relaties complexer geworden, want de mens is dieren ook gaan houden als gezelschapsdier in huis en zodoende zijn huisdieren volwaardige gezinsleden geworden. Daarbij zijn we de dieren gaan bewonderen in de natuur en proberen we ze waar mogelijk te beschermen tegen onszelf.

Mede als gevolg van grote bevolkingsgroei en de stijgende welvaart zijn de landbouw en veeteelt sterk geïntensiveerd in de laatste decennia. Voorts is de mens als gevolg van industrialisering en de daarop gevolgde urbanisering vervreemd van deze landbouw en zijn voedselproductie. Daarnaast zorgt de toename van het aantal mensen ervoor dat het leefgebied van de dieren steeds kleiner wordt en dat diersoorten daardoor in hun voortbestaan worden bedreigd. Deze ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw de mens zich steeds meer zorgen is gaan maken over de wijze hoe hij met zijn medeaardebewoners omgaat. Een aantal mensen kiest ervoor om hiertegen in actie te komen en het op te nemen voor de dieren. In Nederland komt deze mentaliteitsverandering in de jaren zeventig tot stand. Dit leidt ertoe dat de dierenbeschermingsbeweging, die lange tijd min of meer buitenspel heeft gestaan, in betrekkelijke korte tijd een factor van betekenis werd in de Nederlandse maatschappij en daarbij een serieuze gesprekspartner van de overheid. Hierdoor was ze in staat grote invloed uit te oefenen op aan dierenwelzijn gerelateerd beleid.

Toen Greenpeace in 1976 beelden van de jacht op jonge zeehondjes in Alaska de wereld overzond, bracht dit dan ook een grote schok teweeg. Deze beelden van brute jagers die de weerloze zeehondenbaby's met een knuppel de kop in sloegen, wakkerden een grote golf van anti-bont-protest aan in de westerse wereld. Ook in Nederland ontstond er een fel anti-bont-protest en dit resulteerde in de oprichting van het Anti Bont Comité in 1982. De anti-bont-beweging voerde succesvol campagne tegen de bontsector en wist zo te bereiken dat bont vrijwel uit het straatbeeld verdween, maar haar campagne verstomde daarna niet, want ze

had het nu op de pelsdierhouders gemunt. Ook de pelsdierhouderij kwam daardoor onder grote maatschappelijke druk te staan. De Nederlandse bevolking leek het niet meer te kunnen verkroppen dat een dier in Nederland voor het productiedoel bont wordt gehouden. Deze maatschappelijke afkeer vond uiteindelijk aan het begin van de jaren negentig ook zijn weg in politiek 's-Gravenhage, waar verschillende politieke partijen onder invloed van de anti-bont-beweging mogelijkheden begonnen te onderzoeken om de pelsdierhouderij te verbieden. Hierdoor ontstond een politieke strijd die nu twintig jaar na dato nog steeds niet beslist is.

De doelstelling van deze masterthesis is om meer inzicht te verkrijgen in de manier waarop de belangenorganisatie van de pelsdierhouders in Nederland, de Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders (NFE) omgaat met al deze voordurende maatschappelijke en politieke onrust rondom haar sector. Hierbij heb ik van de volgende vraagstelling gebruik gemaakt: *'Wat is de reactie van de NFE op een steeds vijandiger wordende omgeving in Nederland in de periode 1990-2010?'*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden heb ik gebruik gemaakt van de lobbymethoden en technieken die ik heb ontleent aan het werk van Rinus van Schendelen. Voor een organisatie als de NFE die in een dergelijke gepolitiseerde omgeving acteert is het tegenwoordig noodzakelijk om gebruik te maken van Public Affairs Management (PAM) om op deze wijze enige invloed uit te kunnen oefenen op relevante politieke besluitvorming. In deze thesis heb ik het PAM van de NFE in drie afzonderlijke perioden geanalyseerd, die samenvallen met de momenten waarop er een verbod dreigde op de pelsdierhouderij. Door deze drie periodes afzonderlijk te bestuderen, kwam naar voren dat het PAM van de NFE de voorbije twintig jaar sterk ontwikkeld is.

In de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig deed de NFE nog nauwelijks iets aan PAM. Dit leidde ertoe dat de anti-bont-beweging vrij spel kreeg om de publieke opinie te beïnvloeden met haar ideeën. De pelsdierhouders waren verrast door de omvang en de intensiteit van de acties van met name Bont voor Dieren en reageerde daardoor niet tijdig en adequaat genoeg met een tegengeluid. Hierdoor had een groot gedeelte van de Nederlandse bevolking al een beeld over de pelsdierhouderij gevormd. Een beeld dat in de latere periodes moeilijk om te buigen leek. Door de maatschappelijke onrust ontstond er ook een politiek probleem, want verschillende politieke partijen bleken wel vatbaar voor de kritiek van Bont voor Dieren. Daarbij is de pelsdierhouderij maar een kleine agrarische sector die ten bate van politiek gewin, makkelijk opgeheven kan worden. Toen het PvdA-lid Servaas Huys een motie indiende om de pelsdierhouderij te verbieden in Nederland leek de toekomst van de pelsdierhouderij dan ook aan een zijden draadje te hangen. Maar doordat er net geen

Kamermeerderheid voor de motie bestond leken de pelsdierhouders even gered, temeer omdat een motie van SGP-lid Bas van der Vlies, die de sector wil laten voortbestaan als ze investeert in welzijnsverbeteringen met algehele stemmen werd aangenomen. De NFE besloot vanaf dat moment direct in actie te komen en schreef op basis van het rapport van professor Wiepkema die het welzijn van gehouden nertsen heeft onderzocht, een Plan van Aanpak (PvA). Hierin worden welzijnsinvesteringen opgenomen waaraan alle Nederlandse pelsdierhouders moeten voldoen. Door dit PvA hoopt de NFE de overheid tegemoet te komen en mogelijke toekomstige verbodsplannen af te kunnen wenden.

Aan het einde van de jaren negentig leek het met de pelsdierhouderij de goede kant op te gaan in Nederland. Minister Hajó Apotheker van Landbouw, Natuur en Visserij (LNV) was tevreden met de welzijnsverbeteringen die het PvA teweeg had gebracht. Het voortbestaan van de nertsenhouderij in Nederland leek dus gewaarborgd. Politiek gezien leken er geen problemen en ook het imago van de bontsector leek te verbeteren. Dit uitte zich in de verkoop van bont die na een lange periode van stagnatie weer aantrok. De NFE had geleerd van haar eerder fouten en begon nu te investeren in PAM. Ze ging gebruik maken van de diensten van lobbyadviseur Hans Knoop die beschikte over ingangen waar de NFE zelf niet zo makkelijk kan komen, zoals bij de media en de politiek. Mede hierdoor maakte de NFE steeds vaker gebruik van de media om voortijdig te reageren op kritiek die opkomt in de maatschappij. Op deze wijze probeert ze in tegenstelling tot vroegere jaren de tegenstanders van de sector op voorhand aan te pakken en niet meer achteraf te reageren als de schade al was geleden.

Ondanks de goede vooruitzichten en het nieuwe elan van de NFE komt ze toch weer in de problemen tijdens het debat over de ingebruikname van het PvA op 1 juli 1999. Het debat in de Tweede Kamer lijkt die dag aan het dierenwelzijn voorbij te gaan. De PvdA-fractie vindt dit een gepasseerd station en er wordt niet langer ingezet op de vraag of nertsen op een fatsoenlijke manier gehouden kunnen worden, maar of het ethisch is om nertsen te houden voor hun pels. Deze nieuwe koers leidt tot de motie-Swildens-Rozendaal die het verbieden van de pelsdierhouderij in Nederland ten doel heeft. Deze motie wordt door een meerderheid in de Tweede Kamer aangenomen en minister Brinkhorst van LNV belooft het parlement te onderzoeken op welke wijze de sector kan worden afgebouwd.

De NFE reageerde als door een adder gebeten op de draai van Brinkhorst en kondigde in de daaropvolgende dagen in verschillende media aan, de staat voor het gerecht te slepen indien het verbod zou worden doorgezet. De NFE werd in dezen gesteund door land- en tuinbouworganisatie LTO Nederland die ook vond dat de rijksoverheid handelde in strijd met eerder gewekte verwachtingen, want drie jaar eerder hadden de pelsdierhouders nog de

garantie gekregen om hun bedrijfsvoering voort te zetten als het PvA het dierenwelzijn zou verbeteren.

Ondanks de genomen moeite van Brinkhorst in de volgende jaren zou zijn wetsontwerp nooit ter stemming komen in het parlement, aangezien het toenmalige Kabinet-Kok II in 2002 voortijdig viel over de Srebrenica kwestie. Daarnaast zorgde de opkomst van de Rotterdamse politicus Pim Fortuyn voor een politieke aardverschuiving in 's-Gravenhage. De moord op Fortuyn door dierenrechtenextremist Volkert van der Graaf zorgt er paradoxaal genoeg voor dat de pelsdierhouders van de ondergang gered worden, want door het grote electorale gewin van de LPF komt het Kabinet-Balkenende I tot stand. De daarin vers aangetreden minister Cees Veerman van LNV trok het initiatiefwetsvoorstel van Brinkhorst ogenblikkelijk in en zocht vrijwel direct de dialoog met de NFE om de vertroebelde betrekkingen weer aan te halen. De overheid en de NFE kwamen samen overeen om de eerder bepaalde welzijnsinvesteringen, die grotendeels stil waren komen te liggen door de campagne van Brinkhorst, vast te leggen in de Verordening welzijnsnormen nertsen. Dit werd in 2003 ondergebracht bij het Productschap Pluimvee en Eieren.

Ook in het nieuwe millennium kon de NFE niet lang op haar lauweren rusten. Het bleek uiterst goed te gaan met de pelsdierhouderij. Door een toenemende wereldwijde vraag stegen de prijzen van pelzen explosief. De NFE voerde een actief PA-beleid om een beter imago te verwerven onder de Nederlandse bevolking. Zo liet ze onder andere opinieonderzoek uitvoeren. Hieruit bleek dat de Nederlandse burger slecht op de hoogte was van de situatie in de pelsdierhouderij. Om de burger van informatie te voorzien kwam de NFE met een uitgebreide website waar alle relevante informatie rondom de pelsdierhouderij op werd geplaatst, stuurt ze informatiepakketten op naar scholen en biedt ze rondleidingen aan op nertsenhoudertijen

Bont leek na lange tijd afwezig te zijn geweest in het Nederlandse straatbeeld bezig te zijn aan een opmerkelijke revival. De bontsector speelde hier op in door de oprichting van FURLab, een hedendaags bontatelier waar getalenteerde ontwerpers aan het werk kunnen met nertsenpelzen.

Ondanks al deze initiatieven was het al weer snel gedaan met de rust, want in oktober 2006 dient het SP-kamerlid Krista van Velzen een initiatiefwetsvoorstel in om de pelsdierhouderij te verbieden. De NFE heeft haar les geleerd van de vorige twee pogingen en reageert direct furieus op het voorstel van Van Velzen. Via persberichten, krantenartikelen en televisieoptredens probeert de NFE tegen het voorstel in het geweer te komen, maar ondanks haar verwoede pogingen lijkt het voorstel te kunnen steunen op een meerderheid van de

Tweede Kamer. Van Velzen krijgt steun van PvdA-kamerlid Harm Waalkens en samen komen ze in 2008 met een uitgewerkt initiatiefwetsvoorstel. De NFE probeert zich op voorhand tegen dit voorstel te wapenen door juridisch en financieel advies in te winnen, maar al haar initiatieven lijken weinig soelaas te bieden.

Tijdens de behandeling in de Tweede Kamer zorgt een draai van de PVV ervoor dat er een Kamermeerderheid ontstaat die het initiatief van Van Velzen en Waalkens ondersteunt. Het voorstel lijkt het echter niet te redden in de Eerste Kamer, zodoende trekken de indieners het vlak voor de definitieve stemming terug. In april 2010 komen ze met een gewijzigd voorstel dat de Senatoren in de Eerste Kamer moet zien te overtuigen. Ook nu reageert een meerderheid terughoudend op het gewijzigde initiatief, waarop het nog eens teruggetrokken werd door de indieners. Tijdens het schrijven van deze conclusie is er nog altijd geen duidelijk voor de pelsdierhouders. Door de veranderende samenstelling van de Senaat in mei 2011, zal mede door de opkomst van de PVV naar alle waarschijnlijkheid een meerderheid ontstaan voor de voorstanders van een verbod op de pelsdierhouderij. De NFE probeert door de lancering van een grootscheeps mediaoffensief de betrokken Senatoren nog te beïnvloeden in hun stemgedrag. De nabije toekomst zal moeten uitwijzen hoe het deze agrarische sector verder zal vergaan.

Al haar investeringen ten spijt blijven de pelsdierhouders afhankelijk van de politieke wind die door 's-Gravenhage waait. Deze blijkt in de praktijk nogal eens te draaien en gezien het huidige politieke klimaat kan gesteld worden dat de sector in zwaar weer verkeert. Dit is op zich spijtig, aangezien de branche in de voorbije jaren erg zijn best heeft gedaan om het dierenwelzijn op haar boerderijen op orde te krijgen. Doordat de hedendaagse stadsmens zo ver van het agrarisch bedrijf is verwijderd, weet hij weinig over de situatie waarop de nertsen in Nederland worden gehouden. Hierdoor laat hij zich ten onrechte voorlichten door de verschillende BN'ers die zich uitspreken tegen bont. Er wordt echter vaak vergeten dat het om een legale bedrijfstak gaat met hardwerkende mensen, wiens broodwinning dreigt te verdwijnen. De vraag in deze lastige kwestie blijft dan ook: Bont voor Dieren?

LITERATUURLIJST

Hoofdstuk 2

Wetenschappelijke literatuur:

1. Bentham, J, *An introduction to the Principles of Moral and Legislation* (Oxford 1907).
2. Cliteur, P, *Darwin, dier en recht* (Amsterdam 2001).
3. Darwin, C, *Het ontstaan van soorten door natuurlijke selectie ofwel het bewaard blijven van rassen die in het voordeel zijn in de strijd om het bestaan* (Amsterdam/Antwerpen 2010).
4. Rachels, J, *Created from Animals. The Moral Implications of Darwinism* (Oxford 1990).
5. Regan, T, 'The Rights of Humans and Other Animals' in *Ethics & Behavior* vol. 7(2)(1997) 108
6. Singer, P, *Animal Liberation, A New ethics for our treatment of animals* (Londen 1975).
7. Voltaire, *The Philosophical Dictionary* (New York 1924).

Internetbronnen in volgorde van verschijning:

8. http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1382697.ece/Eurlings_wil_Sea_Shephard_Nederlandse_vlag_ontnemen (27/5/2010).

Hoofdstuk 3

Wetenschappelijke literatuur:

9. Beunders, H, 'De ziekelijke behoefte aan engelen en duivels' in H.Knoop, *Een nerts zou nooit links stemmen* (Harmelen 2003).
10. Davids, D, 'Dierenbescherming in Nederland vanaf 1864', in *Justitiële verkenningen* vol. 9 (27) (2001).
11. Eskens, E, "There is no justice, just us. Hoe de overheid dierenextremisme in de hand werkt." in *Justitiële verkenningen* vol. 7 (35)(2009).
12. Witte, N, 'Tussen idealisme en eigenbelang. Een vergelijkend onderzoek naar de opkomst en verdere ontwikkeling van de dierenbeschermingsbewegingen in Engeland en Nederland, 1824-1997' (Rotterdam 1997).(scriptie)
13. Jansen, I, 'De strijd om dierenwelzijn. De doorbraak en invloed van de Partij voor de Dieren' (Rotterdam 2009).(scriptie).

Internetbronnen in volgorde van verschijning:

14. <http://www.partijvoordedieren.nl/departij/organisatie> (04-01-2011).
15. <http://www.partijvoordedieren.nl/departij/beginselverklaring> (05-01-2011).
16. <http://www.liberalemidia.nl/politiek/713-serie-uitgelicht-partij-voor-de-dieren-pvdd> (06-01-2011).

17. http://vorige.nrc.nl/binnenland/article1777497.ece/Je_bent_voor,_of_je_bent_tegen (06-01-2011).
18. http://vorige.nrc.nl/opinie/article1786905.ece/De_zondeval_van_Thieme (06-01-2011).
19. <http://www.partijvoordedieren.nl/tweedekamer/moties> (06-01-2011).
20. <http://www.partijvoordedieren.nl/downloads/verkiezingsprogramma2010.pdf> (06-01-2011)

Overige:

21. De AIVD-nota, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest*. (Leidschendam 2004).
22. De AIVD-nota, *Dierenrechtenextremisme in Nederland. Gefragmenteerd maar groeiende*. (Leidschendam 2009).
23. Andere Tijden, 'Dierenbevrijdingsfront' (4-10-2007).
24. Nota Dierenwelzijn 2007. Op <http://edepot.wur.nl/118502> (04-01-2011)

Hoofdstuk 4

Wetenschappelijke literatuur:

25. Annard, W.J., 'Het manieeren, besolliciteren en bevorderen van alle voorvallende zaken. Professioneel lobbyen aan het Binnenhof in de zeventiende en achttiende eeuw.', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998).
26. Beus, J. de, J. van Doorn, P. de Rooy, *De ideologische driehoek: Nederlandse politiek in historisch perspectief* (Amsterdam/Meppel 1996, 2^e gewijzigde druk)
27. Kennedy, J., *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. (Amsterdam/Meppel 1995)
28. Mierlo, J.G.A. van, 'Grote Operaties in de publieke sector. Bestuurlijke vernieuwing of politieke symboliek.' in J.M.H.J. Hemels en W.L.A. van Tuyl van Serooskerken (red.), *Besturen en innovatie: handboek voor bestuurders en managers* (Houten 1993)
29. Pauw, B.M.J., 'Interne Organisatie', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998)
30. Schendelen, M.P.C.M. van, 'Lobbyen in Nederland: Het bestuderen en bedrijven waard', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998)
31. Schendelen, M.P.C.M. van, *Machiavelli in Brussels: the art of lobbying in the EU* (Amsterdam 2002)
32. Schendelen, M.P.C.M. van, 'De professionele lobbyaanpak', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998)

Dagbladartikelen:

33. Trommelen, J., 'Oud-eurocommissarissen weten: hun netwerk is goud waard', in *Volkskrant*, 27 september 2010.

Internetbronnen in volgorde van verschijning :

34. http://bvpa.nl/page/downloads/BVPA_Handvest.pdf (10-9-2010).
35. <http://www.depers.nl/economie/87142/De-strijd-om-de-Brent-Spar.html> (30-9-2010).

Hoofdstuk 5

Wetenschappelijke literatuur:

36. Knoop, H, *Een nerts zou nooit links stemmen* (Harmelen 2003).
37. Noord, J. van, 'De gevolgen van het verbod op het bedrijfsmatig houden van nertsen in Nederland.' ('s-Gravenhage 1999).
38. Spruijt, B, 'Plan van aanpak ten behoeve van het verbeteren van welzijn van nertsen nader bekeken' (Utrecht 1996).
39. Wiepkema, P.R, 'Advies omtrent het houden van nertsen' (Wageningen 1994).

Dagbladartikelen:

40. Dokter, H, 'Parlementaire Nerts-marteling', in *Boerderij*, 26 oktober 2010.
41. Moesker, S, 'Hoogste prijzen Nertsenbont sinds jaren', in *Agrarisch Nieuwsblad*, 11 mei 2010.
42. Verhagen, W, 'Uitverkoop is voor nertsenhouder onbespreekbaar', Persbericht NFE 22 september 2007.

Internetbronnen in volgorde van verschijning:

43. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2> (06-11-2010).
44. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=35> (06-11-2010).
45. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=32> (06-11-2010).
46. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=39> (06-11-2010).
47. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=9> (6-11-2010).
48. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=66> (6-11-2010).
49. <http://www.edelveen.com/index.php?pagina=welkom> (6-11-2010).
50. <http://www.nfe.nl/2009/index.php?page=66> (6-11-2010).
51. <http://www.bontvoordieren.nl/site/main/content/25> (8-11-2010).
52. http://www.nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_AKD%20Prinsen%20Van%20Wijmen%20rapport%20mei%202009.pdf (25-11-2010).

Documenten Tweede Kamer in volgorde van verschijning.

53. Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610.
54. Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (3-2-1999).
55. Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (7-6-1999).
56. Brief minister Brinkhorst aan de Tweede Kamer (23-3-2000).
57. Kamerstukken II 2001/02, 28 048, A.

58. Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 3, Tweede Kamer.
59. Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 2, Tweede Kamer.
60. Voorstel van wet van de leden Van Velzen en Waalkens houdende een verbod op de pelsdierhouderij (Wet verbod pelsdierhouderij); Gewijzigde memorie van toelichting naar aanleiding van het advies van de Raad van State (17-1-2008).
61. Verslag vaste commissie voor LNV mbt voorbereidend onderzoek wetsvoorstel Van Velzen/Waalkens houdende een verbod op de pelsdierenhouderij (27-2008).
62. Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 807-827.
63. Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 831-834.
64. Handelingen 2008-2009, nr. 12, Tweede Kamer, pag. 834-849.
65. Kamerstuk 2008-2009, 30826, nr. 17, Tweede Kamer (4-8-2009).
66. Handelingen 2008-2009, nr. 87, Tweede Kamer, pag. 6780-6807.
67. Handelingen 2008-2009, nr. 91, Tweede Kamer, pag. 7198-7210.
68. Handelingen 2008-2009, nr. 101, Tweede Kamer, pag. 7996-7997.
69. Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 30826 nr. B.
70. Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 30826 nr. H.
71. Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 32369 nr. 2.
72. Vergaderjaar 2009-2010 Kamerstuk 32369 nr. 6.
73. Handelingen 2009-2010, 87, pag. 7318-7343.
74. Handelingen 2009-2010, 87, pag. 7346.
75. Handelingen 2010-2011, nr. 2, pag. 3-30.
76. Handelingen 2010-2011, nr. 3, pag. 6-17.

Interviews:

77. Directeur NFE, Wim Verhagen op 30-6-2010.

Overige:

78. Analyse wetsvoorstel “Wet verbod pelsdierhouderij”(2-6-2010).
79. BOR notitie Advies schadebepaling sanering nertsenhoudery (2-2-2009).
80. Brief PPE aan minister LNV Gerda Verburg (1-1-2008).
81. I.C.W.D.-rapport Invoering van het plan van aanpak (Utrecht 1998).
82. LEI-rapport Economische verkenning van sanering van de nertsenhoudery in Nederland (Wageningen 1-9-2010).
83. Plan van aanpak nertsenhoudery (Nederasselt 1995).
84. Rathenau-instituut , ‘Doet het productiedoel bij dieren er toe? De nertsenhoudery als casus’ (utrecht 2000).
85. Sanering nertsenhoudery in Nederland: een actualisatie (Wageningen 2008).
86. Verordening welzijnsnormen nertsen 2003. (Zoetermeer 2003).

Hoofdstuk 6

Wetenschappelijke literatuur:

1. Knoop, H, *Een nerts zou nooit links stemmen* (Harmelen 2003).

2. Noord, J. van, 'De gevolgen van het verbod op het bedrijfsmatig houden van nertsen in Nederland.' ('s-Gravenhage 1999)
3. Pauw, B.M.J, 'Interne Organisatie', in M.P.C.M. van Schendelen en B.M.J. Pauw (red.), *Lobbyen in Nederland: professie en profijt* ('s-Gravenhage 1998)
4. Wiepkema, P.R, 'Advies omtrent het houden van nertsen' (Wageningen 1994).

Dagbladartikelen:

5. 'Bont wordt weer populair bij modeontwerpers' in *Trouw* (30-11-1999).
6. Dekker, T, 'Immoreel pelsdierenonderzoek heeft lang genoeg geduurd', *Trouw* 23 april 1993.
7. Vries, G. de, 'strijd om verbod nerstenfokkerij', in *NRC Handelsblad* (18-2-1999).
8. Verhagen, W, "Staartzuigen is geen stoornis", in *Trouw* (10-6-1999).
9. Lammerse, A, ""Nerts ziet er leuk uit, dat is ons probleem"", in *De Volkskrant* (5-7-1999).
10. Butijn, H, ""We verdedigen ons tot de laatste pels"; Nertsenfokkerij", in *Trouw* (28-3-2000).
11. Oplaat, G, "Mogelijk verbod kost belastingbetaler veel geld", in *Agrarisch Dagblad* (17-4-2007).

Internetbronnen in volgorde van verschijning:

12. http://bvpa.nl/page/downloads/BVPA_Handvest.pdf (10-9-2010).
13. http://www.bontwijzer.nl/business_news/documenten/fw05.pdf (31/1/2011).
14. http://archieff.nrc.nl/index.php/1995/Februari/2/*03/ (20-5-2011).
15. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_Plan%20van%20Aanpak%20nertsenhoudery.pdf (20-5-2011).
16. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_NIPO28april1999samenvatting.pdfm (25-2-2011).
17. http://www.trouw.nl/krantenarchief/1996/08/29/2601662/Negatief_imago_nertsfokkers_past_niet_meer.html (10-02-2011).
18. <http://radio.tros.nl/?page=detail&p=3973&type=uitzending&col=right&userPage=39> (25-2-2011).
19. http://www.pve.nl/wdocs/dbedrijfsnet/up1/ZuxubhFIK_INT_Vo_welzijnsnorm_nerts_2003_t-m_wijz_dienstenrichtlijn_2009.doc-20100224143301.pdf (15-5-2011).
20. <http://edepot.wur.nl/161016> (15-5-2011).
21. <http://www.novatv.nl/page/detail/uitzendingen/5133/Aantal+nertsfokkerijen%2C+vijf+jaar+na+Fortuyn%2C+gegroeid> (14-3-2011).
22. <http://www.furlab.nl/> (15-3-2011).
23. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/31_Opinieonderzoek%20Maurice%20de%20Hond%20bevestigt.pdf (15-3-2011).
24. <http://nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=38> (16-5-2011).
25. http://www.nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_AKD%20Prinsen%20Van%20Wijmen%20rapport%20mei%202009.pdf (25-11-2010).
26. <http://www.novatv.nl/page/detail/uitzendingen/6981/Tweede+Kamer+wil+fokverbod+voor+nertsen> (15-3-2011).

27. <http://nfe.nl/2009/index.php?page=2&sub=210> (10-6-2011).
28. <http://nfe.nl/2009/index.php?page=30&sub=38> (8-6-2011).
29. <http://www.eerstekamer.nl/fracties> (10-6-2011).
30. http://vroegevogels.vara.nl/nieuws-item.131.0.html?&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=269044 (8-6-2011).
31. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_Geactualiseerde%20versie%20Deloitte%202020ju%202009.pdf (8-6-2011).
32. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_LTOVerbodreactie30sept2008.pdf (8-6-2011).
33. http://nfe.nl/2009/uploads/pdf/38_NRC%2013%20mei%202011.pdf (8-6-2011).
34. <http://nfe.nl/2009/index.php?page=4&sub=68> (8-6-2011).
35. http://www.furlab.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=64:nederlands-e-ontwerpers-kiezen-massaal-voor-bont&catid=35:press-items&Itemid=67 (8-6-2011).

Documenten Tweede Kamer in volgorde van verschijning:

36. Handelingen Tweede Kamer 1990-1991, 17 april 1991.
37. Handelingen Tweede Kamer 1994-1995, 9 februari 1995.
38. Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610.
39. Brief minister Apotheker aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuur en Visserij (3-2-1999).
40. Handelingen 1998-1999, nr. 96, Tweede Kamer, pag. 5606-5610
41. Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 3, Tweede Kamer 1-2.
42. Kamerstuk 2006-2007, 30826, nr. 2, Tweede Kamer) 1-5.
43. Handelingen 2008-2009, nr. 101, Tweede Kamer, pag. 7996-7997.
44. Handelingen 2008-2009, nr. 91, Tweede Kamer, pag. 7198-7210.
45. Handelingen 2009-2010, nr. 87, Tweede Kamer, pag. 7346.

Overige:

46. Brief PPE aan minister LNV Gerda Verburg (1-1-2008).
47. Analyse wetsvoorstel “Wet verbod pelsdierhouderij”(2-6-2010).
48. <http://www.novativ.nl/page/detail/uitzendingen/5133/Aantal+nertsfokkerijen%2C+vijs+jaar+na+Fortuyn%2C+gegroeid> (14-3-2011).
49. <http://radio.tros.nl/?page=detail&p=3973&type=uitzending&col=right&userPage=39> (25-2-2011).
50. Rathenau-instituut , ‘Doet het productiedoel bij dieren er toe? De nertsenhouderij als casus’ (utrecht 2000).
51. Verordening welzijnsnormen nertsen (Zoetermeer 2003).

GEBRUIKTE SCHEMA'S

Hoofdstuk 4

Schema 4-1. Potentiele verklaringen van lobbygedrag.....	43
Schema 4-2. Triple P bij Haagse lobby.....	44
Schema 4-3. Professioneel Public Affairs Management.....	46
Schema 4-4. De Noodzaak van een eigen PA-beleid.....	48
Schema 4-5. De Noodzaak van een eigen PAM.....	49
Schema 4-6. De levenscyclus van een dossier.....	54
Schema 4-8. Enkele methoden en technieken van lobbyen.....	57

BIJLAGEN

Schema 6-2. Sterke en zwakke punten analyse NFE 1991-1998.

Sterke punten:

- NFE spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders.
- Veel expertise op het gebied van pelsdierhouderij.
- De NFE heeft de wetenschap aan haar zijde.

Zwakke punten:

- De NFE heeft geen/weinig ervaring met PAM.
 - De NFE weet de publieke opinie/media tegen zich.
 - De rationele argumentatie van de NFE verliest het van de emotionele argumentatie van de anti-bont-beweging.
 - De NFE vertegenwoordigt een kleine sector die niet cruciaal is voor de Nederlandse economie.
-

Schema 6-3. Actorenanalyse nertsendebat 1991-1998.

NFE:

- Bestuur: spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders in Nederland en zet zich voor hen in tegen het dreigende verbod op de pelsdierhouderij.
- Leden: laten vertegenwoordiging over aan het bestuur van de NFE.

Nationale actoren:

- Regering Lubbers III, 1989-1994:

CDA

PvdA

De regering wil eerst het onderzoek naar gehouden nertsen van professor Wiepkema afwachten en wil zich zodoende nog niet uitspreken over een mogelijk verbod op de pelsdierhouderij.

- Regering Kok I, 1994-1998:

PvdA

VVD

D66

De regeringspartijen zijn verdeeld over de pelsdierhouderij. Minister Van Aartsen van LNV wil echter naar aanleiding van het verschenen rapport van Wiepkema geen verbod op de nertsenhoudery.

- Politieke Partijen in de Tweede Kamer 1989-1994:

CDA (54 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

PvdA (49 zetels) Is(voorlopig)tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

VVD (22 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

D66 (12 zetels) Is(voorlopig)tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

GroenLinks (6 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij

SGP (3 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

GPV (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

CD (1 zetel) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

RPF (1 zetel) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

- Politieke partijen in de Tweede Kamer, 1994-1998:

PvdA (37 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

CDA (34 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

VVD (31 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

D66 (24 zetels) Is grotendeels voor een verbod op de pelsdierhouderij(21/3).

AOV (5 zetels) Is grotendeels tegen een verbod op de pelsdierhouderij (5/1).

GroenLinks (5 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

CD (3 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

RPF (3 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

GPV (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

SP (2 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

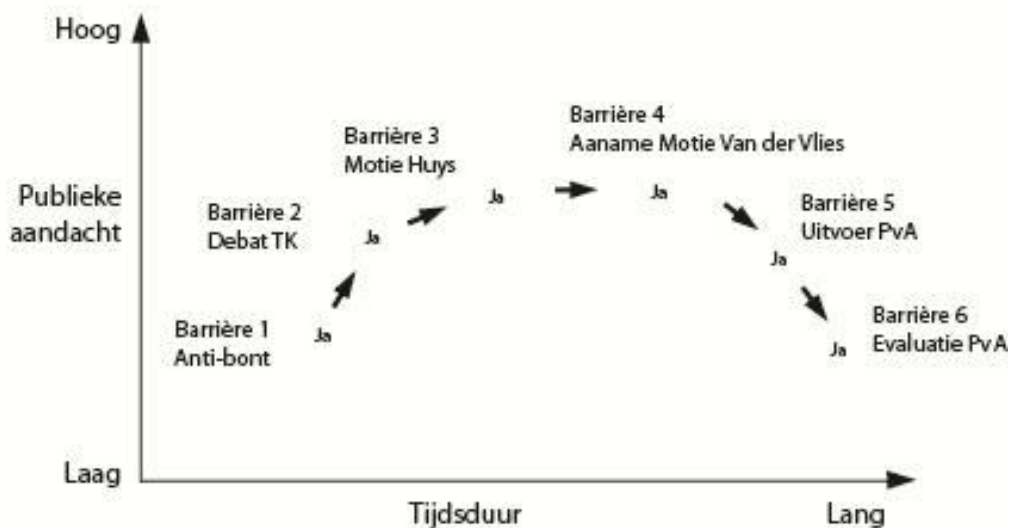
Unie 55+ (1 zetel) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

Lid Hendriks (1 zetel) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.

- **Bont voor Dieren:**
Stichting Bont voor Dieren komt op voor alle pelsdieren en is de belangrijkste actiegroep die strijdt tegen de pelsdierhouderij in Nederland. Ze weet zich daarbij gesteund door een groot deel van de publieke opinie en weet met ludieke acties de sympathie van de media en de bevolking voor zich te winnen.
- **Landbouworganisaties:**
Landbouworganisaties als LTO zien het precedent dat een verbod op de pelsdierhouderij kan scheppen. Na de pelsdierhouderij zou het vizier op andere sectoren kunnen worden gericht en is zodoende mordicus tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
- **Media:**
De media lijkt meer sympathie te hebben voor de anti-bont beweging en is zodoende voor een verbod op de pelsdierhouderij.

Schema 6-4. Tijdsclus nertsendebat 1991-1998.

Nertsendebat 1991- 1998

Schema 6-5. Sterke en zwakke punten analyse van de NFE in 1999-2004

Sterke punten:

- NFE spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders.
- Veel expertise op het gebied van pelsdierhouderij.
- De NFE heeft de wetenschap aan haar zijde.
- De NFE werkt nauw samen met de regering om welzijnsverbeteringen door te voeren.
- Bont lijkt aan populariteit te winnen.

Zwakke punten:

- Een Kamermeerderheid lijkt voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - De NFE weet de publieke opinie/media tegen zich.
 - De rationele argumentatie van de NFE verliest het van de emotionele argumentatie van de anti-bontbeweging.
 - De NFE vertegenwoordigt een kleine sector die niet noodzakelijk is voor de Nederlandse economie.
-

Schema 6-6. Actorenanalyse nertsendebat 1999-2004.

NFE:

- Bestuur: spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders in Nederland en zet zich voor hen in tegen het dreigende verbod op de pelsdierhouderij.
- Leden: laten vertegenwoordiging over aan het bestuur van de NFE.

Nationale actoren:

- Regering Kok II, 1998-2002

PvdA

VVD

D66

De regering wil in eerste instantie het PvA continueren, maar als minister Apotheker aftreedt en wordt opgevolgd door Brinkhorst, schikt deze laatste zich naar een meerderheid

in de Tweede Kamer en start een onderzoek naar de mogelijkheden om een verbod uit te vaardigen op het houden van nertsen.

- Regering Balkenende I, 2002-2003

CDA

LPF

VVD

De regeringspartijen zijn unaniem tegen een verbod op de nertsenhoudery en minister Veerman besluit de plannen van zijn voorganger Brinkhorst terug te draaien en opnieuw met de NFE in conclaaf te gaan om de nertsenhoudery in Nederland te continueren.

- Politieke Partijen in de Tweede Kamer 1998-2002:

PvdA (45 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

VVD (38 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

CDA (29 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

D66 (14 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

GroenLinks (11 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery

SP (5 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

RPF (3 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

SGP (3 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

GPV (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

- Politieke partijen in de Tweede Kamer, 2002-2003:

CDA (43 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

VVD (24 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

LPF (26 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery

PvdA (23 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

GroenLinks (10 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

SP (9 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

D66 (7 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

ChristenUnie (4 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

Leefbaar Nederland (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

- Bont voor Dieren:

Stichting Bont voor Dieren komt op voor alle pelsdieren en is de belangrijkste actiegroep die strijdt tegen de pelsdierhoudery in Nederland. Ze weet zich daarbij gesteund door een

groot deel van de publieke opinie en weet met ludieke acties de sympathie van de media en de bevolking voor zich te winnen.

- Landbouworganisaties:

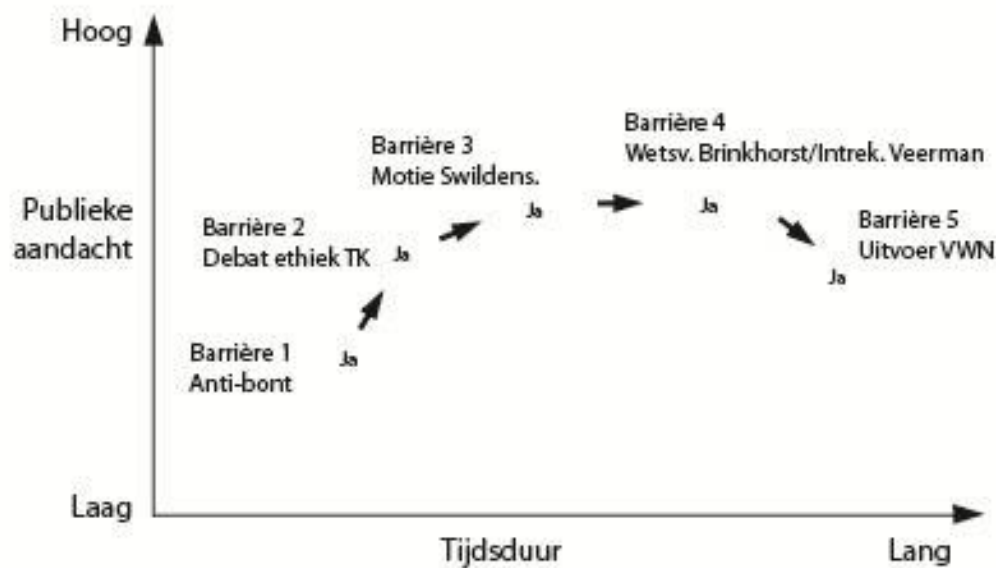
Landbouworganisaties als LTO zien het precedent dat een verbod op de pelsdierhouderij kan scheppen. Na de pelsdierhouderij zou het vizier op andere sectoren kunnen worden gericht en is zodoende mordicus tegen een verbod op de pelsdierhouderij.

- Media:

De media lijkt meer sympathie te hebben voor de anti-bont beweging en zodoende voor een verbod op de pelsdierhouderij.

Schema 6-7. Tijdsyclus nertsendeбат 1999-2004

Nertsendeбат 1999-2004

Schema 6-8. Sterke en zwakke punten analyse NFE 2006-Heden.

Sterke punten:

- De NFE spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders.
- De NFE heeft veel kennis van PAM
- De NFE heeft veel expertise op het gebied van pelsdierhouderij.
- De NFE heeft de wetenschap aan haar zijde.

Zwakke punten:

- De NFE weet de publieke opinie/media tegen zich.
 - De rationele argumentatie van de NFE verliest het van de emotionele argumentatie van de anti-bont-beweging.
 - De NFE vertegenwoordigt een kleine sector die niet noodzakelijk is voor de Nederlandse economie.
-

Schema 6-9. Actorenanalyse nertsendebat 2006-Heden.

NFE:

- Bestuur: spreekt namens vrijwel alle pelsdierhouders in Nederland en zet zich voor hen in tegen het dreigende verbod op de pelsdierhouderij.
- Leden: laten vertegenwoordiging over aan het bestuur van de NFE.

Nationale actoren:

- Regering Balkenende III, 2003-2007:
CDA
VVD
D66
De regering is tegen een verbod op de nertsenhouderij.
- Regering Balkenende IV, 2007-2010:
CDA
PvdA
ChristenUnie

De regering is tegen een verbod op de nertsenhoudery. Minister Verburg geeft aan dat het kabinet in tijden van economische crisis niet beschikt over voldoende financiële middelen om een verbod uit te voeren.

- Regering Rutte I, 2010-heden:

VVD

CDA

De huidige regering heeft nog geen standpunt ingenomen ten aanzien van de nertsenhoudery.

- Politieke Partijen in de Tweede Kamer 2003-2007:

CDA (44 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

PvdA (42 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

VVD (28 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

SP (9 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

LPF (8 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery

GroenLinks (8 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery

D66 (6 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

ChristenUnie (3 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

- Politieke partijen in de Tweede Kamer, 2007-2010:

CDA (41 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

PvdA (33 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

SP (25 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

VVD (22 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

PVV (9zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

GroenLinks (7 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

ChristenUnie (6 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

D66 (3 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

PvdD (2 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

- Politieke partijen in de Tweede Kamer, 2010-heden:

VVD (31 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhoudery.

PvdA (30 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

PVV (24 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhoudery.

- CDA (21 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
- SP (15 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
- D66 (10 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
- GroenLinks (10 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
- ChristenUnie (5 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
- SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
- PvdD (2 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
- Politieke partijen in de Eerste Kamer 2007-2011
 - CDA (21 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
 - PvdA (14 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - VVD (14 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
 - SP (12 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - ChristenUnie (4 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
 - GroenLinks (4 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - D66 (2 zetels) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - SGP (2 zetels) Is tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
 - PvdD (1 zetel) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
 - OSF (1 zetel) Is voor een verbod op de pelsdierhouderij.
- Bont voor Dieren:

Stichting Bont voor Dieren komt op voor alle pelsdieren en is de belangrijkste actiegroep die strijdt tegen de pelsdierhouderij in Nederland. Ze weet zich daarbij gesteund door een groot deel van de publieke opinie en weet met ludieke acties de sympathie van de media en de bevolking voor zich te winnen.
- Landbouworganisaties:

Landbouworganisaties als LTO zien het precedent dat een verbod op de pelsdierhouderij kan scheppen. Na de pelsdierhouderij zou het vizier op andere sectoren kunnen worden gericht en is zodoende mordicus tegen een verbod op de pelsdierhouderij.
- Media:

De media leek op de hand van de anti-bont beweging en zodoende voor een verbod op de pelsdierhouderij. De laatste jaren krijgt de NFE echter steeds vaker een podium om haar kant van het verhaal toe te lichten, dus wil ik de media als neutraal aanmerken.

Schema 6-10. Tijdsyclus nertsendebat 2006-Heden

Nertsendebat 2006 - Heden.

